

Mange nye helter

En retorisk analyse av taler på frigjørings- og veterandagen 8. mai

Marius Lauritsen



Masteroppgave i retorikk og språklig kommunikasjon

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2020

Mange nye helter

Masteroppgave

Marius Lauritsen

«Imagine that you enter a parlor. You come late. When you arrive, others have long preceded you, and they are engaged in a heated discussion, a discussion too heated for them to pause and tell you exactly what it is about. In fact, the discussion had already begun long before any of them got there so that no one present is qualified to retrace for you all the steps that had gone before. You listen for a while until you decide that you have caught the tenor of the argument; then you put in your oar. Someone answers; you answer him; another comes to your defense; another aligns himself against you, to either the embarrassment or gratification of your opponent, depending upon the quality of your ally's assistance. However, the discussion is interminable. The hour grows late, you must depart. And you do depart, with the discussion still vigorously in progress.»

Kenneth Burke

Sammendrag

Veterandagen ble innført av Stortinget i 1996, men først i 2011 ble den gjort til en stor, offentlig markering av Regjeringen. Den nye merkedagen ble lagt til frigjøringsdagen 8. mai. Denne oppgaven analyserer den årlige hovedtalen som har blitt holdt i perioden 2011–2019 på Akershus festning, som en del av Regjeringens arrangement på dagen. Problemstillingen oppgaven vil besvare er: Hvordan bidrar hovedtalene på 8. mai til å retorisk innlemme veterandagen i frigjøringsdagen, og hvilket verdensbilde skapes i talene?

Talene undersøkes gjennom en toposanalyse og en pentadisk analyse. Toposanalysen gir innsikt i de valgene talerne har gjort, hvilke topoi som har kommet med i talene og hvilke topoi som er valgt bort i talenes narrativer. Den pentadiske analysen tar for seg talene som et drama, og viser at talene inneholder to fortellinger (pentader). Den ene er en historiefortelling om andre verdenskrig og dagens internasjonale operasjoner. I historiefortellingen vises talerens verdensbilde, og søker å skape en forståelse for at de verdiene det ble kjempet for under andre verdenskrig, er de samme verdiene dagens soldater kjemper for i internasjonale operasjoner, og i forsvaret av Norge. Den andre pentaden er en rammefortelling som forteller publikum hvordan vi skal oppfatte historien. I rammefortellingen fungerer taleren som en representant for oss alle – for nasjonen – som deler av sitt verdensbilde og dermed former og skaper felleskap rundt noen sentrale verdier: fred, frihet og demokrati.

Selv om veterandagen er skapt for å anerkjenne veteranene, kommer ikke dette i stor grad til syne gjennom de ni talene oppgaven omfatter. I søket etter en gruppe som konstitueres i talene finner vi at det ikke er veteranene, men folket som konstitueres. Et folk som deler talerens forståelse av historiefortellingen. De som ikke deler denne forståelsen ekskluderes av taleren. Det fører til at anerkjennelsen av veteranene hviler tungt på at publikum tilslutter seg talerens verdensbilde. I tillegg er det varierende hvem som er inkludert i gruppen som anerkjennes i talene. Analysen peker dermed mot at talerne i større grad holder epideiktiske taler som er egnet til å skape nye forståelser hos publikum. Ikke nødvendigvis nye forståelser av våre mange nye helter, men av hvem *vi* er som et folk og hvilke verdier *vi* mener det er verdt å kjempe for.

Forord

I en masteroppgave om retorikk må det være greit å starte forordet med det latinske uttrykket *aptum*. Det betyr *passende* og er et av de fire klassiske stilidealene. Jeg kan ikke komme på noe mer passende enn å benytte forordet til å takke alle de som har bidratt til denne oppgaven.

Først vil jeg takke min veileder Eirik Vatnøy, for dine kritiske gjennomganger, utfordrende spørsmål, interessante forslag, gode råd og smarte ideer.

Min arbeidsgiver Forsvaret fortjener også en takk, for å ha lagt til rette for meg. Spesielt vil jeg takke Benedicte og Anders. Uten deres dytt i riktig retning hadde jeg aldri stått her jeg står i dag. Takk også til alle sjefer og kolleger gjennom disse årene, som har latt meg få bruke tid på studiene.

Takk Jonas og Julie, for deres alltid tilstedeværende nysgjerrighet. Som hele tiden har spurt «hvordan går det med boka til pappa?» Takk Stine, for alle kveldene du har skygget banen sånn at jeg har kunnet fokusere på å skrive. For at du har lyttet hver gang jeg har snakket altfor mye om oppgaven. Og for all annen støtte. Jeg elsker dere alle tre.

Takk til alle som har lest og utfordret meg. Diskutert og støttet. Både retorikk-studentene, kolleger, venner og andre.

Takk!

Marius Lauritsen

Lillestrøm, 8. mai 2020

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	v
Forord	vi
Innholdsfortegnelse	vii
Innledning	1
Retorikk og politikk	2
Problemstilling	3
Disposisjon	4
Historien	5
Frigjøringsdagen blir til	5
Så kommer veterandagen	7
Soldater i internasjonale operasjoner	10
Satsing på veteranene	13
Teori	18
Skapelsen av den retoriske situasjonen	19
Det epideiktiske problembarnet	23
Identifikasjon som retorisk forståelse	25
Begrep om publikum	27
De topiske stedene	30
Verdensbilder og kritisk diskursanalyse	32
Til analysen	34
Materiale og metode	36
Utvalg av materiale	36
Retorisk analyse	38
Pentadisk analyse	39
Toposanalyse	40
Kvalitativ dokumentanalyse	41
Analyse	43
Den retoriske situasjonen 8. mai	43
Påtrengende problemer	43
Retorisk publikum	45
Tvingende omstendigheter	46
Kulturkontekst	47
Situasjonskontekst	48

Toposanalyse	49
Aktører	50
Handlinger	52
Scener	53
Midler	54
Hensikt	55
Videre analyse	56
Aktørenes ulike roller	57
Veteraner, soldater og helter	57
Helter med behov for oppfølging	61
Hvem skal hedres?	62
Vi skal takke, anerkjenne og minnes	63
Det store vi	63
Regjeringens rolle	65
Aktørbildet i talene	65
Hvordan omtales de ulike scenene?	66
Andre verdenskrig og internasjonale operasjoner	66
Fra internasjonale operasjoner til andre verdenskrig, og hjem	74
Verdiene som knytter sammen	75
Forsvaret er fortsatt viktig	78
Iscenesettelse i talene	80
De to pentadene	81
Historiefortellingen: Om alle som gjør en innsats	81
Rammefortellingen: Om alle oss andre	83
Formingen av frigjørings- og veterandagen i talene	86
Drøfting	87
Veterandagen i frigjøringsdagen	87
Det uklare veteranbegrepet	87
Skapelsen av et folk	91
Verdensbilde i talene	93
Talerens valg	93
Talerens muligheter	94
Mange nye helter	96
Konklusjon	98
Litteraturliste	101
Vedlegg 1 – Topikk	109
Vedlegg 2 – Talene i materialet	113

Tabeller

Tabell 1: Hovedtaler på Akershus festning på 8. mai, i perioden 2011–2019.	37
Tabell 2: Eksempler på topoi som knyttes til de ulike begrepene i de to pentadene.	56

Innledning

8. mai 1945 markerte slutten på andre verdenskrig i Norge. Gatene ble fylt av mennesker som hadde fått friheten sin tilbake, gutta på skauen kom ut av skauen og konge og regjering kunne returnere fra eksil i London. På Karl Johans gate kunne man se et skilt i et butikkvindu: «Lukket på grunn av glede» (Oslo Byleksikon, u.å.). For oss som ikke opplevde denne enorme gleden er den vanskelig å forstå, uansett hvor mange ganger vi har hørt besteforeldre fortelle om de glade maidagene i 1945. Historiene om okkupasjonen og Norge under andre verdenskrig har vært mange, og for generasjonen som opplevde 8. mai 1945 står dagen igjen som en unik påminnelse om hva det vil si å miste sin frihet – og ikke minst å få den tilbake. Betydningen av dagen vises tydelig i statsminister Einar Gerhardsens tale ved frigjøringsjubileet i 1965:

Den 8. mai 1945 var gledens dag. Norge var igjen fritt. Fem års lengsel og drøm var blitt virkelighet. Vi opplevde høydepunktet i et frihetselskende folks liv. Vi hadde bak oss de vonde år med krig, okkupasjon og terror. Vi hadde fått kjenne på kroppen hva det betyr å miste friheten og selvstendigheten. (Gerhardsen, 1965)

Gjennom historien har dagen blitt markert på større og mindre vis. I tillegg til de store jubileene på runde år har dagen hvert år blitt markert, særlig av veteranene fra andre verdenskrig. Flere steder i landet har det vært arrangert for eksempel kransenedleggelse på bautaer og minnesmerker. Men etterhvert som tiden har gått, virker det som om stadig færre flagg henges ut på 8. mai. En forklaring kan være at nye generasjoner ikke har det samme forholdet til dagen, som de som opplevde den selv. I tillegg er de som levde den gang i ferd med å falle i fra. Tidsvitnene er snart ikke med oss lenger. Nettopp dette ble bemerket da Stortinget i 1996 vedtok å innføre en «veterandag» for tidligere soldater fra nasjonale styrker og FN-styrker» (Stortinget, 1996b). Forslaget ble lagt fram som et representantforslag fra Hans J. RøsJORde fra Fremskrittspartiet (Stortinget, 1995). I innstillingen fra forsvarskomiteen pekes det på nettopp det faktum at framover vil «antall krigsveteraner av naturlige grunner bli redusert» (Stortinget, 1996a). Forslaget ble enstemmig vedtatt, og fra 1996 har dermed frigjøringsdagen 8. mai også vært en dag for militære veteraner som har tjenestegjort *etter* andre verdenskrig. Forsvarskomiteen, som behandlet saken, mente imidlertid at det måtte være opp til veteranorganisasjonene å gi dagen et innhold. Deretter skjedde det lite, og dagen gikk videre mer eller mindre som før. Hele 14 år senere varslet Regjeringen at fra og med 2011 skulle den

kombinererte frigjørings- og veterandagen markeres med en høyere profil enn det som hadde vært vanlig til da. I forkant ble det pekt på at veterandagen skulle bli mer markant og profilert, med bruk av minnesmerker, festninger, museer og musikk. Regjeringen ville også rette fokus på både nye og tidligere veteraner: «Dagen skal representere frigjøring og fred, og knytte ulike generasjoner sammen. Merkedagen skal involvere hele samfunnet og pårørende i større grad enn i dag» (Forsvarsdepartementet, 2010a). Siden den gang har den nye, kombinerte frigjørings- og veterandagen blitt markert hvert år. På Akershus festning i Oslo har hovedmarkeringen blitt gjennomført, men representanter for Regjeringen har også vært tilstede på flere andre steder i landet. I tillegg arrangerer mange kommuner markeringer på dagen. Den nye dagen har blitt etablert med en form og et innhold. Samtidig har innføringen av dagen bidratt til å skape et nytt veteranbegrep. Der *veteranene* tidligere var de som kjempet under andre verdenskrig, har veteranbegrepet blitt endret til å omfatte også de som har tjenestegjort i en internasjonal operasjon etter andre verdenskrig.

Retorikk og politikk

Når vi tenker på politiske taler i retorikken trekkes tankene ofte mot den deliberative talegenren, altså taler som har til hensikt å rådgi om fremtidige avgjørelser. Men helt siden antikken har også politiske taler hatt en epideiktisk karakter, altså taler som ikke først og fremst rådgir, men søker å skape fellesskap om bestemte verdier (Kjeldsen, 2015b, s. 185). Kjell Lars Berge har skrevet at vi må forstå politisk retorikk som et komplekst fenomen, «noe som utøves i alle kulturkontekster i samfunnet som av samfunnets deltagere forstås som politiske» (Berge, 2014, s. 22). At politikk og retorikk hører sammen er noe retorikere vet å legge vekt på (Berge, 2014, s. 11; Kjeldsen, 2015a, s. 80). Gjennom kommunikasjon skaper vi samfunnet. Uten retorisk praksis ville det ikke eksistere noe samfunn. Samfunnet eksisterer ikke i seg selv, men etableres og opprettholdes gjennom kultur, tradisjoner, verdier og normer som samfunnsmedlemmene hele tiden forhandler om og formidler språklig. Det er gjennom uendelig mange samtaler mellom nordmenn, og forestillingen om en felles historie, at nordmenn gjøres til et folk og Norge til et samfunn (Kjeldsen, 2014, s. 56–57). Vi må derfor se på retorikken som en samfunnsskapende kraft.

Frigjøringsdagen 8. mai er et eksempel på en arena hvor samfunnet skapes. Dagen bringer med seg historier om kultur, tradisjoner og verdier som står som viktige i Norge. Minnene om andre

verdenskrig er også et nasjonalt minne som, uansett om du opplevde krigen eller ikke, er en viktig del av Norges historie. Endringene som ble gjort av Stortinget 1996 og Regjeringen i 2011 griper inn i denne dagens historie, og tilfører den et nytt innhold gjennom retorikk. Den nye dagen blir kalt frigjørings- og veterandagen, og begrepet veteraner tilføres et spesifikt innhold. I denne oppgaven vil jeg studere hvordan politisk retorikk har endret 8. mai fra å være frigjøringsdag til også å være veterandag. Gjennom å studere hovedtalen for dagen, fra 2011–2019, vil jeg avdekke hva talerne bruker den epideiktiske anledningen 8. mai til. Hvilket verdensbilde er dominerende i talene, og hvordan bidrar retorikken til å innlemme veterandagen i den etablerte frigjøringsdagen? Ved å besvare problemstillingen ønsker jeg å bringe fram kunnskap om hvordan politikerne kan bruke epideiktisk retorikk til å forme virkelighetsforståelse, og danne grunnlag for fremtidige avgjørelser.

Problemstilling

Gjennom en retorisk analyse vil jeg i denne masteroppgaven besvare følgende problemstilling:

Hvordan bidrar hovedtalene på 8. mai til å retorisk innlemme veterandagen i frigjøringsdagen, og hvilket verdensbilde skapes i talene?

Begrepet verdensbilde knyttes til det retoriske begrepet doxa, det vil si oppfatning av og kunnskap om tilværelsen. Det er gjennom retorikk at vi forstår og gir mening til alt. En taler kan både bygge på eksisterende doxa, men også skape nye doxa (Kjeldsen, 2014, s. 89). Ved å presentere et verdensbilde kan taleren påvirke publikum og søke å få dem til å godta og tilslutte seg dette verdensbildet. Målet med oppgaven er å studere hvordan talerne tar i bruk den epideiktiske taleanledningen 8. mai, hvilket verdensbilde de presenterer gjennom talen og hvorvidt dette verdensbildet er egnet til å skape fellesskap.

For å svare på problemstillingen har jeg også satt opp følgende tre forskningsspørsmål:

1. Hvilke aktører er dominerende i talene, og hvordan presenteres disse? Hvem omfattes av de ulike aktørbegrepene, og hvem ekskluderes?
2. Hvilke fortellinger presenteres i talene, og hvilken funksjon har disse fortellingene?
3. Hvordan kan talene, og de verdensbildene som presenteres, bidra til å forme forståelse hos publikum?

Å endre en nasjonal flaggdag, og fylle den med nytt innhold, er i høyeste grad en retorisk øvelse. Frigjøringsdagen 8. mai har en lang historie, og er knyttet til andre verdenskrig. Fra en dag som handlet om å hedre de som gjorde en innsats for et fritt Norge under andre verdenskrig skal dagen nå også favne veteraner fra nyere tids oppdrag i internasjonale operasjoner. Denne endringen har ikke gått upåaktet hen, og har fra flere hold blitt kritisert. Ved å kalle dagen veterandagen signaliserer Regjeringen at begrepet veteran er viktig. Dette er den aktørgruppen den nye dagen er skapt for å hedre. Spørsmålet er om veteranene er dominerende som en aktør i talene, eller om det er andre aktører som er mer fremtredende? Det er også interessant å studere hvorvidt det er enkelte som ekskluderes av retorikken. I analysen vil jeg søke å avdekke hvilke fortellinger som presenteres i talene, og hva disse fortellingene gjør for publikum. Fordi retoriske ytringer er underordnet et politisk formål gir studier av politisk retorikk et innblikk i hvordan politikerne søker å påvirke til handling i samfunnet (Berge, 2014). Gjennom å se på et spesifikt case vil jeg finne ut av hvordan politisk retorikk blir brukt for å skape en ny forståelse av den kombinerte frigjørings- og veterandagen, og hvilket verdensbilde talerne presenterer. Derfor er materialet til denne studien de ni talene som har blitt holdt på Regjeringens hovedarrangement på frigjørings- og veterandagen i perioden 2011–2019. Disse talene blir som oftest holdt av statsministeren, men har også blitt holdt av forsvarsministeren og kongen. Disse er noen av nasjonens fremste representanter. Talene gir meg anledning til å studere hva de benytter anledningen frigjørings- og veterandagen 8. mai til. Benytter de anledningen til fellesskapende fortellinger om nasjonens historie, eller dominerer fortellinger om veteranene, som våre mange nye helter?

Disposisjon

I denne oppgaven vil jeg først gå historisk til verks. Historiekapittelet gjennomgår de tre periodene 8. mai har vært igjennom, og viser også hvordan Norge etterhvert har bidratt mer i internasjonale operasjoner, og hvordan en satsing på veteraner blir viktigere på 2000-tallet. Deretter introduseres relevante teorier, og jeg redegjør så for utvalg av materiale og metode. Analysen er bygd opp rundt en toposanalyse og en pentadisk analyse. I drøftingen vil jeg diskutere mine funn fra analysen opp mot teoriene og problemstillingen.

Historien

Her vil jeg først gi en historisk bakgrunn, som er viktig å ha med seg for å forstå hvordan frigjørings- og veterandagen 8. mai har blitt til. Som vist i innledningen mener jeg at 8. mai har vært gjennom tre perioder. Først som frigjøringsdag etter andre verdenskrig. Deretter som en kombinert frigjørings- og veterandag etter stortingsvedtaket i 1996. Og til slutt som en dag hvor Regjeringen legger opp til profilerte markeringer. Dette kapittelet gir derfor en bred historiegjennomgang av disse periodene. Jeg har også med relevant historie om Norges deltagelse i internasjonale operasjoner, og hvordan satsning på veteranene spiller en rolle i dette. Dette kapittelet kan naturlig nok ikke omfatte alt som har skjedd i perioden fra 1945 og fram til i dag, men fremhever de viktigste trekkene samt relevante hendelser for senere analyse og drøfting.

Frigjøringsdagen blir til

Historien om 8. mai starter i 1945. Etter fem års okkupasjon ble Norge igjen fritt, og andre verdenskrig var over. I årene etter krigen var fokuset i stor grad på overgangen fra en nasjon i krig til fredstilstand, og gjenoppbyggingen av landet. Dette viser for eksempel statsminister Gerhardsens første nyttårstale etter frigjøringen, hvor han rettet fokus mot hvordan vi som nasjon kommer oss videre etter krig, og hvordan vi gjenreiser landet (Gerhardsen, 1946). Ti år etter frigjøringen, i 1955, melder VG under overskriften «Spe feiring av frigjøringen» at det ikke blir noen storslått markering, men at dagen skal markeres kort og enkelt (VG, 1955a). Her framkommer det også at Stortinget ikke har bestemt om frigjøringsdagen skal markeres på 7. eller 8. mai, men at markeringen i 1955 av praktiske årsaker blir lagt til 7. mai. Dette fordi 8. mai det året landet på en søndag, og på søndager er ikke stortingsrepresentantene samlet. Planene for frigjøringsdagen 1955 består kun av at stortingspresidenten skal holde en minnetale i forkant av det ordinære stortingsmøtet. Dagen etter er VG på lederplass kritisk til den beskjedne markeringen. Avisen mener at dagen fortjener å bli offisiell flaggdag, og at dagen bør markeres mer markant uten at man trenger å gjøre det til en 17. mai-feiring (VG, 1955b). En måned senere har det tydeligvis skjedd mye, for både lørdag 7. mai og søndag 8. mai 1955 feires frigjøringen som om kalenderen viser 1945. Under tittelen «Vi opplevde frigjøringsgleden på ny» beskriver VG helgens feiring, som har bestått i pyntede bygninger og gater med flagg, en storslått militærparade gjennom Oslos gater og ikke minst et flaggregn bestående av en million små

papirflagg over hovedstaden (VG, 1955c). Den første markeringen av frigjøringsjubileet bærer preg av å gjenspeile feiringen og gleden fra maidagene i 1945.

Behovet for å minnes krigen på frigjøringsdagen synes å ha vokst etterhvert. Fra og med 1962 ble frigjøringsdagen 8. mai offisiell flaggdag i Norge (Det Kgl. Statsrådsekretariat, 1962). I talen på frigjøringsdagen i 1965 er statsminister Gerhardsen opptatt av å understreke den motstandskampen som ble gjort i alle lag av befolkningen. Han fremhever den innsatsen det norske folk sammen gjorde for å motsette seg nazistene. Til slutt er statsministeren også opptatt av de verdiene vi står sammen om – til tross for uenighet om andre saker – fred, frihet, demokrati og selvstendighet (Gerhardsen, 1965). Det å bevare minnene om krig tjener mange formål. Det kan brukes av myndighetene til å bygge nasjonen og forme befolkningens syn på seg selv og sin egen historie. Samtidig er minner om krig også et uttrykk for ektefølt sorg og medfølelse for de som ble rammet. Men hvordan vi minnes er en prosess som hele tiden er i endring og utvikling. Et eksempel på dette er hvordan Holocaust fra 1970-tallet blir en større del av minnekulturen rundt andre verdenskrig i Europa. Minnene og avskyen mot Holocaust blir koblet til dagens forståelse av en verdi som for eksempel menneskerettigheter (Haaland & Gustavsen, 2019, s. 2).

Ifølge Kverndokk (2000) har det siden 1955 blitt markert frigjøringsjubileer hvert femte år. Sentralt i disse markeringene har vært to minutters stillhet, og seremonier ved minnesmerker knyttet til andre verdenskrig. Krigsveteranene og deres organisasjoner har selv vært sentrale i å arrangere disse seremoniene. Ofte har likevel offentlige personer holdt talene og gjennomført en kransenedleggelse. Ved 25-årsjubileet i 1970 ble Nasjonalmonumentet for krigens ofre 1940–45 avduket på Akershus festning (VG, 1970). I 1991 nedsatte Regjeringen en komité for å gjøre frigjøringsjubileet i 1995 til en bred og verdig markering av hva krigstiden og frigjøringen betød for Norge (Statsministerens kontor, 1991). Her vises det også til at frigjøringsdagen 8. mai markeres hvert år, men da i regi av Forsvaret og andre organisasjoner, men at det offentlige var tydeligere tilstede i 25-årsjubileet i 1970 og 40-årsjubileet i 1985. Ved disse spesielle anledningene har det offentlige en tydeligere rolle i dagen ved å samordne arrangementer og gjennomføre egne sentrale arrangementer. Jubileet i 1995 ble svært omfattende med mange arrangementer over hele landet. Dette jubileet ble også fremhevet som den siste store markeringen hvor veteranene selv kunne være med (Kverndokk, 2000). Hvordan dette begrunnes er ukjent, men med kun 50 år

siden krigens slutt sier det seg selv at de som opplevde andre verdenskrig fortsatt ville kunne ha mange år igjen i live i 1995. I dag snakker vi fortsatt om at vi har noen få gjenlevende som opplevde andre verdenskrig. Til frigjøringsjubileet i 2020 ble igjen de som opplevde krigen invitert (Statsministerens kontor & Forsvarsdepartementet, 2020).

Så kommer veterandagen

Nettopp argumentet om at krigsveteranene fra andre verdenskrig ville bli redusert, og deres organisasjoner svekket, stod sentralt da stortingsrepresentant Hans J. Røsjorde i 1995 foreslo for Stortinget å «innstifte en ‘veterandag’ for tidligere soldater fra nasjonale styrker og FN-styrker» (Stortinget, 1995). Gjennom årene etter andre verdenskrig var det i stor grad krigsveteranene selv, og deres organisasjoner, som hadde fylt frigjøringsdagen med et innhold, utenom de store jubileene. Veteranenes egne organisasjoner hadde dermed bidratt sterkt til at 8. mai ble en viktig merkedag. Samarbeidsrådet for krigsveteranforeninger hadde for eksempel minnehøytidelighet i forbindelse med 8. mai som et spesielt prioritert område (Gjeseth, 2012). 12. juni 1996 kommer innstillingen fra forsvarskomiteen. Her skriver de at ideen om å etablere en årlig merkedag for militære veteraner fra nasjonale styrker og FN-styrker har blitt lagt fram for en rekke av veteranorganisasjonene. «Praktisk talt alle har sluttet helhjertet opp om tanken», skriver komiteen i innstillingen (Stortinget, 1996a). Her kan vi lese at et stort flertall av organisasjonene har pekt på 8. mai som datoen for en veterandag. Enkelte av organisasjonene har imidlertid ønsket seg andre datoer. Komiteens konklusjon blir til slutt at den anbefaler 8. mai som en nasjonal veterandag, for at denne dagen også for fremtidige generasjoner skal stå for frigjøring og fred. Komiteen skriver til slutt at det må være opp til veteranorganisasjonene å gi dagen et innhold. Dette synes å være i tråd med hvordan gjennomføring av frigjøringsdagen fram til da har blitt praktisert, hvor veteranene selv står for arrangementene, utenom i jubileene hvor myndighetene har en mer sentral rolle.

17. juni 1996 kommer saken til votering i Stortinget (Stortinget, 1996b). Saksordfører Ranja Hauglid (Ap) trekker fram de positive signalene fra veteranorganisasjonene. I tillegg vektlegger hun krigsveteranenes ønske om å føre tradisjonene rundt 8. mai videre til kommende generasjoner, gjennom de nye generasjoner av veteraner fra FN-tjeneste. «Fred og frihet nasjonalt og internasjonalt er to sider av samme sak», sier Hauglid (Stortinget, 1996b). Hun

understreker imidlertid at det med forslaget ikke ligger noen føringer, men en markering fra Stortingets side om at dagen også for framtiden bør ha et bredere innhold enn det å være flaggdag. Hans J. Røsjorde tar også ordet i saken, og understreker igjen at når generasjonen som opplevde andre verdenskrig forsvinner, kan veteranene fra Tysklandsbrigaden og FN-tjeneste være de som fører krigsveteranenes tradisjoner videre. Røsjorde sier også i sitt innlegg at han håper «Regjeringen vil komme tilbake til dette med en egnet bokføring i almanakken» (Stortinget, 1996b). I almanakken havner dagen imidlertid ikke. Flaggforskriften lister opp de offisielle flaggdagene, og under datoen 8. mai står det kun «Frigjøringsdagen 1945» (Flaggforskriften, 1927). Veterandagen har altså ikke kommet inn i almanakker og kalendere. Mye tyder på at vedtaket i Stortinget i 1996 ikke hadde umiddelbare konsekvenser. Veteraner fra Tysklandsbrigaden og FN-tjeneste har vært tilstede under arrangementet på Vestre gravlund i Oslo, og FN-minnesmerket på Akershus festning blir bekranset på 8. mai (Kverndøkk, 2000). Men utover det endres ikke dagen – ennå. Utover 2000-tallet virker det som om flere mener frigjøringsdagen 8. mai er i ferd med å bli en glemt dag (Holand, 2004). En undersøkelse fra 2009 viser at 78 prosent av nordmenn aldri markerer eller feirer frigjøringsdagen (Iversen, 2009).

8. mai 2009 lanserer Regjeringen Stoltenberg en stortingsmelding om ivaretagelse av personell før, under og etter deltakelse i utenlandsoperasjoner. Regjeringens begrunnelse for å utgi meldingen er å styrke ivaretakelsen, og bidra til at de som tjenestegjør i operasjoner utenlands får anerkjennelse for sin innsats. Ved lanseringen av meldingen omtales 8. mai som «Frigjøringsdagen og Forsvarets veterandag» (Forsvarsdepartementet, 2009b). Under overskriften fremtidige satsningsområder skriver Regjeringen i meldingen: «Seremonier er viktige symbolske handlinger for å uttrykke samfunnets takknemlighet for det arbeidet den enkelte har utrettet. Seremonier gir også familie, pårørende, venner og samfunnet for øvrig større forståelse for viktigheten av de norske bidragene» (Forsvarsdepartementet, 2009a). Selv om det ikke pekes på noen konkrete tiltak rundt 8. mai i meldingen, framkommer det at Regjeringen ønsker å styrke anerkjennelsen av veteraner i både Forsvaret og samfunnet, og at Forsvarets kulturelle virkemidler skal utnyttes bedre for å få til dette.

2. desember 2010 offentliggjorde Regjeringen at den ønsket å gjøre frigjøringsdagen 8. mai til å bli en mer markant og profilert veterandag (Forsvarsdepartementet, 2010a). Her kommer det også fram at Regjeringen vil gjennomføre et årlig, nasjonalt arrangement med høy profil allerede

fra 2011. Det første store frigjørings- og veterandagsarrangementet på Akershus festning hadde et rikholdig program: taler, kransenedleggelse ved Retterstedet og i Minnelunden, utvidet guiding på festningen, i Forsvarsmuseet og på Hjemmefrontmuseet, konsert, drilloppvisning, oppvisning fra Forsvarets hundeskole, utstilling av materiell og kjøretøy som brukes i operasjoner i Afghanistan og mulighet til å gå om bord i forskjellige sjøfartøy. På Akershus festning var det stands for Forsvarets samarbeidspartnere, som politiet, Norsk Folkehjelp, Røde Kors og flere. I tillegg ble det arrangert høymesse i Oslo domkirke og en mottakelse i Oslo rådhus for 450 veteraner og andre inviterte gjester (Forsvarsdepartementet, 2011c). Selve høydepunktet for dagen var medaljeseremonien på Akershus festning. Her ble Trond Bolle, Eirik Kristoffersen og Jørg Lian tildelt Krigskorset med sverd (Forsvarsdepartementet, 2011b). Medaljen er Norges høyest rangerte utmerkelse (Kongehuset, 2018). Dette er første gang noen dekorerer med denne medaljen for innsats etter andre verdenskrig. Krigskorset med sverd ble ikke delt ut til noen etter 1949, før Regjeringen i 2009 gjeninnførte medaljen, og samtidig utvidet den til å kunne brukes for å dekorere soldater fra nyere utenlandsoperasjoner (Forsvarsdepartementet, 2009c). Etter det første arrangementet i 2011 har hovedarrangementet på Akershus festning i stor grad fulgt de samme rammene, med noen justeringer. Utstilling av materiell har etterhvert blitt mindre, og kun enkelte år har det vært mulig å besøke et skip. Høymessen i domkirken har blitt erstattet av en gudstjeneste i Akershus slottskirke – som er en del av festningen. I 2019 bestod programmet av taler, kransenedleggelse, åpen dag på festningen, utstillinger, drilloppvisning og medaljeseremoni (Forsvaret, u.å.).

Også Danmark og Sverige har innført lignende dager. *Flaggdag for Danmarks udsendte* ble innført i 2009. Dagen ble lagt til 5. september – en dato som ikke allerede hadde andre markeringer knyttet til seg (Forsvarsministeriet, 2019). Dagen ble innført etter forslag fra en dansk soldat. Først ble ideen avvist av den danske Regjeringen, men etter press fra både soldater og befolkningen ble dagen innført i 2009 (Det danske Forsvaret, 2018). I Sverige ble *veterandagen* først markert på FN-dagen 24. oktober før den ble flyttet til FNs *International Day of United Nations Peacekeepers* fra 2008. Fra 2011 fikk dagen statsseremoniell status, og i 2018 ble dagen offisiell flaggdag (Riksdagsförvaltningen, 2018). Sverige er ikke medlem av Nato, og sender derfor kun ut soldater i FN-operasjoner. Dette gir den svenske veterandagen en naturlig kobling til FNs dag for utsendt personell. Disse nye dagene som ble innført føyer seg inn i en mer generell utvikling i Europa på starten av 2000-tallet. Lenge var minnene om første og andre

verdenskrig dominerende i Europeisk minnekultur, men det har vært en økning av minne-arrangementer i flere land. Haaland og Gustavsén (2019) viser til hvordan utviklingen av nye arenaer for å minnes nyere kriger har bidratt til oppfriskning av minner om krig i disse landene. Et interessant aspekt som preger disse begivenhetene er at krigen i seg selv spiller en mindre rolle, og det personlige har fått en større plass. Falne soldater minnes i kapasiteten av å være far eller sønn, og personer som har gjort en innsats. Denne endringen bidrar til en dekontekstualisering, som gjør det enklere å minnes og hedre soldatene, uavhengig av syn på krigen eller operasjonen de var en del av. Dette står igjen i kontrast til den tidligere nevnte utviklingen i minnekultur som kobles tettere med menneskerettigheter (Haaland & Gustavsén, 2019, s. 3). Det er i denne kontrasten den nye frigjørings- og veterandagen står. Der man på den ene siden vil minnes andre verdenskrig, og knytte denne til dagens verdier som er viktige for Norge, samtidig som man hedrer de personene som har kjempet både under andre verdenskrig og i dagens internasjonale operasjoner.

Soldater i internasjonale operasjoner

Den nye veterandagen, og det økte fokuset på anerkjennelse av soldater og veteraner fra internasjonale operasjoner, kommer etter en lang historie med norsk bidrag til internasjonale operasjoner. Den første operasjonen Norge sendte soldater til etter andre verdenskrig var *Tysklandsbrigaden*. Soldatene ble sendt til Tyskland i 1947, for å okkupere og bidra til gjenoppbyggingen av landet etter krigen. Mannskapene Norge sendte avtjente førstegangstjenesten sin med et halvt år i Tyskland, etter seks måneders grunnutdanning i Norge. I løpet av de seks årene Norge bidro, hadde rundt 50 000 personer tjenestegjort i Tyskland (itjenestefornorge.no, u.å.-b). Dette er det største bidraget Norge har hatt i internasjonale operasjoner i etterkrigstiden (Gjeseth, 2012, s. 13). Siden den gang har Norge sendt soldater til mer enn 100 forskjellige internasjonale operasjoner (itjenestefornorge.no, u.å.-a). Oppdragene har vært svært forskjellige, både i størrelse og type. Norge har bidratt med soldater til operasjoner ledet av FN, Nato og andre organisasjoner og koalisjoner av land. Typen bidrag har variert fra alt fra feltsykehus til ubevæpnede observatører til avanserte spesialoperasjoner. Enkelte av operasjonene har kun vart i noen måneder, mens andre har vært operative i flere tiår (Gjeseth, 2012, s. 13–19).

Utover 90-tallet var det en stor økning i Norges bidrag utenlands. Utgiftene til internasjonale operasjoner steg fra 500 millioner i 1990 til ca. 2,2 milliarder kroner i 1999. Særlig var det krigen på Balkan som preget norske internasjonale operasjoner på 90-tallet (Gjeseth, 2012, s. 16). Deretter kom et større veiskille med krigen i Afghanistan. Etter terrorangrepet i USA 11. september 2001 tok Nato, for første gang i alliansens historie, i bruk forsvarspaktens såkalte artikkel fem, som sier at et angrep på et av landene i alliansen er et angrep på alle. Fra november 2001 bidro Norge med spesialstyrker, mineryddere og kampfly i Afghanistan. Dette ble starten på et langvarig bidrag. Norske soldater er i 2020 fortsatt tilstede i Afghanistan. I perioden fra 2001 og fram til i dag sendte Norge nærmere 10 000 soldater til landet – i mange ulike funksjoner og roller. Innsatsen i Afghanistan har vært definerende for mange av dagens soldater i Forsvaret (Gjeseth, 2012, s. 17–19). På 2000-tallet måtte norske regjeringer flere ganger ta imot falne soldater. Selv om norske soldater hadde dødd i tjenesten tidligere var det nå betydelig flere som faktisk var blitt drept av kamphandlinger. For eksempel døde 14 norske soldater i utenlandstjeneste på 1990-tallet. De aller fleste av disse døde som følge av en ulykke, som oftest i trafikken. To av soldatene ble drept i kamp. Dette står i kontrast til perioden 2000–2010, hvor 13 norske soldater døde i utenlandstjeneste. Her er nemlig forholdet nærmere motsatt, da fire av disse omkom som følge av en ulykke. De resterende ni soldatene ble drept i kamphandlinger (Forsvarsstaben, 2012). Dermed fikk Regjeringen på starten av 2000-tallet mer erfaring med å måtte ta imot falne soldater fra operasjonene i utlandet. Soldater som var sendt ut av de samme politikerne.

Samtidig som Norge har bidratt mer til internasjonale operasjoner, har det til tider vært stor offentlig debatt om Norges militære engasjement i andre land. Dette kom kanskje særlig til syne i forbindelse med USAs invasjon av Irak i 2003. Da tok rundt 60 000 mennesker til gatene i Oslo i det som blir omtalt som den største norske fredsdemonstrasjonen noensinne. Over hele landet demonstrerte over 100 000 nordmenn mot den amerikanske invasjonen av Irak (Oma, 2014, s. 82). Den offentlige debatten vil også kunne påvirke soldatene, og de kan risikere å oppleve å bli stilt til ansvar for de operasjonene norske myndigheter har valgt å sende soldater til. Om ikke direkte, så kan det være lett å oppfatte kritikk av en operasjon som kritikk av den enkelte soldats innsats. Etter tjeneste i en internasjonal operasjon kan en soldat sitte igjen med både spørsmål om de konkrete avgjørelsene soldaten selv tok i operasjonsområdet, men også spørsmål om oppdraget var verdt det. Et tydelig skille mellom soldatenes innsats og det politiske spørsmålet

om hvor Norge skal bidra med soldater, vil være avgjørende for selvfølelsen til både soldatene og deres familier (Bøe-Hansen, 2014, s. 60). Likevel virker det som om soldatene selv har strategier for å nettopp skille mellom de mer overordnede resultatene av operasjonen og sin egen innsats. Framfor å la seg prege av om operasjonen som helhet har gitt resultater, er soldatene mer opptatt av finne mening i den jobben de selv har gjort. I en studie fra 2016 er flere av respondentene kritiske til om tilstedeværelsen i Afghanistan har hatt noen effekt. Likevel er de klare på at dette større bildet er utenfor deres kontroll. Det de finner mening i er om de personlig har gjort en god innsats i sin jobb, og hvilke erfaringer de har fått ut av det (Gustavsen, 2016).

En faktor som kan bidra til å opprettholde et skarpt skille mellom operasjonen og innsatsen til den enkelte, er at soldatene blir sendt dit myndighetene bestemmer. Når man velger en militær karriere i Forsvaret blir man i dag underlagt en beordringsplikt til internasjonale operasjoner. Slik var det ikke fra starten. I 1995 vedtok først Stortinget at offiserer som startet sin utdanning fra 1996 hadde plikt til å la seg beordre. Med dette systemet ville det ta svært lang tid før mange nok offiserer var underlagt beordringsplikten, og med et stadig større behov for soldater til internasjonale operasjoner måtte denneplikten utvides til å gjelde flere. I 2004 ble det vedtatt at beordringsplikten skulle gjelde alt befal og grenaderer, og enkelte sivile ansatte i Forsvaret. Internasjonale operasjoner var blitt en av Forsvarets hovedoppgaver, og ikke noe soldatene kunne reservere seg mot å bli sendt ut i (Gjeseth, 2012, s. 65). Dermed er det nå sånn at soldatene som blir sendt til operasjoner i utlandet på vegne av Norge ikke selv kan velge om de vil delta eller ikke. Regjeringen er også tydelige på at adgangen til å beordre personell til tjeneste i utlandet medfører et særlig ansvar for norske myndigheter (Forsvarsdepartementet, 2009a).

Det kan også synes som om deltakelsen i internasjonale operasjoner har bidratt til å utvikle soldatenes profesjonsidentitet. Dette har nok særlig skjedd etter at oppdragene har endret seg fra å være fredsbevarende til mer aktive fredsskapende operasjoner på slutten av 1990-tallet. Profesjonsidentiteten kan beskrives som en fellesskapsfølelse, som bærer preg av kollektivt samhold og dugnadsånd. Denne utviklingen står kanskje i kontrast til det sivile samfunnet ellers. Et samfunn som kan sies å ha beveget seg mer i individualistisk og materialistisk retning (Heier, 2014, s. 229–230). Samtidig forenes fjerne Afghanistan og hjemlige trakter i en forståelse av norske interesser. Soldatkulturen foretar ikke geografiske vurderinger om hva som er verdt å dø for. Det er nasjonens interesser som skal forsvares. Hvilke interesser dette dreier seg om er opp

til politikerne å avgjøre, mens soldatene skal utføre jobben (Edström et al., 2009, s. 23). Likevel står soldatene i en spagat mellom de politiske vurderingene, og den jobben de blir satt til å gjøre. En sterk profesjonsidentitet kan bidra til å gjøre dette enklere, men Torunn Laugen Haaland har problematisert dette, og skriver at «behovet for en rettferdig og verdig sak» (2009, s. 71) er viktig. Det kan derfor synes som viktig for soldatene både at de oppfatter oppdraget som legitimt, samtidig som de ønsker anerkjennelse for den innsatsen de gjør for Norge.

En undersøkelse blant grenaderer (vervet personell) i Hæren viser at disse mener at soldatyrket får for lite anerkjennelse i samfunnet. Likevel er de fleste stolte av det å være soldat, i møte med det sivile. Den samme undersøkelsen viser også at soldatene i større grad motiveres av kollegaene enn for eksempel faktorer som *ønske om å bidra til fellesskapet* eller *viktig jobb for samfunnet* (Gustavsen & Johannessen, 2012). Samtidig er soldatene opptatte av at de gjør en jobb på vegne av landet sitt. Det er kanskje ikke så rart når arbeidsklærne har det norske flagget på armen, og den øverste lederen for de militære styrkene er Kongen. I takt med den utviklede profesjonskulturen har soldatene blitt mer opptatt av å få anerkjennelse for jobben de gjør på vegne av Norge. Likevel har de opplevd i lang tid å være ganske usynlige i offentligheten. Soldatene selv legger skylden for dette på myndighetene, som har vært uklare både i sin støtte til soldatene og i sin omtale av operasjonene. Dette har kanskje særlig vært knyttet til at soldatene opplever stor forskjell i hvordan de opplever situasjonen ute i operasjoner, og hvordan den omtales av politikerne (Gustavsen, 2016). I en periode pågikk det en stor debatt rundt bruken av ordet *krig* om operasjonen i Afghanistan, hvor soldatene opplevde at de deltok i en krig samtidig som Regjeringen ikke ville bruke det ordet (Forsvarsdepartementet, 2009d; Glesnes, 2009). Soldatene slites mellom å ha opplevd noe de oppfatter som en viktig innsats for landet, samtidig som opplevelsene er relativt fremmed for den norske befolkningen. Gustavsen peker på at dette kan henge sammen med at vi i Norge ikke har en utviklet kultur for hvordan vi forholder oss til krig og konflikt (2016). I samme periode som debatten om krigsbegrepet pågikk annonserte Regjeringen en større satsing på veteranene – for å øke deres anerkjennelse i samfunnet.

Satsing på veteranene

De første tiårene med norsk deltagelse i operasjoner utenlands kunne ofte oppfattes her hjemme mer som en idyllisk solreise enn de dramatiske og truende realiteter (Gjeseth, 2012, s. 61). Særlig

var nok dette gjeldende for oppdraget i Libanon, som skilte seg fra de tidligere operasjonene Norge hadde sendt soldater til. I Libanon ble soldatene møtt av både en stor fare for miner, og ikke minst provokasjoner, beskytning og kamphandlinger (Gjeseth, 2012, s. 62–63). I løpet av perioden soldatene tilbragte i Libanon ble det dermed bygd opp både kameratskap og avdelingsfølelse (Gjeseth, 2012, s. 64). Selv om tjenesten varte i kun seks måneder, og soldatene etter det ble sendt hvert til sitt, tyder mye på at den fellesskapsfølelsen som ble skapt blant soldatene i Libanon var av en annen karakter og mer varig enn det soldater fra operasjoner før dette kan vise til. Erfaringene fra Balkan og etterhvert Afghanistan gjorde at myndighetene i større grad fikk opp øynene for ettervirkninger soldatene kunne få etter tjenesten. Blant annet ble Forsvarets eget helseregister etablert i 2001. I 2006 etablerte Forsvarsdepartementet to arbeidsgrupper for å se på veteranenes økonomiske rettigheter og arbeidsgiveransvar for soldatene fra internasjonale operasjoner (Gjeseth, 2012, s. 65–66). Fra 2005 begynte det også å dukke opp mange saker hvor veteraner gikk til søksmål mot staten for å få erstatning for psykiske skader etter tjenesten. I perioden 1992–2002 ble det årlig utbetalt 14 millioner kroner i snitt. I 2004 var beløpet 25 millioner kroner, altså nærmere det dobbelte. Grunnen blir oppgitt til å være at nå utbetales også erstatning for psykiske senskader etter tjenesten (Avisa Nordland, 2005). I 2006 ble det varslet at veteranene ville kunne kreve opp mot 250 millioner kroner fra staten (Rapp, 2006). Enkelte av veteranene vant fram i retten (Musinoi et al., 2006), men i mange av sakene ble det inngått et forlik, hvor veteranen fikk utbetalt erstatning uten at saken kom opp for retten (Knudsen, 2007). Erstatningsordninger ble altså en viktig sak for veteranene i denne perioden. På slutten av 2005 blir det også offentliggjort at Forsvaret fra og med 2006 oppretter en egen veteranadministrasjon, for å «være oppdatert innenfor en rekke temaer og gi oppfølging på områder som juss, sosiale og medisinske saker og forsikringssaker» (NTB, 2005). I pressemeldingen understrekes igjen endringen Forsvaret har vært igjennom, fra et innsatsforsvar til mer fokus på internasjonale operasjoner.

I årene før veteranadministrasjonen ble opprettet, ble dekorasjoner også viktige for å gi personellet en synlig anerkjennelse av innsatsen. Historisk sett ble det etter andre verdenskrig delt ut medaljer til de som hadde gjort en innsats. Det kunne være Deltagermedaljen, som ble gitt til alle som på en eller annen måte bidro for Norge under andre verdenskrig. Det kunne også være Krigskorset, som er Norges høyest rangerte dekorasjon og tildeles de som utviste personlig tapperhet eller fremragende ledelse i kamp. I 1949 ble utdeling av de fleste dekorasjonene

avsluttet, og kun Deltagermedaljen ble fortsatt delt ut. Selv om Norge begynte å sende soldater til operasjoner utenlands allerede i 1946, var det ikke før i 2000 at det ble innført et helhetlig system for dekorasjoner for denne typen tjeneste (Meum, 2020). I 2009 og 2010 vedtok Regjeringen å gjenoppta utdeling av dekorasjonene fra andre verdenskrig, som Krigskorset, men fra nå av også for innsats i internasjonale operasjoner (Forsvarsdepartementet, 2009c, 2010b; Gjeseth, 2012, s. 81–84). Som en del av det helhetlige dekorasjonssystemet begynte Forsvaret fra 2000 å tildele Forsvarets medalje for internasjonale operasjoner til alle som har tjenestegjort seks måneder i en internasjonal operasjon. Medaljen ble gitt tilbakevirkende kraft, sånn at også alle de som hadde tjenestegjort før år 2000 kunne motta medaljen (Janssen, 2017). Denne medaljen ble brukt som symbol da 67 tidligere utenlandssoldater i juli 2010 demonstrerte foran Stortinget, og leverte tilbake medaljene sine i protest mot mangelfull oppfølging fra statens side. Dette skjer kun en måned etter at Regjeringen har fått kritikk for at ingen statsråder var tilstede da 300 soldater kom hjem fra operasjonen i Afghanistan (Johnsen & Johansen, 2010).

Disse sakene sommeren 2010 kom etter flere år med negative medieoppslag om manglende oppfølging og ivaretagelse av veteraner fra internasjonale operasjoner. Vi har allerede sett medieoppmerksomhet rundt erstatningsutbetalinger til skadde veteraner i 2006 og 2007, men særlig kan sakene til Bergens Tidende-journalist Frode Bjerkestrand og fotograf Bjørn Asle Nord fra 2008 fremheves. I en artikkelserie og en rekke nyhetsartikler ble det rettet sterk kritikk mot oppfølgingen soldatene fikk etter tjenesten utenlands. Disse sakene fikk også stor oppmerksomhet og spredning til andre medier (Bjerkestrand & Nord, 2008). Som forsvarsminister ble Anne-Grete Strøm-Erichsen stilt til ansvar for mange tiårs dårlig oppfølging av veteranene (Svela et al., 2008). Den første artikkelserien ble fulgt opp med en ny serie i 2011 under tittelen «Den uendelige krigen» hvor Bergens Tidende igjen beskriver hvordan veteraner må kjempe for å få oppfølging og erstatning etter tjeneste i internasjonale operasjoner (Bjerkestrand & Nord, 2011).

I samme periode, nærmere bestemt 8. mai 2009, lanserer Regjeringen stortingsmeldingen «Fra vernepliktig til veteran». Gjennom hele meldingen er fokuset på det som her kalles utenlandsoperasjoner, og dette trekkes fram allerede i innledningen: «Hensikten med stortingsmeldingen er å sikre best mulig ivaretagelse av Forsvarets personell før, under og etter tjenestegjøring i utenlandsoperasjoner. Videre skal meldingen bidra til å skape større forståelse i

samfunnet for dette personellets spesielle oppdrag, situasjon og behov» (Forsvarsdepartementet, 2009a, s. 7). Stortingsmeldingen definerer også veteranbegrepet, men da er ikke operasjoner i utlandet spesielt fremhevet: «Veteraner forstås her som; personell som på vegne av den norske stat har deltatt i en militær operasjon» (Forsvarsdepartementet, 2009a, s. 10). Meldinger peker videre på at begrepet tradisjonelt har vært benyttet om krigsseilere og soldater som deltok i annen verdenskrig, Tysklandsbrigaden og FN-operasjoner. Selv om meldingen både i innledningen, og i resten av dokumentet, i stort kun omhandler operasjoner utenlands, er den tydelig på at det er operasjonens karakter som avgjør hvem som faller inn under veteranbegrepet, ikke om det skjer i utlandet eller Norge. To år senere, på den første store markeringen av frigjørings- og veterandagen, 8. mai 2011, legger Regjeringen fram handlingsplanen *I tjeneste for Norge*, for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste. Denne planen skiller seg fra stortingsmeldingen ved å først definere at den omhandler personell som tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Deretter bruker den veteranbegrepet gjennomgående om dette personellet. Siden planen kun omfatter de som har tjeneste i internasjonale operasjoner defineres ikke veteranbegrepet eksplisitt, men det framkommer tydelig at det er utenlandstjenesten som ligger til grunn. Under overskriften Forsvarets veteraner står det at «tjeneste i internasjonale operasjoner er en naturlig del av tjenestemønsteret i Forsvaret, og det å være en veteran vil derfor være regelen heller enn unntaket for militært personell» (Forsvarsdepartementet, 2011a, s. 10). I august 2014 legger Regjeringen fram en oppfølgingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste, også denne med tittelen *I tjeneste for Norge*. Denne planen skiller seg tydelig fra den forrige i bruken av veteranbegrepet. I oppfølgingsplanen brukes veteranbegrepet i de aller fleste tilfeller som en del av allerede etablerte begreper, som *veteranpolitikk* eller *veteranorganisasjoner*. I planen står det også eksplisitt at dette er et valg som er gjort med å bruke ordet personell isteden. Likevel defineres det at «for Forsvarets personell omfatter dette veteraner som deltar, eller har deltatt, i internasjonale operasjoner» (Forsvarsdepartementet, 2014, s. 8). I 2020 legger Regjeringen fram en ny stortingsmelding, «Også vi når det blir krevet. Veteraner i vår tid.» Her defineres veteraner igjen som «personell som har deltatt i internasjonale operasjoner» (Forsvarsdepartementet, 2020, s. 17). Veteranbegrepet brukes denne gangen gjennomgående, og sågar også i tittelen. Gjennom disse fire dokumentene vises Regjeringens definisjon av veteraner. Regjeringen har gjennom disse dokumentene gradvis definert et veteranbegrep som rommer soldater som har tjenestegjort i utlandet.

Foreløpig virker det ikke som om soldatene selv har trykket veteranidentiteten til sitt bryst. I hvert fall ikke de som fortsatt jobber i Forsvaret. Blant soldatene er det flere som har oppfatninger om at de enten er for unge eller ikke har vært ute mange nok ganger til å kalle seg veteran. Noen peker også på en oppfatning av veteraner som noen som sliter etter tjenesten, og bruker begrepet *tikkende bomber* (Gustavsen, 2016), en henvisning til tittelen på en TV 2-dokumentar om FN-soldater fra 1997 (Høibraaten, 1997). En annen oppfatning blant soldatene er at det ikke er så stor forskjell på den jobben de gjør hjemme og ute (Gustavsen, 2016). Veteran-definisjonen knyttet til internasjonale operasjoner harmonerer dermed ikke med den oppfatningen soldatene selv har, og kan bidra til at de ikke vil bruke dette begrepet om seg selv, når de har andre begreper de mener passer bedre. Veteranbegrepet som blir skapt av Regjeringen forsøker å favne en stor gruppe ulike mennesker. Siden andre verdenskrig har over 100 000 nordmenn tjenestegjort i en internasjonal operasjon. Kanskje oppfatter ikke alle veteranene at alle disse er en del av samme fellesskap. I en masteroppgave fra 2017 peker flere av respondentene (soldater i Telemark bataljon) på nettopp forskjellene mellom de som har tjenestegjort tidligere og dagens soldater. Flere av soldatene snakker om veteranene fra FN-operasjonen i Libanon når de forteller om hvem de forbinder med veteranbegrepet (Ramsrud, 2017). Her kommer det fram at de heller bruker ord som *soldat* eller *kriger* for å definere seg selv, og veteran er ikke den dominerende identiteten. Ramsrud mener også at dette kan henge sammen med de store forskjellene i oppfølgingen soldatene fikk tidligere og nå. Dagens soldater reiser ut i mer krevende oppdrag enn de tidligere soldatene, og får samtidig en helt annen oppfølging og anerkjennelse både før, under og etter tjenesten. Dette er diametralt forskjellig fra opplevelsene til de som dro ut på 70- og 80-tallet hvor intensiteten i oppdragene ikke var den samme, men kampen om oppfølging og anerkjennelse i etterkant var desto større. Selv om soldatene har oppfattet likhetstegnet mellom tjeneste i internasjonale operasjoner og veteranbetegnelsen, er det ikke sånn at dagens soldater i utstrakt grad benytter dette begrepet. Enten fordi de ser på det som en som er syk/skadd etter tjenesten, eller fordi svært mange med ulike erfaringer og opplevelser er inkludert i begrepet, eller fordi de har andre mer fremtredende identiteter. Noen sier dog at de kanskje vil benytte dette begrepet når de en gang er ferdige med jobben i Forsvaret. Dette vil i så fall harmonere med oppfatningen om at veteranidentiteten er sterkere blant de eldre veteranene. Likevel er det en forskjell i hvordan veteraner defineres og konstitueres i de offisielle dokumentene og hvordan soldatene selv oppfatter det.

Teori

En setning som starter med ordene *retorikk er...* kan avsluttes på en rekke forskjellige måter. Når vi nå i dette kapitlet skal begynne med å ta for oss retorikk som fagfelt er det naturlig å begynne med antikkens Hellas, og Aristoteles. I den klassiske retorikken ble ordet *rhetor* brukt om en som talte offentlig, for eksempel i folkeforsamlingen og i retten (Andersen, 1995, s. 11). For Aristoteles var det forutsetningene og forarbeidene for retorikken som var viktige (Andersen, 1995, s. 15), når han definerte at retorikkens oppgave «ikke er det å overtale, men å se hvilke overtalelsesmuligheter som er aktuelle i hvert tilfelle» (Aristoteles, 2006, s. 25). En annen personlighet innen den klassiske retorikken, Cicero, var også opptatt av overtalelsen som element i retorikken. Han sa at «talerens oppgave er å uttrykke seg slik at det er egnet til overtalelse» (Andersen, 1995, s. 14). Med denne tilnærmingen til retorikk som et middel for å overtale noen, er det klart at overtalelse innebærer fri vilje (Burke, 1969b, s. 50). I motsetning til dette stod bruk av vold, både for de klassiske retorikerne og i den moderne retorikken. I dette synet vil overtalelse gjennom retorikk være klart å foretrekke. Selv for en som får litt bismak av ordet overtalelse (Andersen, 1995, s. 14, 19). Når det gjelder overtalelse mente Aristoteles at evnen til å kunne se hva som er allment aksepterte standpunkter er nært beslektet med evnen til å treffe sannheten (Aristoteles, 2006, s. 24). Samtidig er den retoriske innfallsvinkelen relativistisk. Retorikk dreier seg om saker der vi aldri kan få sikker kunnskap. Vi kan ikke bevise noe som absolutt sant for alle og alltid. Retorikk er derfor ikke et spørsmål om sant eller ikke sant, men om hva som er sannsynlig (Johannesson, 2013, s. 11). Også Aristoteles var opptatt av dette når han skrev: «Det som er troverdig må være troverdig for noen, enten uten videre fordi det i seg selv er troverdig og plausibelt, eller fordi det synes påvist at det er det gjennom troverdige utsagn» (2006, s. 29–30).

Sentralt i den antikke forståelsen av retorikk stod talene, og deres samfunnsbyggende funksjon (Andersen, 1995, s. 274). Når jeg i denne oppgaven skal analysere nettopp taler er det dermed i en over 2000 år gammel tradisjon med talene som sentrum for retorikken. Likevel må vi i dag ta høyde for et mer komplekst situasjonsbilde, et mer komplekst ordskifte, en myriade av kanaler og medier som videreformidler budskapet og kanskje også et mer komplekst publikumbilde. Jens E. Kjeldsen definerer retorikk som «hensiktsbestemt og virkningsfull kommunikasjon» (2006, s. 25). Denne forståelsen av retorikk tar opp i seg at det dreier seg om en aktør som

henvender seg til bestemte mottakere for å oppnå en bestemt form for reaksjon eller respons. Dette skjer i et samspill mellom avsender og mottaker. Avsenderen vil påvirke gjennom sin egen troverdighet, argumenter om saken og en overbevisende framførelse. Målet er å påvirke mottakeren ved å ta hensyn til dens emosjoner, karaktertrekk og posisjoner (Kjeldsen, 2006, s. 24–25). Selv med denne forståelsen kan vi studere retorikk som enten ikke er særlig virkningsfull eller i særlig grad hensiktsbestemt. Vi kan i utgangspunktet ikke vite hva talerens intensjon er, men vi kan, med utgangspunkt i situasjonen, studere hvordan den fungerer og hvilken intensjon som kommer til syne gjennom nettopp talen. Dette grunner i retorikkens flersidighet, både som en utøvelse av kommunikasjon, og som teori, analyse og kritikk. Taleren konstruerer ytringer, som vi igjen kan dekonstruere gjennom teori og analyse (Kjeldsen, 2006, s. 15–16). Retorikken gir oss både verktøy vi kan bruke i analyse av tekster, men også verktøy for å skape tekster. Når jeg så senere skal analysere taler fra frigjørings- og veterandagen 8. mai er det nettopp retorikken som analyseverktøy jeg vil dra nytte av.

Aristoteles, som den systematiker han var, skapte mange av kategoriseringene vi kjenner i retorikken. Eksempel på det er de tre bevismidlene: Ethos, som omhandler talerens karakter; pathos, som påkaller følelser; og logos, som sikter til argumentasjonen (Andersen, 1995, s. 34). Disse bevismidlene kaller Aristoteles for tekniske bevismidler, fordi de skapes av retorikken. Disse skiller seg fra de ikke-tekniske bevismidlene som er ressurser som ikke gis av retorikken, men som taleren likevel kan bruke i sin tale. Dette dreier seg om alt det andre en retorisk situasjon består av, som for eksempel omstendighetene (Andersen, 1995, s. 33).

Skapelsen av den retoriske situasjonen

Antikkens retorikere forstod viktigheten av situasjonen en taler står overfor. Fra den klassiske retorikken har vi begrepet *kairos*, som beskriver den rette tiden. Kairos kan beskrives som *rette ord i rette tid*. Men kairos må gripes. Det ligger muligheter i kairos, og det avgjørende er hvordan man utnytter mulighetene. Å evne å gripe situasjonen er helt essensielt for en taler, for den er en av de største ressursene en taler har (Andersen, 1995, s. 22–23). Fra moderne retorikk har vi begrepet *den retoriske situasjon* fra Lloyd F. Bitzer. Ifølge Bitzer har retoriske situasjoner mangler eller problemer. Disse krever en respons eller reaksjon, som forsøker å endre situasjonen til det bedre.

Hvis denne endringen kan startes og skje helt eller delvis gjennom kommunikasjon, er det en retorisk situasjon.

Den retoriske situasjon består av tre bestanddeler: et påtrengende problem, et retorisk publikum og tvingende omstendigheter (etter Kjeldsens oversettelse av Bitzer, 1968/1997). Det påtrengende problemet er en ufullkommenhet som presser seg på, en hindring, noe som venter på å bli gjort. Det er til enhver tid mange påtrengende problemer, men et problem som ikke kan modifiseres eller løses er ikke retorisk. Problemer som kan løses kun med andre midler enn kommunikasjon er heller ikke retoriske. Det påtrengende problemet kan også forstås som en forventning i situasjonen. En prisvinner som forventes å holde en takketales, eller politikere som forventes å tale på en markering. Det påtrengende problemet inviterer til handling (Bitzer, 1968; Kjeldsen, 2006, s. 81–83). Retorikken vil påvirke, så taleren må identifisere et retorisk publikum, som ikke må blandes med tilfeldige tilhørere. Det retoriske publikummet består kun av de som både kan påvirkes av diskursen og bidra til den forandring diskursen ønsker å skape. Det kan være flere påtrengende problemer i en situasjon, men et av dem er styrende. Hvilket påtrengende problem som er styrende vil også ha følger for hvem det retoriske publikummet er. Etter at taleren har identifisert det påtrengende problemet må den overbevise publikum om sitt syn på saken, sånn at det retoriske publikummet handler (Bitzer, 1968). Den tredje bestanddelen hos Bitzer er de tvingende omstendighetene, også kjent som retoriske vilkår (Kjeldsen, 2006, s. 86). Den retoriske situasjonen inneholder nemlig en rekke personer, hendelser, gjenstander og relasjoner som er en del av situasjonen, og fungerer som rammer taleren må jobbe innenfor. Vilkårene kan være hindringer for taleren, men også muligheter den må benytte seg av. Bitzer henviser til Aristoteles' oppdeling i retorisk fagtekniske (ethos, logos, pathos) og ikke-fagtekniske (ikke-retoriske) bevismidler, og peker på to hovedtyper: de som stammer fra eller styres av taleren og dens metode, og de andre situasjonsspesifikke forhold som er virksomme (Bitzer, 1968). Det kan være alt fra fysiske forhold, som at taleren må tale høylytt på en talerstol, til kulturelle eller psykiske forhold, som for eksempel at holdninger hos publikum står i motsetning til talerens budskap (Kjeldsen, 2006, s. 86–87).

I Bitzers forståelse av den retoriske situasjonen har vi en taler som skal løse et påtrengende problem. Taleren må oppdage og utnytte omstendighetene, sånn at talen vil påvirke og overbevise det retoriske publikummet. Selv om Bitzer ikke selv henviser til kairos, er hans

oppfatning av den retoriske situasjon til dels sammenfallende med det klassiske kairos-begrepet. Kairos legger mer vekt på hvilke muligheter som ligger i en situasjon, og at det er opp til taleren å gripe de mulighetene. Bitzers definisjon bærer mer preg av tvang. Det ligger ikke bare gripbare retoriske muligheter i en situasjon, men situasjonen *krever* visse typer respons (Kjeldsen, 2006, s. 80). Bitzers teori om den retoriske situasjon har hatt stor innflytelse i retorisk forskning, men har også blitt møtt med kritikk. Blant annet for at Bitzers syn på den retoriske situasjonen er for deterministisk. Når ulike situasjoner krever en viss respons, hva er det da igjen for taleren å gjøre? Richard E. Vatz skrev at mening ikke blir funnet i situasjoner, men skapes av rhetorer (1973/2000). Med andre ord må retorikkens skapende funksjon også ha sin plass. For retorikk handler ikke bare om å lese av situasjoner, og finne den passende responsen, men i aller høyeste grad også om å skape situasjoner. Retorikk er mer enn bare å kunne løse problemer, det er også å kunne bestemme hva problemet i det hele tatt er. Som taler har du makt til å bestemme hva som skal snakkes om og hvordan det skal snakkes om. I introduksjonen til den danske oversettelsen av Vatz' artikkel skriver Jonas Gabrielsen og Christina Pontoppidan at dette synet bærer paralleller til sosialkonstruktivismen. I dette synet skapes virkeligheten gjennom våre språklige bilder, kategorier og tolkninger. Vår oppfattelse av virkeligheten, vårt verdensbilde – doxa – er altså med på å både skape og definere situasjonen.

Doxa brukes noen ganger om paradigmer, diskurser eller verdensbilder. Kort oppsummert kan vi kalle det for oppfatning av virkeligheten. Doxa står i motsetning til sikker viten – episteme (Rosengren, 1998, s. 12). Siden retorikken er innrettet mot overtalelse, ikke bevis eller sannhet, aksepteres dermed at enhver sak kan ha flere sider. Derfor er det alltid mulig å argumentere både for og mot et standpunkt. Retorikken finner ikke sannhet, den skaper sannhetene som kreves i situasjonen (Rosengren, 1998, s. 13). Hva som kan regnes som et faktum er rett og slett at en tilstrekkelig stor gruppe mennesker, eventuelt bare en tilstrekkelig aktet og kompetent gruppe mennesker, er enige om hva alle fornuftige mennesker burde oppfatte som et faktum (Rosengren, 1998, s. 15).

Den retoriske situasjonen som er frigjørings- og veterandagen 8. mai, formes og utvikles gjennom at den gjentas gang etter gang. Dette er også slik Bitzer beskriver hvordan det er sammenheng mellom situasjoner og retoriske uttrykk. Når det dag etter dag eller år etter år oppstår sammenlignbare situasjoner, som igjen gir sammenlignbare responser, skapes retoriske

former hvor en språkbruk, terminologi og stil etableres (Bitzer, 1968/1997, s. 17). Disse tankene var med på å bane vei for retorisk genreteori (Kjeldsen, 2006, s. 94). Den retoriske situasjonen frigjørings- og veterandagen kan sees på som tilblivelsen av en ny genre, som bygger på både en kulturkontekst og en situasjonskontekst. Carolyn Miller skriver i sin artikkel om genre som sosial handling hvordan trekk ved genrene skapes av stadig gjentakende situasjoner (1984). I Millers artikkel henvises til Blumer, som sier at de formene vi finner i de typiske måtene å bruke retorikk på forteller oss mer om en kultur eller historisk periodes egenskaper enn det forteller oss om den enkelte taler eller teksters egenskaper. En analyse av den retoriske situasjon må ta høyde for den kulturen en tale framføres i. Dermed kan man tro at situasjonskonteksten er helt underordnet den overbyggende kulturkonteksten. Men Miller ser på det påtrengende problemet som en form for sosial kunnskap. I motsetning til Bitzers oppfattelse av dette som en mangel eller fare, mener Miller det påtrengende problemet tilbyr en hendelse – og en form som følger av den – en måte å gjøre noe offentlig (Miller, 1984/2001). Kulturkonteksten er den sammensetning av felt, relasjon og mediering som har vært med på å skape teksten. Dette er ikke bare tilfeldig trekk sammensatt, men en helhet som hører sammen i en kultur: Hvordan gjør man vanligvis i slike situasjoner? Hvilke verdier og meninger knyttes til dem?

Vi kan si at den retoriske situasjon ligger et sted mellom publikums behov og talerens mulighet til å påvirke. Taleren er ikke et offer for situasjonen og det som ligger i den, men har selv makt til å påvirke den. Påvirkningen er mulig fordi taleren selv er en del av situasjonen, i et samspill med påtrengende problemer, retorisk publikum og tvingende omstendigheter. Med denne forståelsen blir den retoriske situasjonen en dynamisk og levende prosess. Frigjøringsdagen 8. mai oppstod etter andre verdenskrig, men hvordan den skulle se ut ble formet med både ord og handling gjennom flere år. Da Regjeringen startet å markere veterandagen på 8. mai fra 2011 var det de som skapte en ny virkelighet gjennom retorikk. På den annen side kan man også argumentere for at dagen, og retorikken rundt den, kom som en respons på flere påtrengende problemer. For eksempel den tidligere viste medieomtalen av soldater som ikke fikk tilstrekkelig oppfølging og anerkjennelse fra Norge. Så hvis vi sier at retorikk er å kunne bestemme hva problemet er, blir spørsmålet om det var mediene eller Regjeringen som definerte problemet til å være at soldater ikke fikk nok oppfølging og anerkjennelse. Uansett var det Regjeringen som hadde makt og retorisk kreativitet til å skape veterandagen. Og den skapte de basert på sin egen virkelighet, sitt eget verdensbilde – og definerte situasjonen ut ifra det.

Det epideiktiske problembarnet

Fra Aristoteles har vi også en inndeling av alle taler i tre talegenre. Først den deliberative retorikken, som også kan kalles rådgivende tale og brukes om avgjørelser som ligger i framtiden. Deretter den forensiske retorikken, som også kan kalles rettstale og brukes i avgjørelser om fortiden. Til sist den epideiktiske retorikken, også kalt oppvisningstale eller anledningstale (Andersen, 1995, s. 28–29). Disse inndelingene vi har fra Aristoteles' verk fra rundt 300 år f.Kr. er i mange aspekt fortsatt gjeldende i dag, men med nye forståelser av deres bruksområder. Deliberativ og forensisk retorikk ble sett på som de viktige, mens den epideiktiske retorikken handlet mer om underholdning enn å ha noen offentlig nytte (Andersen, 1995, s. 30). Dette kan henge sammen med at de klassiske retorikerne så på genren som enkel å mestre. Å gi ros eller kritikk er noe alle kan. Aristoteles så den epideiktiske talen som mindre argumenterende, fordi den tar for seg handlinger som det hersker enighet om. Talerens oppgave blir dermed kun å forsterke enten ros eller kritikk (Aristoteles, 2006, s. 69). Epideiktikk ble sett på som et innslag i de to andre talegenrene (Andersen, 1995, s. 31). Selv om den retoriske tradisjonen fortsatt bærer med seg den Aristoteliske inndeling av talegenrene, er dagens ordskifte mer kompleks enn hva den var i antikkens Hellas og Roma. Vi må se på det epideiktiske som noe mer enn bare ros og kritikk.

En nyretorisk forståelse av det epideiktiske har vi fra Perelman og Olbrechts-Tyteca. De argumenterer for at epideiktikk er en sentral del av kunsten å overtale (1969, s. 49). Deres poeng er at epideiktikk er forberedelse til handling. Det er sentralt i all argumentasjon, fordi det epideiktiske bereder veien til handling gjennom å styrke tilslutningen til de verdiene den lovpriser (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969, s. 50). Selv om epideiktikken ikke skaper handling der og da, kan den bidra som en forsterkning inntil den ønskede handlingen faktisk er utført (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969, s. 49). Denne forståelsen gir oss mindre fokus på de seremonielle funksjonene og estetiske kvalitetene ved talen, og mer fokus på de performative funksjonene, ytringer som utfører det de konstaterer, og dets effekter på framtidige argumentasjon (Vatnøy, 2015, s. 7).

En annen som skriver at epideiktikken påvirker framtidig argumentasjon er Celeste Michelle Condit. Hun argumenterer for at dette skjer gjennom tre par med epideiktiske funksjoner, som

hun kaller definisjon/forståelse, oppvisning/underholdning og forming/skapelse av fellesskap. Ifølge Condit vil en epideiktisk tale inneholde en eller flere av disse, men sjelden ingen av dem (1985, s. 288). Paret definisjon/forståelse refererer til det epideiktiskes kraft til å forklare den sosiale verden. Gjennom bruk av dette paret kan taleren definere et verdensbilde, som publikum deretter får forståelse for. Ved å bruke publikums verdier og livssyn kan taleren forklare saken, og har dermed også makten til å definere den. En slik definerende makt kan senere brukes til argumenterende formål. Det neste begrepsparet, oppvisning/underholdning, har tradisjonelt blitt lagt til grunn for den epideiktiske retorikken skriver Condit. Og disse funksjonene til det epideiktiske er definitivt viktige, men likevel bare en del av bildet. Talerens evne til å skape en god oppvisning og dermed tiltrekke seg interesse hos publikum er viktige ingredienser i enhver retorisk anledning (Condit, 1985, s. 290). Det tredje begrepsparet, forming/skapelse av fellesskap, er sterkt knyttet til talerens nevnte definisjonsmakt og menneskets behov for å skape fellesskap. Ved å forme et fellesskap kan taleren skape en kollektiv identitet og invitere publikum til å delta i dette fellesskapet. Gjennom å høre taler om fellesskapets historie og identitet skapes og opprettholdes en følelse av dette fellesskapet. Samtidig ligger det i skapelsen av et fellesskaps natur at det samtidig ekskluderer noen. Det som definerer et fellesskap settes gjerne opp mot noen *andre*, som står på utsiden av fellesskapet (Condit, 1985, s. 289). Det samme ser vi hos Perelman og Olbrechts-Tyteca i deres omtale av rollen til epideiktiske taler, gjennom å appellere til felles verdier. Ved å styrke tilknytningen til disse verdiene bereder taleren grunnen for mulig handling senere (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969, s. 53).

Det er i dette samspillet mellom taler og publikum en ny forståelse av verden kan skapes, skriver Cynthia M. Sheard. For selv om de seremonielle funksjonene til det epideiktiske er viktige, tar denne forståelsen ikke opp i seg rollen epideiktikk spiller i politisk, kulturell og sågar personlig utvikling. Epideiktisk teori må ikke bare forstås som en plattform for å formidle fellesskapets oppfatninger og verdier, men som en måte å skape nye forståelser. Retorikken inspirerer til handling, og kan sågar tvinge fram handling hos publikum (Sheard, 1996).

I denne gjennomgangen av epideiktikken fra den klassiske retorikken og Aristoteles, til nyretorikk representert ved Perelman, Olbrechts-Tyteca, Condit og Sheard, ser vi hvordan denne talegenren har blitt redefinert og forstås på nye måter. En slik forståelse av epideiktisk retorikk viser oss hvordan talere kan skape, forme og opprettholde fellesskap, og hvordan denne

prosessen igjen legger grunnlaget for framtidige avgjørelser. Videre skal vi se hvordan identitet er viktig i formingen av et fellesskap og hvordan identitet kan konstitueres gjennom retorikk.

Identifikasjon som retorisk forståelse

Kenneth Burke har skrevet at identifikasjon må sees som et sentralt begrep i retorikken.

Overtalelse (persuasion) gjennom deliberasjon stod sentralt i det Burke kaller den *gamle* retorikken. I den *nye* retorikken står heller identifikasjon sentralt. Men også identifikasjon er et deliberativt verktøy, som når en politiker søker å skape fellesskap og identifikasjon med sine tilhørere (Burke, 1951, s. 203). Poenget til Burke er at du kun kan overtale en annen person hvis du kan snakke dens språk – eller mer presist – identifisere dine væremåter med hans (Kjeldsen, 2006, s. 232). Person A er ikke identisk med person B, men hvis de har felles interesser kan A *identifisere* seg med B. Sågar når de ikke har felles interesser, kan A overbevises om å identifisere seg med B (Burke, 1969b, s. 20). Som taler må man finne hvilket nivå man kan skape identifikasjon med publikum gjennom retorikken.

Teorier om retorikk som overtalelse kan ikke gjøre rede for publikum som retorikken adresserer, fordi den forutsetter et publikum som allerede er konstituert med en identitet innen en ideologi, skrev Maurice Charland (1987, s. 134). Han studerte forholdet mellom identifikasjon og ideologi i lys av en bevegelses politiske kamp for Québecs løsrivelse fra Canada. Charland viser hvordan bevegelsen som arbeider for et uavhengig Québec skaper et folk, québekere, hvor et handlingsmønster ligger iboende i identiteten. Subjektene, som Charland kaller det, blir ikke *overtalt* til å støtte Québecs løsrivelse fra Canada. Støtten til løsrivelse ligger iboende i den identiteten bevegelsen skapte gjennom en rekke narrativer (Charland, 1987, s. 134). Narrativet setter opp både felles handling og erfaring, og fungerer som representasjon for folket som skapes (Charland, 1987, s. 139). Gjennom narrativet avdekkes ikke bare folket – det skapes samtidig. Charland beskriver dette gjennom ideologiske effekter: skapelsen av et kollektivt subjekt, skapelsen av et transhistorisk subjekt og en illusjon av subjektets handlefrihet (Charland, 1987, s. 139–141). Eksempelet med québekerne viser hvordan retorikk både kan skape en felles identitet, men også invitere til handling basert på tilslutning til denne identiteten. Ved en folkeavstemning i 1980 stemte over 45 % av den fransktalende populasjonen for løsrivelse fra Canada (Charland, 1987, s. 135). Dermed kan vi på den ene siden si at bevegelsen ikke lyktes i å nå sitt mål, Québec

er fortsatt en del av Canada. Men retorikken var likevel effektiv i å skape en kollektiv identitet i québekere, som en motsetning til canadiere. Vi kan knytte Charland til Condit i forståelsen av hvordan taleren kan skape en kollektiv identitet og invitere publikum til å delta i dette fellesskapet. Den kollektive identiteten som québekere ble skapt gjennom å bygge en historie om fellesskapet. Gjennom historiefortellingen skapt en identitet og tilknytning til fellesskapet. Denne identifikasjonen kommer i forkant av, og ligger til grunn for overtalelse av publikum. Charland bygger sin forståelse av dette publikummet på Michael McGee, når han skriver at et folk er en skapelse som oppstår når individer aksepterer at de lever i en politisk skapt myte (Charland, 1987, s. 138).

Charland er opptatt av hvordan historier legger grunnlag for handling. Walter R. Fisher skriver at det operative prinsippet for narrativ rasjonalitet er, som Burke påpeker, identifikasjon heller enn deliberasjon (Fisher, 1984, s. 9). Fortellinger er viktige for mennesker. Gjennom fortellinger observerer vi eget liv, og organiserer og former mennesker, steder, hendelser og handlinger vi støter på i livet (Foss, 2018, s. 319). Om forholdet mellom narrativer og fortellinger kan vi kort oppsummere at med fortellinger menes en semiotisk gjenstand, en situert representasjon av hendelser som forbindes. Med narrativ menes et sett egenskaper eller kvaliteter ved noe, for eksempel en tekst eller en hendelse. Narrativ lar seg ikke avgrense og definere på samme måte som fortelling, men dekker egenskaper man vanligvis vil forbinde med fortellinger (Iversen, 2014, s. 360–361). Vi kan likevel peke på fire narrativitetsmarkører. For det første består narrativ av minst to hendelser, sånn at verden gjennomgår en endring. For det andre er det organisert etter en tidsrekkefølge, en sekvens med hendelser, kronologisk eller ikke. For det tredje inneholder det årsakssammenheng, helt eller delvis, mellom hendelser. For det fjerde må det hovedsaklig handle om et enhetlig subjekt (Foss, 2018, s. 320–321). Fisher foreslår at narrativ må sees på som et paradigme, fordi en stor del av virkelighetens faktiske motivasjon hviler på fortellinger. Et narrativt paradigme må sees på som historisk og situert, som fortellinger som kjemper med andre fortellinger om å oppfattes som sannsynlige og troverdige (Fisher, 1984, s. 2). Fisher forstår også mennesket som et historiefortellende vesen. Fortellinger ordner hendelser i kausale kjeder, som utfører fellesskapende og verdiskapende funksjoner. Som enkeltpersoner knytter vi våre egne handlinger og holdninger til noen felles verdier som opprettholdes i eksisterende, foranderlige fortellinger. På denne måten knyttes individets eller fellesskapets adskilte opplevelser sammen til en identitet (Iversen, 2014, s. 357).

Dette leder oss igjen tilbake til Burke, og hans dramatiske pentade. Pentaden tar utgangspunkt i at mennesker utvikler og fremstiller budskap på tilsvarende måte som et skuespill gjør det. Gjennom retorikk konstituerer og presenterer vi mennesker et spesifikt verdensbilde. Akkurat som et skuespill presenterer verden, situasjonen og menneskene i den på en spesifikk måte. Hvordan vi beskriver situasjonen er avhengig av hvordan vi oppfatter den, hvilke valgmulighet vi ser for oss og hvilken handling vi sannsynligvis vil ta. For Burke er språk og kommunikasjon handlinger (må ikke blandes med ren bevegelse), og handling krever en hensikt. Pentaden er en måte å avdekke talerens verdensbilde, og gir dermed også mulighet til å peke på hvordan tekster fremhever eller nedtoner ulike aspekter (Foss, 2018, s. 367–368; Kjeldsen, 2006, s. 233–234). Pentaden søker å være noe mer enn en narratologisk modell. Burke påpeker at pentadens fem deler vil kunne finnes i enhver tekst (Roer, 2014, s. 389). Delene i en pentade søker å avdekke svar på fem spørsmål: hva skjedde (handling), når og hvor skjedde det (scene), hvem gjorde det (aktør), hvordan gjorde den det (middel), og hvorfor (hensikt). Disse fem begrepene, handling, scene, aktør, middel og hensikt, danner Burkes dramatiske pentade (Burke, 1969a, s. xv). Pentaden lar oss studere talene som dramatiske fortellinger, og dens fem elementer bidrar til å avdekke talerens motiver slik de fremstilles i talene. Talerens motiv må ikke forveksles med hensikt i pentaden, som er den hensikten taleren tillegger aktøren som utfører handlingen. Motivet til taleren avdekkes ved å studere pentadens fem elementer sammen (Foss, 2018, s. 371).

Begrep om publikum

Skal du vinne tilslutning til ditt syn må du ha kunnskap om dem du forventer å snakke til (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969, s. 20). Derfor er det helt nødvendig for en retorisk analyse å identifisere et publikum. Vi må ha en forståelse av at samvirket mellom taler og publikum krever gjensidig forståelse og tillit (Vatnøy, 2015, s. 6). Men publikummet kan romme mye, alt fra det umiddelbare publikum som hører talen fysisk, til et mye større publikum som kan romme hele nasjonen – eller enda flere. Vi kan skille mellom et universelt publikum og et spesifikt publikum. Det universelle er den store massen, som igjen kan deles opp i en rekke større eller mindre spesifikke publikum. I overtalelsen når man det høyeste punkt når man oppnår enighet mellom de mange spesifikke publikum i det universelle (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969, s. 31). Selv om det er enkelt å se for seg et konkret publikum bestående av mennesker i en situasjon hvor en tale framføres, må vi likevel behandle publikum som en mental konstruksjon. Enhver

taler henvender seg til publikummet slik taleren oppfatter det. Denne innsikten er basert på vårt verdensbilde – doxa – og er både historisk og sosialt situert (Rosengren, 1998, s. 15). Selv om taleren ikke står overfor dette publikummet i praksis kan den mentale konstruksjonen bidra til å overtale et spesifikt publikum (Kjeldsen, 2006, s. 321).

En som skriver om publikummet som mental konstruksjon er Edwin Black. Han peker på at det i diskurs skapes en *persona* av en implisert forfatter. På lik linje er det en annen persona som impliseres av diskursen: den implisitte tilhører (Black, 1970/1999, s. 9). Black kaller denne implisitte tilhører for *second persona – den andre persona*. Han mener retoriske teoretikere har vært for opptatt av å analysere forholdet mellom en diskurs og en spesifikk gruppe som reagerer på den. Denne måten å lese en tekst på gir oss en inngang til å finne et rikere begrep om publikum som ikke er knyttet til de faktiske tilhørerne. Black knytter denne forståelsen til Marx' begrep om ideologi. De viktige karakteristikene av persona er ikke alder eller holdning, men sammenkoblede overbevisninger som former et menneskes identitet ved å bestemme hvordan det oppfatter verden (Black, 1970/1999, s. 10). Black argumenterer også for at moral må spille en sentral plass i analyse av retoriske tekster. Dette fordi det er gjennom moralsk vurdering vi kan se sammenhenger i fortiden, som gjør oss i stand til å avdekke mønstre som kan være muligheter i framtiden (Black, 1970/1999, s. 7). Black mener altså at vi må se på den retoriske diskursen som en handling i seg selv, hvor et implisitt publikum skapes. Å ha et perspektiv på ideologi vil gjøre det mulig for kritikeren å koble den implisitte tilhører til ideologi. Verbale spor av ideologi kan vi finne i teksten som implikasjon til tilhørerne som deler ideologien. Faktiske tilhører kan lete etter stikkord i diskursen, som forteller dem hvordan de skal oppfatte verden, også utenfor de uttrykte temaene i den enkelte diskurs. Om tilhøreren aksepterer ideologien inntar han ikke bare talerens posisjon i denne enkeltsaken, men nærmer seg en ideologi som er gjeldene i en rekke andre forhold. Der tidligere nevnte Charland mener at publikummet ikke eksisterer forut for diskursen, mener Black at vi i en analyse av taler kan se på den implisitte tilhøreren som en modell av hva retorikeren ønsker at hans virkelige tilhører skal bli. (Black, 1970/1999, s. 10).

I relasjon til Blacks begrep om andre persona kan vi også nevne et begrep skapt av Philip Wander, *third persona – den tredje persona* (1984). Dette begrepet omhandler alle de som ikke inkluderes i diskursen, eller kanskje også ekskluderes. Taleren neglisjerer et publikum, som i retorisk kritikk blir pekt ut som et tredje persona. Denne neglisjeringen kan gjøres både gjennom

at mottakeren mangler i teksten, men det kan også skje gjennom at avsenderen bruker sin retoriske handlekraft til å inkludere personer i grupper disse personene ikke føler seg hjemme i. På denne måten kan taleren putte en ideologi på et publikum de ikke ønsker å tilhøre, og dermed samtidig begrense dette publikummets mulighet til å tre ut av fellesskapet de er inkludert i.

Forståelsen av publikum som noe som skapes diskursivt, og ikke nødvendigvis er legemliggjort, er noe andre publikumsteoretikere har tatt opp i seg. Michael C. McGee skriver at forståelsen av et folk kun baserer seg på å være flertallsformen av person (på engelsk person/people) (1975, s. 236). McGee kritiserer både en klassisk forståelse av publikum, representert ved Platon, og en nyere forståelse, representert ved Perelman og Olbrechts-Tyteca. Han mener disse synene enten ser på publikum som en faktisk person eller masse av individer (McGee, 1975, s. 238). McGee skriver at den eneste menneskelige realitet er individets, mens alle typer grupper er tilført en kunstig identitet. Han betrakter derfor *folket* som en retorisk fiksjon, og skriver at selv om et folk blir *ekte* av dens egen tro og oppførsel, så er folket likevel en masseillusjon. Denne illusjonen eksisterer kun som en politisk myte så lenge retorikken som definerer den har effekt. Når retorikken som definerer folket opphører, blir de igjen en samling av individer (McGee, 1975, s. 242). Et folk må dermed sees mer som en prosess som er i stadig endring. Så lenge folket tror på de politiske mytene skapes fellesskap og kollektiv identitet, men hvis folket ikke lenger aksepterer eller tror på mytene kan det oppfattes som en krise, som i sin tur krever nye myter å skape et folk rundt (McGee, 1975, s. 245).

Retorisk begrep om publikum blir ofte møtt med kritikk fra andre fagdisipliner, hvor for eksempel meningsmåling og analyse av respons står sentralt. Det kan kanskje virke merkelig at retorisk forskning virker så lite opptatt av å studere hvordan retorikken faktisk påvirker publikum. Likevel, målinger av faktiske personer kan være svært utfordrende. Hvordan kan man for eksempel måle en tales påvirkning på publikum? Hvem er i det hele tatt publikum, og er det mulig å peke på en enkeltfaktor, som en tale, som grunnlag for påvirkningen? Med utgangspunkt i retoriske teorier om publikum som en diskursivt skapt enhet er det mye mer fruktbart for analyseformål å nettopp avdekke hvilke publikum som skapes av diskursen (Lund, 2014, s. 73).

I likhet med Black er også McGee opptatt av ideologiens plass i diskursen. Et folk som tenker og oppfører seg som en del av et fellesskap har blitt lurt, selv-bedratt eller manipulert til å tro at det

eksisterer slike fellesskap (McGee, 1980, s. 2). McGee setter seg fore å skape en modell som tar høyde for både de politisk skapte mytene og ideologien. Modellen skal dermed ta opp i seg både menneskets kapasitet til å kontrollere makt gjennom symboler og samtidig makten til å skape og opprettholde politisk bevissthet (McGee, 1980, s. 4). Ideologi finner vi i praksis i politisk språk og bevart i retoriske dokumenter, som har makt til å diktere avgjørelser og kontrollere publikums tro og handlinger. Det politiske språket, skriver McGee, som manifesterer ideologi ser ut til å være karakterisert av slagord som gjentas og brukes til å skape eller forme en bestemt ideologi (McGee, 1980, s. 5). McGee kaller dette ideografer, og skriver at det er vanlige ord vi finner i politisk diskurs (1980, s. 15). Ideografene er abstrakte ord taleren bruker for å skape forpliktelse til et bestemt, men tvetydig og dårlig definert normativt mål. Disse ordene bærer ikke med seg en klar definisjon, men har likevel evnen til å gi uttrykk for en klar mening. McGee eksemplifiserer dette blant annet med ordene *frihet* og *likestilling*. Begge ord som ikke eksisterer fysisk, men som gis mening gjennom sin spesifikke bruk, og ikke minst kan bety svært forskjellige ting i forskjellige kulturer, land og ideologier. Men hvordan kan vi så analysere ideologi ved hjelp av ideografene? McGee peker på at en beskrivelse av ideologi må bestå av først å isolere ideografene som brukes. Deretter se på den diakrone strukturen til ideografen, det vil si tidsdimensjonen. Til sist karakterisere det synkrone forholdet mellom ideografer i den spesifikke konteksten (McGee, 1980, s. 16). Vi må altså se på historisk bruk av begrepene samtidig som vi ser på hvordan begrepene brukes om hverandre og sammen.

De topiske stedene

En måte å få tilgang til de begrepene som brukes i en tale er gjennom topikken. Topikk har vært en viktig del av retorikken helt siden de klassiske retorikere som Aristoteles og Cicero. Hva som ligger i begrepet er likevel ikke helt lett å få tak på, særlig siden betydningen og bruken har forandret seg gjennom tiden. Vi har også eksempler på at en og samme forfatter bruker begrepet om forskjellige fenomener (Andersen, 1995, s. 154; Kjeldsen, 2006, s. 151). Det greske begrepet *topos* betyr egentlig sted, og brukes for å omtale steder man kan gå for å finne materiale til sin tekst. Flertallsformen av *topos* blir *topoi*.

Jens E. Kjeldsen sammenligner Burkes begrep om identifikasjon med retorikkens toposlære. Når du som taler skal skape identifikasjon med dine tilhørere må du møte de på et sted – *topos* –

dere har felles. På denne måten bruker en retoriker identifikasjon som et middel mot sitt mål om overtalelse (Kjeldsen, 2006, s. 233). For å skape identifikasjon med et publikum må du legge grunnlaget for diskursen i de felles forestillingene som råder i det gjeldende doxa i samfunnet (Rosengren, 1998, s. 13). En toposanalyse vil kunne avdekke hvilke steder taleren har valgt å møte sitt publikum på, og hvilke verdensbilder topoiene avdekker. Topikken er et av retorikkens mer diffuse begreper (Gabrielsen, 2008, s. 10), men jeg vil støtte meg på Kjeldsens beskrivelse av tre former for topoi: Strukturelle topoi, formale topoi og innholdsmessige topoi. De strukturelle topoi beskrives som mentale kart eller lister som veileder taleren i sin søken etter materiale og argumenter. Dette er allmenne synspunkter og argumenter som vil fungere som overbevisende uavhengig av den spesifikke saken. Formale topoi er argumentenes grunnlag eller premisser, eller det vi også kan omtale som argumentenes form – hvordan man bygger opp et argument. Innholdsmessige topoi er faste uttrykk, argumenter og tenkemåter. Dette kan for eksempel dreie seg om faste uttrykk som hilsener i innledningen av en tale eller høflighetsfraser. Innholdsmessige topoi kan også omfatte allmenngyldige utsagn som fungerer argumenterende, fordi de uttrykker verdier eller synspunkter som er felles og delt. De innholdsmessige topoi kan til forskjellige tider også bære preg eller karakteriseres av forskjellige tidsaldre eller kulturer (Kjeldsen, 2006, s. 151–169). Selv med disse kategoriseringene av topoi er det ikke sånn at de enkelt kan plasseres i en enkelt kategori med vanntette skott mellom dem. Enkelte ganger vil det være vanskelig å skille for eksempel de formale topoi fra de innholdsmessige (Kjeldsen, 2006, s. 169). Likevel gir en topos-analyse en god inngang til å avdekke hvilke *steder* taleren har gått til i utformingen av teksten. Og hvilke som er utelatt.

Grunnen til at topikk er en helt sentral del av retorikken, er fordi den omhandler retorikkens skapende dimensjon. I dette ligger den retoriske grunntanken om at en sak kan framstilles på en rekke forskjellige måter, helt avhengig av hvilke sider av saken taleren ønsker å vektlegge for å overbevise sitt publikum. Jonas Gabrielsen (2008, s. 12–13) omtaler de to grunnleggende måtene man kan overbevise et publikum: enten ved å endre publikums holdning til saken, altså hvordan de vurderer innholdet og argumentene i saken, eller ved å endre selve saken som diskuteres, nemlig hvordan den defineres som sak (Gabrielsen, 2008, s. 135–139). Gabrielsen er, i likhet med Vatz, opptatt av retorikkens skapende dimensjon, og ser nærmere på hvordan talerens topiske valg spiller inn i argumentasjonsanalyse. Prosessen hvor mulige perspektiver og argumenter overveies er en integrert del av det å argumentere retorisk (Gabrielsen, 2014, s. 141). Det er her

retorikken skiller seg fra logikken. I logikken er premissene noe som alltid antas, eller tas for gitt. Premissene settes opp som forutsetninger som logikken ikke tar stilling til. I retorikken er det derimot ikke premissene som tas for gitt, men saken. Dermed må vi forholde oss til hvilke premisser vi skal legge vekt på. Prosessen med å velge hvilke premisser vi skal legge vekt på er en integrert del av det retoriske argumentasjonsforløpet. Dette forløpet er tosidig, hvor på den ene siden etableres og skapes premissene og på den andre siden avgjør man om premissene er gyldige. Gabrielsen kaller de to delene av denne tosidigheten for topisk nivå og logisk nivå. På det topiske avgjøres hvilke premisser man ønsker å vektlegge. På det logiske avgjøres om premissene understøtter konklusjonen (Gabrielsen, 2014, s. 146). Gabrielsen viser gjennom sin analyse hvordan en og samme sak kan argumenteres på forskjellige måter ut ifra hvilket syn man ønsker tilslutning til. Gjennom en toposanalyse kan man vise at det finnes opplagte alternativer til de valgene taleren har gjort. Dermed viser topikken at retorikken ikke springer ut av saken selv, som den eneste mulige framgangsmåten i saken. Her er vi igjen tilbake til debatten mellom Bitzer og Vatz, om retorikkens skapende kraft. Om de valgene taleren tar er de rette kan vi likevel ikke si, men vi kan i hvert fall vise at det finnes andre muligheter til å gripe an saken. Topikken er derfor en viktig bestanddel i retorisk analyse, fordi den illustrerer hvorfor vi ikke bare kan studere de logiske argumentene isolert, men må ta høyde for topikken og det forløpet (de valgene) de representerer (Gabrielsen, 2014, s. 160–161).

Verdensbilder og kritisk diskursanalyse

Selv om min oppgave er en retorisk analyse vil jeg likevel i tillegg bruke noen innganger og rammeverk som tilbys av kritisk diskursanalyse. Innen språkvitenskap blir diskurs ofte omtalt som *tekst i kontekst* eller *språk i bruk* (Skovholt & Veum, 2014, s. 33). Den diskursanalytiske tilnærmingen tar utgangspunkt i at tekst og samfunn påvirker hverandre gjensidig. På den ene siden vil språk og sosiale handlinger bli påvirket av den sosiale sammenhengen de blir skapt i. På den andre siden bidrar tekster og sosiale praksiser til å opprettholde og skape ulike former for relasjoner, kunnskap og viten om verden. Denne kombinasjonen fører til at all tekst- og meningsskaping påvirker hvordan vi tenker, forstår og oppfatter ulike fenomener i verden (Hitching & Veum, 2011, s. 11). Sentralt i diskursanalysen står også en forestilling om at det ikke er mulig å bruke språket på en nøytral måte. Språket formes av den sosiale sammenhengen det brukes i. Språket fungerer også konstruktivt, og er dermed ikke et speil av verden, men et resultat

av ulike valg tatt av tekstskaperen. Disse valgene er styrt av normer og konvensjoner, som igjen skaper felles oppfatninger, verdier og ideologier. Til sammen former disse felles oppfatningene et verdensbilde når de blir så selvsagte at de blir oppfattet som mer eller mindre allmenne sannheter (Skovholt & Veum, 2014, s. 34). Ordene en taler velger å bruke er ikke nøytrale. Ordvalget sier oss noe om talerens holdning til saken (Skovholt & Veum, 2014, s. 55). Målet med å gjøre en diskursanalyse er dermed å vise hvilke valg taleren har gjort i utformingen, og peke på hvilket verdensbilde – doxa – som kommer til syne gjennom talen (Skovholt & Veum, 2014, s. 35). Analyse av talene som holdes på 8. mai gir en tilgang på hvilket verdensbilde som fremvises av de ulike talerne.

Talerens makt er også viktig i diskursanalysen. Språklig makt kan utvises gjennom å beherske en diskurs, altså makten som ligger i det å være innenfor og en del av en tekstkultur. Samtidig bedriver ulike aktører i samfunnet en kontinuerlig diskursiv kamp om hvordan fenomener skal oppfattes og omtales (Skovholt & Veum, 2014, s. 36). Vel så viktig er dermed makten en taler kan ha til å definere visse fenomener eller handlinger (Skovholt & Veum, 2014, s. 35). Nettopp denne makten har kongen, statsministeren og forsvarsministeren. Gjennom offisielle taler, som den som holdes 8. mai, kan de definere og spre sitt verdensbilde. Både gjennom direkte påvirkning av publikum som er tilstede, men også gjennom sekundære effekter som at talene sendes i nyhetene på TV og radio, og at publikummet som mottar talen aksepterer og videreformidler synet på verden som skapes gjennom talene. Hvordan taleren bruker sin makt til å gjøre valg som skaper og former vår forståelse av fenomener i samfunnet er dermed sentralt for analysen. Den kritiske lesningen av teksten innebærer å bli bevisst på valgene som er gjort og hvordan mening skapes gjennom språket. Med bakgrunn i de valgene vi finner at taleren har gjort kan vi peke på andre måter man kunne formulert seg på, andre begrep man kunne brukt eller andre perspektiver som kunne blitt vektlagt (Skovholt & Veum, 2014, s. 37). Den kritiske analysen vil dermed kunne si noe om hva som tas for gitt og presenteres som selvsagte sannheter av taleren.

Analysen vil derfor ikke være basert på å gi detaljerte beskrivelser av hvordan teksten er bygd opp, hvilke språkhandlinger og retoriske virkemidler som er brukt, men heller gi mulige forklaringer på de valgene taleren har tatt i utformingen av sitt budskap. I dette ligger også en analyse av mulige forklaringer og hvilket ideologisk grunnlag som danner grunnlaget for talen.

Og til sist hvilke konsekvenser de valgene kan få. Med et slikt kritisk perspektiv på talene inneholder dermed analysen et element av normativ vurdering (Skovholt & Veum, 2014, s. 38).

Til analysen

I dette kapitlet har vi sett på ulike teorier innen retorikken. Teorier som nå skal danne basis for de undersøkelsene jeg skal gjøre i videre analyse og drøfting. Den retoriske situasjon blir viktig for å kunne si noe om hva som er talerens utgangspunkt for talen på 8. mai. I lys av diskusjonen jeg har vist til mellom Bitzer og Vatz, er det også naturlig å stille spørsmål ved skapelsen av den nye frigjørings- og veterandagen. Er det en situasjon som avkrever en spesiell type diskurs eller er det diskursen som skaper situasjonen? Når vi så vet at det er en situasjon hvor det skal holdes tale, vil jeg videre undersøke det epideiktiske aspektet – hva brukes anledningen til? Epideiktikk kan sees som en sentral del av kunsten å overtale – gjennom å appellere til felles verdier. Her vil jeg benytte meg av Condit's tre par med epideiktiske funksjoner, definisjon/forståelse, oppvisning/underholdning og forming/skapelse av fellesskap, for å avdekke hvordan politikerne benytter anledningen til å appellere til sitt publikum. Hva anledningen benyttes til, og hvordan politikerne belyser saker vil også kunne avdekke noe om det rådende doxa – hvilke verdensbilder er rådende og akseptable i samfunnet? Er det for eksempel akseptert i Norge å bruke frigjøringsdagen til å hylle soldater fra operasjoner i andre land? Og i hvor stor grad kan også dagen brukes til å fortelle om norsk deltagelse i slike operasjoner?

Teoriene om publikum er mange, men mitt utgangspunkt er at publikum må sees på som en mental konstruksjon, og dermed studeres deretter. Bitzer ser nok for seg et konkret publikum når han skriver at publikum kun består av de som både kan påvirkes av diskursen og bidra til den forandring diskursen ønsker å skape. Mens Black på sin side mener det er mindre relevant å klassifisere publikum ut i fra deres egenskaper. Derfor benyttes Blacks teori om hvordan en andre persona, den implisitte tilhører, skapes av diskursen. Her blir det også naturlig å trekke inn Wanders begrep om tredje persona, som omhandler alle de som ikke inkluderes i diskursen, eller kanskje også ekskluderes. Hvilket publikum skapes og kommer til syne i talene på 8. mai. Og hvem er ikke med? Hvem holdes utenfor gruppene? Særlig er det relevant å se etter hvilke grupper som konstitueres, og hvilket handlingsmønster som eventuelt ligger implisitt i de gruppene som skapes. Her blir naturlig nok Charlands teori om konstitutiv retorikk viktig, med

hensyn til hvilke handlinger som ligger innebygd i gruppene som konstitueres. Også er det et spørsmål om konstitueringen av gruppene har effekt eller ikke. Her vil jeg trekke inn McGees teori om at den eneste menneskelige realitet er individets, mens alle typer grupper er tilført en kunstig identitet, og at denne illusjonen eksisterer kun som en politisk myte så lenge retorikken som definerer den har effekt. Gjennom skapelsen av noen grupper i talene på 8. mai har Regjeringen lagt opp til en kunstig identitet som tilføres disse gruppene. Men har retorikken effekt, slik at illusjonen fungerer?

For at illusjonen skal kunne skapes, for at publikum skal la seg overtale, må du snakke publikums språk og identifisere deg med deres verdier. Derfor benyttes teorier om identifikasjon som retorisk forståelse. Gjennom McGees teori om ideografer kan jeg avdekke ord som gjentas og brukes til å skape eller forme en bestemt ideologi. Burkes begrep om identifikasjon kan sammenlignes med retorikkens toposlære – stedene taleren går til for å finne sitt innhold. Sentralt for min analyse her står den retoriske grunntanken om at en sak kan framstilles på en rekke forskjellige måter, helt avhengig av hvilke sider av saken taleren ønsker å vektlegge for å overbevise sitt publikum. For det er viktig å ikke glemme det dette kapittelet startet med: retorikkens skapende kraft. Det er ikke opp til retorikken å definere hva som er sannheten, men å argumentere for sannsynlighet og dermed skape tilslutning til talerens syn. I analysen kan vi ikke vite hva som er talerens intensjon bak talen – og det er heller ikke poenget – men vi kan analysere oss fram til den intensjonen som kommer til syne i talene. For det er nettopp det retorikken handler om, hensiktsbestemt og virkningsfull kommunikasjon. Gjennom å bruke den epidektiske anledningen som byr seg kan taleren skape identifikasjon med et publikum som kan bli påvirket og overbevist. Taleren kan skape en identitet for sitt publikum som igjen fører til at disse som føler seg hjemme i den skapte politiske myten handler etter den iboende ideologien. Som taler vil du gjøre alt for å møte ditt publikum på de stedene hvor de føler seg hjemme, og bruke deres språk for å skape fellesskap. Fordi du har en hensikt, en intensjon, og du ønsker en virkning med din retorikk. Men alt dette til tross, «talerens makt er stor, men mottakerens er større» (Kjeldsen, 2006, s. 332).

Materiale og metode

Frigjøringsdagen har fra 1945 og fram til i dag vært mye omtalt og beskrevet. Den kombinerte frigjørings- og veterandagen har blitt arrangert hvert år siden 2011. 8. mai som dag har avfødt en rekke taler, avisartikler, menings- og kommentarartikler og andre tekster som alle kunne vært interessante å analysere. Her vil jeg først beskrive hvilke vurderinger og valg som har blitt gjort i forbindelse med utvelgelse av materialet. Deretter vil jeg beskrive metoden for analysen.

Utvalg av materiale

Utgangspunktet mitt for valg av materiale var et ønske om å se nærmere på den nye frigjørings- og veterandagen. Jeg har identifisert tre perioder dagen har vært igjennom, som alle kunne vært interessante å studere. Dette gjelder perioden da dagen kun var frigjøringsdag (1945–1995), perioden hvor veterandagen var vedtatt, men ikke ble særlig markert (1996–2010), og perioden hvor Regjeringen i større grad markerer dagen (2011–d.d.). Jeg har valgt å fokusere på den siste, for å studere hvordan den kombinerte frigjørings- og veterandagen har blitt virkeliggjort. For å finne ut av dette har jeg gått til talene som har blitt holdt på 8. mai i perioden 2011–2019.

Politiske taler er et typisk studieobjekt, siden de er i en kategori tekster som kan nå ut til svært mange og dermed har stor definisjonsmakt. Talene er også gjennomarbeidede tekster, og kan derfor studeres med et kritisk blikk fordi vi kan legge til grunn at de formuleringene og temaene vi finner i den politiske talen ikke er tilfeldige. De er skrevet på bakgrunn av vurderinger og valg tatt av taleren. Siden talene når ut til mange, særlig gjennom medias videreformidling av dem, distribuerer de også mye makt. De kan derfor ha stor påvirkningskraft på hvordan vi forstår og opplever verden rundt oss (Skovholt & Veum, 2014, s. 38).

I den valgte perioden har det blitt holdt svært mange taler av en eller annen representant for Regjeringen. Siden starten i 2011 har det vært vanlig at en rekke statsråder taler på arrangementer rundt om i landet. Arrangementet på Akershus festning betegnes som hovedarrangementet (Forsvarsdepartementet, 2019), og har i alle de ni årene også inneholdt en medaljeseremoni. Som en del av denne seremonien har dagens hovedtale blitt holdt. Det er disse ni hovedtalene jeg har valgt å analysere. De fleste årene er denne talen blitt holdt av statsministeren, med to unntak. I 2015 ble det lagt spesielt vekt på frigjøringsjubileet. Da var det kongen som holdt talen på hovedarrangementet. Det andre unntaket kom i 2018, da statsminister Solberg var med på

arrangementet i Narvik. Dermed holdt forsvarsministeren talen på hovedarrangementet i Oslo. Hovedtalen representerer derfor en relativt stabil situasjonskontekst. Som nevnt er det først fra 2011 at denne talen ble holdt, og det å studere disse ni talene gir dermed også anledning til å se hvordan en ny dag fylles med et nytt taleinnhold. Samtidig gjør avgrensingen at jeg velger bort mange taler. Jeg har ikke sett på talene til andre representanter for Forsvarsdepartementet, eller talene til statsråder på andre arrangementer rundt om i landet. Jeg velger også bort andre taler holdt av statsministeren eller forsvarsministeren på dagen. Selv om alle disse talene definitivt også er interessante å studere nærmere tilfører de ikke min analyse noe ytterligere. Min vurdering er at det med stor sannsynlighet er en sammenheng mellom alle disse talene, som gjør at det ikke bør dukke opp svært avvikende momenter i de andre talene. Dessuten bør hovedtalen på dagen være den talen som best gir uttrykk for hva regjeringen ønsker å kommunisere på frigjørings- og veterandagen 8. mai. Jeg har derfor valgt å rendyrke en analyse av de talene som mer naturlig hører sammen – de som har blitt holdt som en del av hovedarrangementet på Akershus festning. Med en tale fra hvert år, i perioden 2011–2019, danner disse ni talene materialet:

Årstall	Taler
2011	Statsminister Stoltenberg
2012	Statsminister Stoltenberg
2013	Statsminister Stoltenberg
2014	Statsminister Solberg
2015	H. M. Kong Harald 5.
2016	Statsminister Solberg
2017	Statsminister Solberg
2018	Forsvarsminister Bakke-Jensen
2019	Statsminister Solberg

Tabell 1: Hovedtaler på Akershus festning på 8. mai, i perioden 2011–2019.

Vedlegg 2 inneholder de ni talene med nummererte linjer. I analysen vil jeg hen vise til talene på formen årstall/linjenummer. For eksempel (2011/012) for talen fra 2011, linjenummer 012 eller (2011/012–015) for talen fra 2011, linjenummer 012 til 015.

Retorisk analyse

Denne oppgaven tar sikte på å gjennomføre en retorisk analyse av det valgte materialet, og i teorikapittelet har jeg skissert opp flere retoriske teoretikere med tilhørende teorier som vil benyttes. I både analysen og drøftingen vil min fortolkning stå sentralt. For det første gir fortolkning en helhetsforståelse av tekstene, og hjelper oss til å forstå tekstens funksjon i den konkrete konteksten. For det andre setter fortolkningen teksten inn i en større, teoretisk sammenheng (Villadsen, 2014, s. 43). Min fortolkning av teksten søker å finne tekstens mening. Akkurat som den opprinnelige teksten er talerens fortolkning av verden (Villadsen, 2014, s. 44). Når vi analyserer tekster er det ikke mulig å hente ut meningen fra den direkte. Derfor er analysen basert på mine antagelser og inntrykk. Framgangsmåten må derfor ta hensyn til tekstens egenart (Villadsen, 2014, s. 42). Vi må også se på taleren som en part i en større sosial virkelighet. Med et sånt syn blir taleren hevet opp til en representant for sin tid og kultur, som konstituerer samfunnets verdier og verdensbilder basert på dyptliggende kulturelle verdier (Villadsen, 2014, s. 46).

Som teoriene peker mot, er jeg opptatt av nettopp de kulturelle og situasjonelle forutsetningene som ligger til grunn. Innledningsvis i analysen brukes Bitzers teori om den retoriske situasjon for å gjennomgå dette, i tillegg til kultur- og situasjonskontekst. Denne delen av analysen, som også bygger på historiekapittelet, vil gi innsikt i dagens historiske innhold og hvilke påtrengende problemer, retoriske publikum og tvingende omstendigheter talerne står overfor på 8. mai. Dette danner igjen grunnlaget for å forstå taleren i den større, sosiale virkeligheten. Når jeg så tar for meg de ni talene er det med en hermeneutisk tilnærming til materialet. Det sentrale poenget for hermeneutikken er at vi må forstå helheten gjennom dets deler, og forstå delene gjennom helheten og dens andre deler (Krogh, 2014, s. 24). Marie Lund og Hanne Roer definerer retorisk kritikk som nettopp en hermeneutisk sirkel, hvor tekstens deler relateres til helheten (2014, s. 27). Denne hermeneutiske sirkelen kan vi, ifølge Martin Heidegger, forstå som ikke bare innad i teksten, men mellom teksten som skal forstås og den som skal forstå og fortolke. Hans Georg Gadamer bygde videre på dette når han påpekte at enhver forståelse også tar utgangspunkt i tidligere forståelse. Disse *for-meningerne* og *for-dommene* er ikke noe negativt, men snarere forutsetninger for å i det hele tatt kunne forstå (Kjeldsen, 2006, s. 298). Samtidig vil hver runde gjennom denne fortolkningens hermeneutiske sirkel påvirke og endre vår forståelse av oss selv

og utvikle fortolkningen av delene og helheten (Krogh, 2014, s. 52–53). Siden min fortolkning står sentralt i den kommende analysen har det vært viktig for meg at leseren skal kunne følge skrittene av analysen. Derfor er både alle talene med nummererte linjer og den komplette topikken vedlagt. I analysen bruker jeg en rekke eksempler fra talene for å illustrere mine funn, enten gjennom direkte sitater, eller gjennom parafrasering, men da med henvisninger til linjenummer i talene.

For å først få en god oversikt over materialet har jeg valgt å kode alle talene i en topikk. Denne oversikten gir meg tilgang til å analysere hvilke topoi som har vært viktige for taleren å inkludere. Eller for å bruke den litt forslitte analogien, på hvilke steder taleren møter sitt publikum. En topikk gjør det tydelig hva taleren har tatt med, men vel så viktig hva taleren har valgt bort. Topikken utfylles med en pentadisk analyse, som gir meg to ting. For det første utfyller den topikken på en måte som gjør det enda enklere å peke på talerens valg. Pentadens fem faste begreper kan i utgangspunktet romme alle tenkelige topoi, og det gjør det derfor mulig for meg å analysere hvilke andre topos taleren kunne tatt med, eller vektlagt annerledes, innen de fem begrepene. For det andre er Burkes pentade ikke bare en teori, men også et analyseverktøy, som lar meg analysere talenes narrativer. Disse to metodene er sentrale for min analyse, og jeg vil derfor beskrive dem mer detaljert.

Pentadisk analyse

Siden Burkes dramatistiske pentade både er teori og metode har jeg allerede introdusert pentaden og dens fem begreper, aktør, handling, scene, middel og hensikt, i teorikapittelet. Denne metoden lar meg analysere talene med en narrativ innfallsvinkel. Forbindelsen mellom retorikk og narrativer finnes det sterke tradisjoner for å undersøke. På den ene siden kan man, gjennom en litteraturteoretisk tilnærming, undersøke fortellinger som kommunikative handlinger. På den andre siden kan man undersøke fortellingenes funksjoner i retorikken. Altså fortellingenes plass i formålsbestemt, situert symbolbruk rettet mot å påvirke eller overbevise et publikum (Iversen, 2014, s. 355). En pentadisk analyse vil også inneholde narrative undersøkelser, for å avdekke fortellingsstrukturene i talene. En pentadisk analyse begynner først med å identifisere hva de fem begrepene inneholder, med utgangspunkt i talerens egne ord og begreper. *Handlingen* er det taleren presenterer som den eller de handlingene aktøren(e) utfører. *Aktørene* er dermed de fortellingen handler om, og i utgangspunktet ikke taleren selv. *Scener* er de tider, steder og

situasjoner som aktører utfører handling i. Den måten aktøren utfører handling på, kategoriseres under begrepet *midler*. Og til sist utfører aktøren handling med en *hensikt* (Foss, 2018, s. 369–370). Denne hensikten må ikke blandes med talerens formål med fortellingen, men som nevnt er det sammenstillingen av pentadens fem deler som gjør oss i stand til å avdekke talerens motiv. Det neste skrittet, etter å ha identifisert hva pentadens fem begrep inneholder, er å avgjøre hva som er styrende i fortellingen. Å identifisere det styrende begrepet gjør oss i stand til å vurdere talerens motiv, fordi dette peker mot de vurderinger og avgjørelser taleren har tatt (Foss, 2018, s. 372; Kjeldsen, 2006, s. 236). Å avdekke det styrende begrepet gjør det tydelig for oss hva som dominerer i fortellingen. Vel så viktig kaster det også lys over hva som er utydelig i talen, hva som nettopp *ikke* er fremtredende – hva som er valgt bort.

Toposanalyse

Den pentadiske analysen suppleres med en toposanalyse. Gjennom å kode topoi i talene har jeg fått innsikt i hvilke topoi som er dominerende gjennom alle disse talene. Toposanalysen er også innrettet mot retorikkens skapende dimensjon, og hvordan identifikasjon kan skapes og bygges opp gjennom å presentere et spesifikt verdensbilde. Toposanalysen gjør det helt tydelig at talerne i utarbeidelsen av talene har gjort noen valg. Enkelte topoi har kommet med i talene, og andre topoi har dermed ikke kommet med. Oversikten over topoiene viser dermed med tydelighet hva talerne har valgt. Samtidig sier den bare nettopp det, hva som har kommet med. Derfor passer det så godt å supplere toposanalysen med en pentadisk analyse, fordi ved å bruke de fem begrepene fra pentaden åpner jeg for at alle mulige topoi kunne vært valgt, brukt og innpasset i ett av de fem begrepene. Dermed utfyller den pentadiske analysen og toposanalysen hverandre. I topikken er jeg opptatt av det Jonas Gabrielsen kaller en tosidighet mellom topisk nivå og logisk nivå. Gjennom oppgaven vil jeg vise hvordan det finnes opplagte alternativer til de valgene talerne har gjort. En slik analyse vil dermed kunne vise at retorikken ikke springer ut av saken i seg selv, men er basert på talerens verdensbilde og de valgene den har tatt i utformingen av talen. Selv om jeg i analysen starter med gjennomgang av topoiene som finnes i talene, og deretter går mot en pentadisk analyse betyr det ikke at jeg forlater toposanalysen der. Den blir med meg gjennom hele analysen. Topikken og den pentadiske analysen danner sammen grunnlaget for en kvalitativ retorisk undersøkelse av talene.

Kvalitativ dokumentanalyse

I denne oppgaven tar jeg for meg materiale som ikke er produsert for et forskningsformål, men som forekommer naturlig. Fordelene ved å studere denne typen tekster er at de er rike, i den forståelsen at de er gjennomarbeidede. Vi kan altså forutsette at det talerne sier på 8. mai har vært gjennom en grundig bearbeidelse i forkant av selve taleanledningen. For det andre gir studier av tekstene tilgang til hva talerne faktisk gjør, uten å bli spurt av en forsker. Til slutt er det en fordel at tekstene er tilgjengelige for undersøkelser (Silverman, 2014, s. 276). Når jeg skriver at disse talene er grundig bearbeidet betyr det også at det er en rekke forhold som vil ha kunnet påvirke innholdet i talene. Jeg forholder meg allerede til fire forskjellige talere, men det kan også være forskjellige taleskrivere eller andre rådgivere som har vært delaktige i prosessen. Dette har likevel ikke betydning for analysen, fordi denne oppgaven er innrettet mot de tekstuelle ressursene som kan avdekkes i talene. Derfor har jeg også i teorikapittelet introdusert diskursanalytisk teori, hvor vi er opptatt av hvordan sosiale praksiser kan leses ut av en tekst (Tjora, 2012, s. 164). Dette hjelper meg å vise tydelig at talerne har gjort valg i hva som inkluderes i talen, og hva som utelates. Disse valgene viser igjen hvilket verdensbilde som skapes i talene.

Den kvalitative dokumentanalysens store styrke er at den lar oss studere fenomener som ikke er tilgjengelig andre steder. Kvalitativ analyse lar oss både studere hva talerne gjør og hvordan de gjør det (Silverman, 2014, s. 18). Samtidig har kvalitative metoder også begrensninger. Hvordan kan man med en kvalitativ metode vite at andre forskere, med samme materiale og metode, vil komme til samme resultat? Ofte benyttes de tre kriteriene *reliabilitet* (pålitelighet), *validitet* (gyldighet) og *generaliserbarhet* som indikatorer på kvalitet (Tjora, 2012, s. 202). **Reliabilitet** handler om graden av konsistens i analysen. Siden forskeren umulig kan være helt nøytral, er spørsmålet hvordan eventuelle forutinntattheter påvirker analysen (Silverman, 2014, s. 83). Samtidig kan man definitivt se på forskerens engasjement i temaet den undersøker som en styrke for analysen. Å ha god kunnskap om det feltet man studerer kan brukes fordelaktig. Det viktige er at man er åpen om hvordan ens posisjon kan prege forskningsarbeidet, i tillegg til en godt beskrevet metode og teori for analysen (Silverman, 2014, s. 83–84; Tjora, 2012, s. 203). I denne forbindelse skylder jeg å melde at jeg til daglig jobber i en avdeling i Forsvaret som heter Forsvarets veteranntjeneste. Denne avdelingen jobber med Forsvarets oppfølging av veteraner fra

internasjonale operasjoner. Gjennom denne jobben har jeg både fått innsikt i feltet veteranarbeid, i tillegg til interessen for temaet. Når jeg skulle velge tema for denne masteroppgaven ønsket jeg å studere noe innen veterantematikken, men var samtidig opptatt av å ikke studere noe som er for nært knyttet til Forsvaret. Valget falt derfor på å studere talene på frigjørings- og veterandagen 8. mai, som har vært holdt av regjeringspolitikere og kongen. Siden jeg gjennom min jobb ikke har hatt noen innflytelse eller tilknytning til disse talene mener jeg det gir god distanse fra mitt daglige virke, samtidig som jeg kan studere tekster relatert til veteraner. For å videre ivareta tilstrekkelig transparens, er analysen løpende supplert med eksempler fra talene på mine funn. I tillegg er talene i sin helhet vedlagt. Til slutt baserer min analyse seg på pentade og topikk. En pentadisk analyse vil alltid basere seg på de fem begrepene i pentaden, og kategoriseringen vil derfor kunne brukes på en standardisert måte. I topikken hentes begrepene som danner kategoriene fra talene. Det er derfor grunn til å tro at en annen forsker ville gjort de samme kategoriseringene som meg (Silverman, 2014, s. 87). **Validitet** knytter seg til spørsmål om de svarene vi finner i analysen faktisk er svar på spørsmålet vi stiller. Siden analysen er basert på min fortolkning kan dette være komplisert. Den viktigste kilden til høy validitet er at forskningen skjer innenfor en faglig ramme og er forankret i annen forskning (Tjora, 2012, s. 206–207). Igjen er det viktig å ha klart definert metode og teori for analysen, og prinsipper for utvalg av materiale. Min metode i denne fasen har vært preget av en hermeneutisk tilnærming hvor jeg har brukt flere runder på å utvikle et sett med topoi, med begreper som springer ut av talene.

Generalisering handler om å kunne slutte fra den studerte enkeltdelen til en større helhet. Er mine funn allment gyldige? I enkelte studier er det ikke et mål å generalisere, men heller gå dypt inn i et spesifikt problem eller belyse et konkret case. Når jeg i denne oppgaven analyserer ni taler holdt på 8. mai i perioden 2011–2019 er det sannsynligvis ikke mulig å si at disse funnene skulle være gyldige i andre sammenhenger. Likevel er det interessant å gi en dyp innsikt i hva hovedtalen på den kombinerte frigjørings- og veterandagen har blitt brukt til. Siden jeg også tar for meg nettopp denne avgrensede taletypen, men til gjengjeld i hele perioden veterandagen har blitt offentlig markert, er det mulig for meg å si noe om hva et av elementene i denne nye dagen består i. I den grad denne oppgaven kan brukes til generalisering ligger det i sjiktet mellom det Aksel Tjora kaller naturalistisk generalisering, hvor det er opp til leseren å vurdere overførbarheten av funnene i denne casen til andre caser, og konseptuell generalisering, hvor vi er opptatt av å analysere et case i lys av eksisterende teori (Tjora, 2012, s. 207–216).

Analyse

De ni hovedtalene på 8. mai i perioden 2011–2019 vil gjennomgå en retorisk analyse med fokus på å avdekke hvilke verdensbilder som kommer til syne og skapes i talene. Analysen vil først starte med den retoriske situasjon, kulturkontekst og situasjonskontekst, for å først kunne si noe om de retoriske ressurser og forventinger vi kan tenke oss at ligger i denne epideiktiske taleanledningen. Å ha et godt bilde av 8. mais historie, både som frigjøringsdag og som veterandag, er avgjørende for å forstå kulturkonteksten talene holdes i. Derfor har jeg allerede beskrevet historien om dagen utførende i kapittel to. Historien om dagen danner grunnlaget for den retoriske situasjonen vi finner i dagens markering av 8. mai. Beskrivelsen gir oss også forståelse for hvilken kulturkontekst talene holdes i. I dette kapitlet vil jeg også gjennomgå situasjonskonteksten som er gjeldende for talene. Deretter tar jeg for meg de ni talene i en toposanalyse, hvor målet er å se hvilke steder talerne har gått til i arbeidet med å finne sitt materiale. Topikken organiseres etter de fem begrepene som danner Burkes pentade. Der toposanalysen er innrettet mot å få oversikt over materialet (hva snakker de om i talene), vil den pentadiske analysen gå dypere og avdekke hva de ulike topoiene rommer (hvordan snakker de om det i talene). I den pentadiske analysen er det viktig å finne det som er det styrende elementet i pentaden, fordi dette igjen lar meg avdekke talerens motiv.

Den retoriske situasjonen 8. mai

8. mai ble vår frigjøringsdag i 1945, da andre verdenskrig var over. I 1996 vedtok Stortinget at dagen også skulle være veterandag, men det endret ikke markeringen av dagen. Først i 2011 skjedde det en endring, da Regjeringen begynte å legge opp til større markeringer av veterandagen på 8. mai. Dagen, og anledningen, er på mange måter skapt av Regjeringen. Men som vi snart skal se kan vi også tolke dagen som å være en respons på et påtrengende problem. Med basis i Bitzers (1968) inndeling i påtrengende problem, retorisk publikum og tvingende omstendigheter vil jeg først se nærmere på den retoriske situasjonen 8. mai.

Påtrengende problemer

Det kan være en rekke påtrengende problemer i en retorisk situasjon, men det er alltid ett av dem som er styrende i situasjonen. Det første problemet, som jeg vil karakterisere som det styrende, er en større bevissthet eller oppfatning i befolkningen om at Norge ikke i tilstrekkelig grad tar

vare på veteranene sine etter å ha sendt dem ut i internasjonale operasjoner. Denne bevisstheten vokste nok fram i befolkningen, og mediene, omtrent samtidig med at den også gjorde det i Forsvaret og Forsvarsdepartementet. Men det er vanskelig å peke på hvor bevisstheten kom først. Som vist i historiekapittelet skjedde det en del i oppfølgingen av veteranene fra rundt 2006. Forsvaret etablerte en veteranadministrasjon og Forsvarsdepartementet satte ned en arbeidsgruppe for å se på veteranenes økonomiske rettigheter. Samtidig som denne bevisstheten ble tydeligere internt i forsvarssektoren, skjedde det samme på utsiden. Gjennom en rekke mediesaker, særlig i 2008, ble temaet om oppfølging av veteranene satt på dagsorden i norsk offentlighet. Året etter kom stortingsmeldingen «Fra vernepliktig til veteran». I 2010 demonstrerte veteraner foran Stortinget og leverte tilbake medaljene sine i protest mot dårlig oppfølging. Alle disse sakene, og flere til, danner sammen et påtrengende problem som krever en eller annen større respons. Regjeringen havner på defensiven, og må svare for seg i alle disse enkeltsakene som omhandler dårlig oppfølging. Dermed bruker Regjeringen sin retoriske handlekraft til å skape en større arena, hvor de kan komme på offensiven, og vise for hele Norge at Regjeringen både anerkjenner og ivaretar veteranene. Heldigvis for Regjeringen hadde Stortinget allerede i 1996 vedtatt å innføre en veterandag på 8. mai. Anledningen lå der, enkelt tilgjengelig, det gjenstod bare å gripe muligheten og skape situasjonen.

I lys av dette om veteranenes status i samfunnet, kan vi også trekke inn et påtrengende problem som omhandler offentlig debatt om norsk deltagelse i internasjonale operasjoner. En debatt som også går ut over soldatene. Både bidraget i Afghanistan og Irak skapte stor offentlig debatt i Norge. Særlig husker vi kanskje at SV demonstrerte mot sin egen regjerings vedtak om å sende norske jagerfly til Afghanistan (NRK, 2005). For mange soldater kan det ha blitt oppfattet problematisk å måtte stå til ansvar for hvilke oppdrag de blir sendt til. Soldatene er underlagt en beordringsplikt, og reiser til de oppdragene Stortinget sender dem til. Å skape et skarpere skille mellom den avgjørelsen politikerne gjør om hvor soldatene skal sendes og den jobben soldatene faktisk gjør, er også noe Regjeringen gjør et poeng ut av ved innføringen av veterandagen i 2011. Denne dagen skal brukes til å anerkjenne veteranene for at de stiller opp for Norge. Regjeringen påpeker samtidig viktigheten av å klare å skille mellom de oppdragene soldatene sendes til, og den jobben soldatene gjør. Det er Stortinget som vedtar hvilke oppdrag norske soldater skal løse. Soldatene utfører de oppdragene de blir satt til. «Det avgjørende i en slik situasjon er at vi på den ene siden evner å ivareta en åpen debatt rundt oppdragene, samtidig med at vi gir soldatene den

anerkjennelsen de fortjener» uttaler daværende forsvarsminister Grete Faremo (Forsvarsdepartementet, 2010a).

Et annet påtrengende problem som kan være verdt å nevne er et som også ble brukt som argument ved stortingsvedtaket fra 1996 – at frigjøringsdagen er i ferd med å svinne hen i takt med at de som opplevde andre verdenskrig dør. Forståelsen for dette påtrengende problemet ble nok i større grad vektlagt i 1996 enn i 2011. Som omtalt tidligere ble det i 1995 arrangert et stort frigjøringsjubileum, hvor man av en eller annen grunn antok at det ble det siste jubileet med gjenlevende fra andre verdenskrig. Dermed kan denne oppfattelsen ha vært rådende, og viktig, når man ønsket å holde dagen i live i 1996. Dette ble nok også opplevd som et påtrengende problem ved innføringen av de større markeringene på veterandagen i 2011, men det var neppe styrende. Argumentasjonen om å holde dagen levende for kommende generasjoner er i mindre grad et påtrengende problem som påføres Regjeringen, men mer et påtrengende problem de selv setter opp for å gjøre det naturlig å ha frigjøringsdagen og veterandagen på samme dag. Dersom man kun ønsker å holde frigjøringsdagen levende når de som opplevde andre verdenskrig er døde, finnes det andre måter det kunne vært løst på.

Til sist kan det oppfattes som et påtrengende problem når man skaper en slik dag, at det ligger en forventning om at det skal holdes en tale på dagen. Samtidig er det da sånn at Regjeringen, gjennom retorikk, har skapt en anledning for retorikk. Dagen er ikke endret, for eksempel gjennom flaggforskriften, der det fortsatt kun er frigjøringsdagen det flagges for. Regjeringen har brukt sin retoriske handlekraft til å konstatere at 8. mai også skal være veterandag. Gjennom å skape dagen, skaper de også anledningen de trenger for å diskursivt komme i førersetet, og legger rammene for hvordan denne dagen og veteranene skal oppleves hos publikum.

Retorisk publikum

Sett i lys av teoriene om publikum i teorikapittelet må vi her gjøre noen avveininger mellom det fysiske publikum vi kan se for oss i denne retoriske situasjonen og det publikum som diskursivt skapes i talene. Skal vi ta inn over oss retorikkens dualitet som både et verktøy for taleren og samtidig et verktøy for analyse, mener jeg vi må ta med oss både det fysiske og det implisitte publikum til analysen. Vi må ta inn over oss at en tale ofte skapes med utgangspunkt i hvem det skal tales til – det fysiske publikum med tilhørere, og kanskje også en rekke sekundære publikum

som får med seg talen enten som helhet eller i bruddstykker for eksempel gjennom TV eller sosiale medier. I denne delen av analysen vil jeg fokusere nettopp på dette fysiske publikummet. Hvordan ett eller flere publikum skapes i talene vil jeg komme tilbake til.

Det retoriske publikum ikke må forveksles med tilfeldige tilhørere. Det er kun de som kan påvirkes av diskursen og bidra til den forandring diskursen ønsker å skape som er inkludert. De som fysisk er tilstede på Akershus festning består av alt fra kongen og statsministeren, andre folkevalgte og regjeringsrepresentanter, en rekke høyerestående personer fra både Forsvaret og andre sektorer, samt soldater, veteraner, ansatte i Forsvaret, deres familier og pårørende og i tillegg andre medlemmer av befolkningen. Enkelte år har også representanter fra andre lands forsvar vært tilstede, og sågar Natos generalsekretær ett år. I tillegg sendes ofte seremonien, inkludert talen, direkte på TV, og bruddstykker fra talen blir ofte en del av nyhetsendingene. Enkeltsistater fra talene kan havne i mediens omtaler av dagen. På denne måten kan store deler av befolkningen risikere å få med seg deler av innholdet. Ser vi tilbake til det påtrengende problemet om hvordan veteranene blir oppfattet i samfunnet, kan alle disse nevnte gruppene inkluderes i det retoriske publikummet. I utgangspunktet kan vi anta at målet med retorikken er å endre hvordan Norge ser på både veteranene, og også Regjeringens oppfølging av veteranene. Det kan også tenkes andre mål, som å forme befolkningens syn på internasjonale operasjoner spesielt, eller Forsvaret og bruk av militære styrker generelt. Dette innebærer at hele befolkningen må kunne påvirkes av diskursen, for de kan bidra til den forandringen som ønskes skapt. Det er befolkningen som skal endre, eller kanskje for noen ytterligere befeste, sin holdning til veteranene, internasjonale operasjoner eller Forsvaret.

Tvingende omstendigheter

De tvingende omstendighetene kan vi også kalle retoriske vilkår. Dette er de rammene taleren må jobbe innenfor, enten det er hindringer for taleren eller muligheter den kan bruke. Her er det en rekke slike omstendigheter som tilhører framførelsen av talene som kunne blitt nevnt. Og selv om jeg kan si noe om de fysiske vilkårene som er tilstede i situasjonen, med en liten scene, et lite lydanlegg og publikum sittende i to telt rundt festningsplassen, så er min analyse ikke innrettet mot framførelsen. For det første har jeg ikke tilgang til denne, kun tekstversjonen av talene. For det andre analyserer jeg dermed ikke framførelsen, men de ressursene som tekstuelt er tilstede i talene.

Den omstendigheten jeg vil framheve er den Regjeringen selv har skapt, nemlig selve dagen. Talene må analyseres som en del av et større bilde, med en hel dag laget for å hedre veteranene. Vi må også ta inn over oss hvem det er som taler. De fleste av talene i materialet er holdt av statsministeren. En er holdt av kongen og en av forsvarsministeren. Alle disse har en rolle, som representanter for det offisielle Norge, som gir dem makt og handlekraft til å kunne definere doxa – sitt bilde av verden. Det verdensbildet de viser gjennom talene bidrar til å forme befolkningens forståelse av veteraner, internasjonale operasjoner og 8. mai som både frigjørings- og veterandag. Gjennom å skape denne dagen har de også skapt vilkårene som fører til at det er et arrangement på Akershus festning på 8. mai. Skapelsen av situasjonen gjør dagen til en interessant anledning for media å dekke, både gjennom direktesending på TV, men også i nyhetsdekning ellers. Denne omstendigheten gjør at poengene fra talen kan nå ut enda bredere, til hele befolkningen. Selv om de ikke nødvendigvis får med seg hele talen på festningen. Omstendigheten som er dagen 8. mai i seg selv, vil jeg også si mer om når vi nå skal se på den mer overordnede kulturkonteksten for dagen, samt situasjonskonteksten som preger omstendighetene talene holdes i.

Kulturkontekst

For å kunne forstå dagens 8. mai-arrangement, og talene som holdes på dagen, er det viktig å ha en god forståelse av hvordan denne dagen har kommet til og utviklet seg gjennom tidene. Etter Millers beskrivelse av genre og kontekst må talenes sees både i den store, overbyggende kulturkonteksten og samtidig i den snevrere situasjonskonteksten. Gjennom å forstå kulturkonteksten får vi samtidig et bedre grunnlag for å analysere tekstene, fordi den representerer kultur og den historiske perioden mer enn taleren selv. Kulturkonteksten for talene har jeg allerede gjennomgått i større detalj i kapittelet om historien til 8. mai. Det som er verdt å merke seg spesielt er den kulturelle forståelsen av frigjøringsdagen i Norge. Dette er en dag som ble til fordi vi etter fem års okkupasjon av en annen makt igjen ble frie. For alle som opplevde andre verdenskrig er det en dag som for alltid vil stå som en stor dag for Norge som nasjon og landets befolkning. Samtidig har det vært en dreining i hvordan vi minnes andre verdenskrig. Fra de første årene etter krigen, hvor fokus var på å gjenskape gleden og feiringen av det å være et fritt land. Til etterhvert en mer kritisk innstilling, hvor man minnes krigens grufullhet og ser de i lys av nåtidens verdier som menneskerettigheter. Minnebegivenhetene knyttet til andre verdenskrig var i mange år preget av at de ble holdt i hevd av de som selv opplevde krigen. Selv

om dagen er flaggdag i Norge, er det svært få som markerer dagen. Dermed har dagen blitt formet av de som har følt eierskap til den, gjennom seremonier ved minnesmerker knyttet til andre verdenskrig, hvor krigsveteranene og deres organisasjoner selv har vært sentrale. I denne kulturkonteksten ble veterandagen skapt, og lagt til frigjøringsdagen 8. mai. Denne endringen var ikke Norge alene om. Flere land i Europa har etterhvert skapt dager og markeringer hvor også nyere kriger og konflikter er sentrale, og hvor personene som har deltatt i de nye operasjonene fungerer som bærere av minnet om andre verdenskrig inn i nyere opplevelser fra andre type operasjoner.

Situasjonskontekst

Hovedarrangementet med tilhørende medaljeseremoni på Akershus festning er en åpen seremoni, hvor en rekke representanter fra det offisielle Norge, soldater, pårørende, befolkningen og media er tilstede. Situasjonskonteksten disse talene holdes i er relativt lik fra år til år. Talen rammes inn av det større arrangementet på festningen, og er en del av en seremoni som inneholder flere elementer. Særlig kan vi nevne en åpen dag på festningen, som gjerne inneholder en form for utstilling eller framvisning av militært materiell. I tillegg består seremonien av en drilloppvisning fra Hans Majestet Kongens Garde, en overflyvning med militære fly og medaljeseremoni hvor noen av landets høyest rangerte dekorasjoner deles ut. Noen av årene har enkelte grupper blitt fremhevet spesielt på dagen. I 2017 gjaldt dette veteranene fra Tysklandsbrigaden, i 2018 var det veteranene fra UNIFIL-operasjonen i Libanon. I 2015 var det frigjøringsjubileum, noe som førte til at de som gjorde en innsats under andre verdenskrig stod i fokus, og at kongen holdt hovedtalen istedenfor statsministeren. Som en del av situasjonskonteksten må vi også ta høyde for en endret sikkerhetspolitisk situasjon. Særlig kan vi i talene se en endring etter Russlands annektering av Krim i 2014 (Utenriksdepartementet, 2014). Dette førte til en gjenoppblusset debatt rundt bruken av norske styrker i utlandet satt opp mot behovet for soldatene i hjemlandet. Som vi senere skal se skjer det en endring i talene etter dette. Alle disse situasjonelle påvirkningene er det opp til Regjeringen å bestemme hvordan de vil bruke i sine taler. Gjennom rollen som statsminister eller forsvarsminister har de makt til å definere ikke bare hvordan vi som publikum skal se en sak, men å definere hva som er selve saken. Hvordan Regjeringen bruker sin retoriske handlekraft til nettopp dette vil jeg søke å avdekke i den videre analysen.

Toposanalyse

For å få en grundig oversikt over materialet har det vært viktig for meg å først identifisere hvilke aspekter av talene som er interessante å analysere dypere. Min første gjennomgang av talene har derfor vært orientert mot å avdekke hvilke topoi talene inkluderer. Jeg har organisert de ulike topoiene etter pentadens fem begrep: **aktører, handlinger, scener, midler** og **hensikt**. Vedlegg 1 viser hele tabellen med hvilke topos som er plassert innen de ulike begrepene, i hvor mange taler den er brukt og hvor mange ganger den totalt forekommer. Som beskrevet tidligere baserer inndelingen i disse begrepene seg på Burkes pentade, og brukes som innfallsvinkel for å kunne overordnet vise til hvilke steder talerne har gått til for å finne sitt materiale. De ulike topoi som er kodet befinner seg på noen forskjellige nivåer, og er dermed ikke sammenlignbare størrelser. Selv om jeg legger ved en tabell med oversikt over hvor mange ganger ulike topoi har blitt brukt, kan man ikke sammenligne mengden topoi i bruk i en ren opptelling. Enkelte er kodet hver gang ordet forekommer, mens andre kan være større tekstmengder kodet inn i én topos. Det topikken sier noe om er hvilke temaer som har vært viktige for talerne å inkludere i 8. mai-talene sine. Det gir også et grunnlag for å avdekke hva som ikke inkluderes. I denne fasen vil jeg vise hvilke topoi som er tilstede i talene. Gjennomgangen preges derfor av å være mer deskriptiv enn analytisk, men danner grunnlaget for den videre pentadiske analysen av hvordan topoiene brukes. Likevel er det viktig å påpeke at en deskriptiv gjennomgang av topoiene også innebærer analyse. Kategoriseringene og kodingen er basert på min vurdering av talenes innhold.

Det som fort blir tydelig allerede i toposanalysen er at vi må behandle disse talene som to pentader. For det første har vi fortellingen som taleren presenterer, som handler om de aktørene og scenene dagen omhandler. Kort oppsummert er dette de som gjorde en innsats under andre verdenskrig, og veteranene fra dagens internasjonale operasjoner. Vi kan kalle denne pentaden historiefortellingen. Den andre pentaden er den som rammer inn fortellingen om innsatsen, en rammefortelling. Selv om en pentadisk analyse vanligvis ikke vil plassere taleren som en aktør i fortellingen blir det riktig her. Dette fordi rammefortellingen også er en pentade, om hvordan vi som samfunn skal forholde oss til historiefortellingen om alle de som har gjort en innsats. Taleren representerer alle oss i denne fortellingen, og står selv fram som et eksempel på hvordan vi som nasjon skal forstå fortellingen om veteranene. Forholdet mellom de to pentadene vil jeg

analysere mer i detalj i den pentadiske analysen, men jeg vil allerede i toposanalysen fordele topoiene etter om de hører til i rammefortellingen eller historiefortellingen.

Aktører

For at det skal kunne finnes handling må det være **aktører** som utfører handling. De ni talene inneholder en rekke topoi innenfor begrepet aktører. Begrepet samler alle aktører som omtales, enten enkeltvis eller som et fellesskap. La oss så se på de ulike aktørene som avdekkes i denne oversikten. Alle talene innledes med noen høflighetsfraser som er normale i denne typen taler, hvor taleren henvender seg til noen av de høyerestående gjestene som er tilstede. Typisk åpnes talene med for eksempel «Deres majestet, stortingspresident, Medaljemottakere ...». Disse frasene har jeg ikke kodet. Ikke fordi de ikke er interessante, men fordi de ikke tilfører toposanalysen verdi. Hadde jeg for eksempel kodet stortingspresidenten som en aktør i alle ni talene ville topikken tilsi at det er en viktig aktør som nevnes av alle, mens realiteten er at stortingspresidenten nevnes fordi det er sedvane for denne typen taler. Disse frasene i starten av talen kan vi kalle innholdsmessige topoi, fordi de representerer faste uttrykk som er vanlige i denne typen taler. Etter Kjeldsens (2006) inndeling tilhører de formulative loci communes, faste uttrykk.

Først ser vi på topoiene som hører til historiefortellingen. Her er **veteraner** en av de største – som også er tilstede åtte av de ni talene. **Soldater** er også hyppig brukt. I noen av talene omtales også flere personer som **helter**. Disse begrepene er kodet når de er brukt eksplisitt. I tillegg finnes det henvisninger til **alle i Forsvaret**, som brukes om alle som tjenestegjør i Forsvaret. Siden talene holdes som en del av en medaljeseremoni, er det naturlig nok flere henvisninger til **medaljemottakerne**. De fleste talene omhandler også de som har dødd, og toposen **falne** brukes om all omtale av de som har dødd, gitt sitt liv eller falt. Familie og pårørende blir også omtalt, og disse er kodet under toposen **familie**. Det brukes også en rekke etablerte begreper for å omtale personer som gjorde en innsats under andre verdenskrig. **Krigsseilerne**, **sjøfolk** og **motstandsfolk** er kodet når begrepene brukes eksplisitt. Det var også mange **sivile** som gjorde en innsats under andre verdenskrig. En kjent person fra andre verdenskrig er **Gunnar Sønsteby**, og eksplisitt omtale av ham er også kodet. Det er også noen land som fremheves som aktører, og disse er kodet samlet som **land (aktører)**. Disse skiller seg fra land som omtales som scener, ved

at de har en aktiv rolle. Dette dreier seg om Japan, som kapitulerte i andre verdenskrig og Tyskland som påførte oss smerte. Russland er også en aktør i to av talene, hvor landet omtales som mer selvhevdende. Det internasjonale perspektivet er også tilstede i alle talene, både i omtalen av andre verdenskrig, men også senere. Toposen **allierte** brukes der hvor taleren snakker om enten allierte under andre verdenskrig, eller mer generelle og nyere referanser til Norges allierte land. I tillegg er eksplisitt omtale av **FN** og **Nato** kodet som hver sin topos. Til slutt er det også kodet noe omtale av **Forsvaret** som en enhet eller organisasjon. Disse fire sistnevnte tilhører historiefortellingen fordi det er organisasjoner eller fellesskap som favner personer som gjør en innsats.

Den andre gruppen aktører hører til rammefortellingen. Et stort område som representerer oss alle har jeg kodet som **Norge**, og toposen inkluderer både Norge, nordmenn, det norske folk osv. Samtidig trekkes det i flere av talene fram at de som gjør en innsats også gjør det for verdenssamfunnet, og denne typen omtale er kodet i toposen **verden**. De som sender ut soldatene er Regjeringen, men også Stortinget, statsministeren, folkevalgte og andre som representerer **styresmaktene**. **Kongen** og kongehuset er viktige representanter for både nasjonen som helhet og spesielt for de militære styrkene. Til slutt blir også **flyktninger** og **jøder** omtalt. Felles for alle aktørene i denne pentaden er at de aktørene som omtales i historiefortellingen gjør en innsats *for* aktørene i rammefortellingen.

Det er i hovedsak to store grupper som skapes i talene. På den ene siden har vi personer som gjør en innsats. På den andre siden har vi alle oss andre. I talene fortelles det om én gruppe mennesker som gjør en innsats for alle oss andre. Fortellingen om disse to gruppene kan vi kalle strukturelle topoi, allmenne synspunkter som er gyldige i enhver sak. Skillet vi finner i aktørbildet mellom de som gjør en innsats og alle oss andre, peker på det jeg innledningsvis skrev om at talene inneholder to pentader. Taleren forteller om alle menneskene som opp gjennom historien har gjort en innsats – og om alle menneskene som den dag i dag gjør en innsats. Denne historiefortellingen om innsatsen rammes inn av en fortelling om hvordan alle vi andre skal forstå denne innsatsen, og hvordan vi skal respondere på den. Dette vil bli enda tydeligere når vi ser på handlingene, hvor vi vil se at ulike handlinger henger sammen med de to gruppene aktører.

Handlinger

Aktørene i pentadene utfører en rekke **handling**, som også omtales i talene. For å videreføre skillet jeg viste i gjennomgangen av aktørtopoiene, skiller jeg her mellom handlinger som utføres av de som gjør en innsats, og handlinger vi andre gjør overfor de som har gjort en innsats. Her må vi også skille mellom handlinger som omtales i talene og språkhandling som utføres i talene.

De som gjør en innsats utfører et knippe handlinger som beskrives. Toposen **motstandskamp** er spesielt mye brukt for å beskrive både sivil og militær kamp mot okkupasjonsmakten under andre verdenskrig. I mer generelle termer brukes toposen **kjempe** i hovedsak ikke om konkret, fysisk slåsskamp mot en fiende, men i en mer overordnet forståelse av et strev. Den mer konkrete forståelsen av kamp mot en fiende er kodet i toposen **slåss**. Både militær og sivil motstandskamp under andre verdenskrig og soldatenes oppdrag i dag er preget av **risiko**, som også er kodet som en topos.

Når det gjelder alle oss andre er det Stortinget som fatter vedtak om å **sende ut soldater** til internasjonale operasjoner, og det er en egen topos om dette ansvaret. Mange av talene berører at de som blir sendt ut fortjener **anerkjennelse** for den innsatsen de gjør. Andre topos i denne forbindelse berører **heder**, **hulle** og **takke**. Mange av talene tar også opp toposen **huske**, som inneholder alle varianter av huske, minnes, ikke glemme osv. Felles for disse topoiene er at de til dels er språkhandling som utføres i selve talen, men også er handlinger vi som nasjon skal utføre overfor alle de som har gjort en innsats. Ta for eksempel toposen anerkjennelse. Gjennom talen gir taleren anerkjennelse til de som har gjort en innsats. Dette er noe som skjer som en språkhandling i talen. Samtidig legger taleren opp til at å gi anerkjennelse er en handling alle vi andre skal gjøre etter å ha hørt talen.

Noen andre topoi handler om konkrete handlinger, som den oppfølging soldatene skal få av oss. Disse kan vi se i sammenheng med bruk av toposen som handler om at noen **sliter** etter tjenesten sin. Da følger det naturlig av denne toposen at disse skal møtes med **oppfølging** og **ivaretagelse**. Det finnes også en rekke **tilbud** fra både Forsvaret og samfunnets side til soldatene som har tjenestegjort. Disse tilbudene kan skilles fra den mer spesifikke **helsetilbud**.

For enkelte kan det bli aktuelt å benytte seg av **erstatningsordninger** etter å ha blitt skadet i tjenesten. Hva Regjeringen og staten gjør for å ivareta og følge opp veteraner fra internasjonale operasjoner samles i toposen **veteranpolitikk**. Personer som gjør en ekstraordinær innsats utover det forventede kan motta **medaljer** for dette. Alle disse sistnevnte topoiene dreier seg om handlinger som er relatert til de som har gjort en innsats, men samtidig må de forstås som handlinger vi som samfunn skal yte overfor disse aktørene. Så selv om toposen sliter brukes i omtale av veteraner fra internasjonale operasjoner, brukes den når taleren snakker om hvordan vi som samfunn skal møte, støtte og følge opp disse personene. Disse går dermed inn i rammefortellingen om hvordan vi som samfunn møter soldatene som tjenestegjør for oss. Ulike typer handlinger knyttes altså til ulike aktører i dette bildet. Igjen har vi soldatene på den ene siden, de som har kjempet eller sågar slåss, som omtales i en historiefortelling. På den andre siden har vi oss, vi, nasjonen Norge, som takker og hedrer soldatene for deres innsats, som omtales i rammefortellingen.

Scener

Igjen kan vi skille mellom **scener** relatert til de to pentadene i talene. Scenene er der handlingen taleren forteller om foregår.

På den ene siden har vi scener som knytter seg til historiefortellingen. Frigjøringsdagen har sitt utspring i avslutningen av en krig, og topos relatert til dette er derfor sentralt i talene. De fleste har henvisninger til den opprinnelige frigjøringsdagen **8. mai 1945**, som favnet all omtale av frigjøringsdagene i mai 1945, uansett om datoen er nevnt eksplisitt eller ikke. Det samme gjelder for toposen **9. april 1940**, som er datoen Norge ble angrepet. Alle som opplevde andre verdenskrig har et naturlig forhold til disse to dagene, enten de tilhører gruppen som gjorde en innsats eller gruppen med alle oss andre. Felles for disse to er at de tilhører en historisk krigsfortelling, noe talene inneholder mye av. Det er derfor som forventet at alle talene inneholder toposen **andre verdenskrig**, som inkluderer både indirekte omtale av krigen og eksplisitt bruk av begrepet. Jeg finner også omtale av **første verdenskrig**. Det samme gjelder **den kalde krigen**. En annen topos som benyttes i flere av talene er **krig**, som er kodet når ordet brukes eksplisitt utenom som en del av de ovennevnte begrepene. Disse ovennevnte topoiene hører sammen i en *historisk iscenesettelse* av dagen, men historiefortellingen i talene inneholder også mye omtale av nåværende kriger og konflikter. I mange av talene finner vi toposen

internasjonale operasjoner. Flere av talene tar også opp hva norske soldater gjør, og beskrivelser av dette har jeg skilt i de to topoiene **tjeneste i Norge** og **tjeneste i utlandet**. To tilbakevendende topoi i denne forbindelse er **internasjonal uro og konflikt**, samt toposen **internasjonalt samarbeid og ansvar**, som handler om Norges ansvar i verden. En rekke land fungerer også som scener for uro, krig og konflikt, og disse er samlet i toposen **land (scener)**. Noen eksempler er hvordan Afghanistan eller Libanon omtales som scener, hvor soldatenes handlinger utspiller seg. Disse landene har ikke en aktør-rolle, som vi tidligere så at noen andre land får i talene. Scenene i historiefortellingen rommer både en historisk fortelling om andre verdenskrig, men også en nåtids-fortelling om internasjonale operasjoner og verdenssamfunnet i dag. Spesielt interessant er forholdet mellom andre verdenskrig og internasjonale operasjoner, og hvordan talerne kobler disse to sammen i historiefortellingen. Det kommer jeg tilbake til.

Den andre scenen er knyttet til alle oss andre, og rammefortellingen om hvordan vi skal forholde oss til den innsatsen som har blitt gjort for oss. Siden talene som holdes på frigjørings- og veterandagen i høyeste grad er epideiktiske taler – taler i anledning dagen – er det bare naturlig å finne hyppig omtale av selve dagen, både som en historisk hendelse, men også som et stadig pågående og utviklende arrangement. Den viktigste toposen for iscenesettelsen av dagen er naturlig nok datoen **8. mai**, som er kodet der den nevnes eksplisitt uten å direkte knyttes til året 1945. I tillegg er navnene på dagen kodet hver for seg når de eksplisitt nevnes:

Frigjøringsdagen, veterandagen og frigjørings- og veterandagen. Noen av talene bruker også en topos om hvordan vi har det i **Norge i dag**. Til slutt innenfor begrepet scener har jeg inkludert **22. juli**, som omhandler omtale av terrorangrepet 22. juli 2011. Selv om denne dagen ikke har noen direkte relevans for frigjørings- og veterandagen trekkes den inn i én tale. Der brukes den som en måte å forstå hva det er vi som nasjon ønsker å beskytte når vi sender soldater til internasjonale operasjoner.

Midler

Under dette begrepet samles de **midler** aktørene i fortellingen bruker til å utføre handlinger. Jeg har ikke kodet noen topoi til dette begrepet, fordi midlene dekkes av ulike topoi i de foregående kategoriene. Handlingene kjempe og sloss kunne for eksempel også vært beskrevet som midler for den hensikten som skal oppnås. Scenen internasjonale operasjoner er også et middel, akkurat som aktøren soldatene er et middel. For pentaden som omhandler alle oss andre, er handlingene

sende ut soldater og anerkjenne viktige midler. Dette fordi vi som nasjon velger å sende ut soldater for å oppnå en hensikt, også takker vi dem og anerkjenner deres innsats etterpå. I det aspektet er også talene i seg selv et middel – retorikken og talehandlingene de utfører med talene er et middel i fortellingen om hvordan vi alle skal forstå den innsatsen noen gjør på våre vegne.

Når jeg velger å ikke kode noen topos i dette begrepet, peker det mot et interessant aspekt ved talene. Selv om flere av handlingene kunne vært midler, er min analyse at de presenteres mer som handlinger enn midler. Å kjempe eller sloss kunne også vært framstilt som midler for å oppnå et mål. Isteden presenterer de som handlinger. Det er også en viktig del av den pentadiske analysen å avdekke hvilket begrep som best beskriver hvordan ordene brukes i teksten. Noen ganger, som her, kan flere virke å passe. Det viktige er hvordan det brukes i talen (Foss, 2018, s. 371). Selv om talene virker å være tydelige på at for eksempel internasjonale operasjoner er et middel for å bevare vårt demokrati, tolker jeg omtalen av dem mer som handlinger. I talene legges det ikke opp til noen usikkerhet rundt om dette er riktig middel for å oppnå hensikten, det presenteres mer som noe som er gitt – i tråd med talerens doxa.

Hensikt

De handlingene aktørene utfører skjer med en **hensikt**, som er det aktørene i fortellingen vil oppnå med sine handlinger. Alle talene har et stort innslag av det talerne ofte kaller verdier, som er hensikten i begge pentadene. Det vil si at hensikten med de handlingene aktørene gjør på scenene er å bevare noe vi alle står sammen om: våre verdier. Selv om kanskje ikke alle topoiene i denne kategorien strengt tatt er verdier – i forståelsen en kvaliteten ved noe – er disse gruppert sammen nettopp fordi de beskriver det talerne mener er verdt å kjempe for å bevare. Verdiene som listes opp er mange, og brukes i både historiefortelling om hva som ble kjempet for under andre verdenskrig, men også om hva vi kjemper for i dag. Og ikke minst i rammefortellingen om hvilke verdier vi som en nasjon mener det er verdt å kjempe for. Dermed blir verdiene som hensikt viktige både i pentaden om de som gjør en innsats, og i pentaden om alle oss andre. Ordet **verdier** er i seg selv brukt i så mange av talene at det er kodet som en egen topos. De tre topoiene som brukes mest er **fred, frihet** og **demokrati**. Disse tre topoiene er tilstede i alle ni talene. Andre topos kodet som midler er **sikkerhet, fordommer, frykt, hat, menneskerettigheter, menneskeverd, respekt, rettsstat, selvstendighet, tillit, toleranse,**

trygghet og **ytringsfrihet**. Til sist er også toposen **grunnloven** kodet i denne kategorien, selv om den kun nevnes i én tale. Alle disse er kodet der de nevnes eksplisitt.

Videre analyse

Gjennom denne toposanalysen har jeg avdekket hvilke topoi talene berører. I kort kan det oppsummeres med at talene omfatter en rekke aktører, men det bygges opp to store grupper: De som har gjort en innsats og alle oss andre. Handlingene er tett knyttet til aktørene. De som gjør en innsats kjemper og slåss, mens vi andre skal takke og hedre dem for innsatsen. Dette skjer på en rekke ulike scener, men andre verdenskrig og internasjonale operasjoner er dominerende. I hensikten møtes de to pentadene, i verdiene vi alle står sammen om. Disse verdiene er det noen som kjemper for, på vegne av oss alle. Og i nettopp disse verdiene møter historiefortellingen, om dem som gjør en innsats; rammefortellingen, om alle oss andre. En fortelling om hvilke verdier vi alle mener det er verdt å kjempe for.

Begrep	Pentade 1: Rammefortellingen	Pentade 2: Historiefortellingen
Aktører	Alle oss andre.	Alle som gjør en innsats.
Handlinger	Sende ut soldater til krig og internasjonale operasjoner. Deretter anerkjenne, hedre og takke.	Motstandskamp, kjempe og slåss.
Scener	8. mai som frigjørings- og veterandag, men også Norge som samfunn.	Særlig andre verdenskrig og internasjonale operasjoner, men også alt relatert til internasjonal uro og konflikt.
Midler	-	-
Hensikt	Fred, frihet og demokrati.	

Tabell 2: Fordeling av eksempler på topoi som knyttes til de ulike begrepene i de to pentadene.

Dette bringer meg tilbake til de tre innledende forskningsspørsmålene, som omhandler aktørene, fortellingene og verdensbildet som presenteres. Siden jeg nå har avdekket to viktige grupper av aktører vil jeg gå dypere inn i hvordan disse aktørene skapes av taleren, og hvilken rolle disse har. Hvordan omtales de forskjellige gruppene, og hvem inkluderes? Hva er det som definerer de ulike gruppene? Hvordan legger talene til rette for hvordan publikum skal forstå de som har gjort

en innsats? Og hvordan skal publikum forstå sin rolle overfor disse? Toposanalysen peker også mot at andre verdenskrig og internasjonale operasjoner er dominerende i fortellingen. Den videre analysen går derfor dypere i hvordan disse to omtales. Hvordan skaper taleren sammenheng mellom andre verdenskrig og dagens internasjonale operasjoner? Her blir den felles hensikten for de to pentadene jeg har avdekket viktig, fordi analysen hittil viser at det er mange av de verdiene som er kodet som topoi i hensikt, som brukes til å gjøre nettopp denne koblingen fra andre verdenskrig til dagens internasjonale operasjoner. Til sist vil jeg se på hvilket verdensbilde som kommer til syne gjennom denne bruken av to pentader: en historiefortelling og en rammefortelling. Hvordan former dette verdensbildet vår forståelse av andre verdenskrig, internasjonale operasjoner, Forsvaret og den nye frigjørings- og veterandagen 8. mai?

Aktørenes ulike roller

Selv om det er mange aktører tilstede i talene, er det som vist gjennom toposanalysen to hovedgrupper som skapes: De som gjør en innsats og alle oss andre. Jeg vil først se nærmere på den gruppen mennesker som gjør en innsats, og som danner historiefortellingen.

Veteraner, soldater og helter

Alle talene inneholder omtale av veteraner, og alle unntatt kongens tale i 2015 inneholder soldater. Dog er det forskjeller mellom talene i hvem som omfattes av særlig ordet veteraner. Her vil jeg først vise eksempler fra de ni talene, før jeg til slutt oppsummerer.

Stoltenberg, 2011: Allerede tidlig i den første talen i 2011 bruker Stoltenberg veteranbegrepet når han snakker om hvem som skal hedres på 8. mai. Like etterpå bruker han ordet soldatene, om den samme gruppen mennesker (2011/025–030). Stoltenberg sier ikke eksplisitt i talen hvem veteranene er, men introduserer begrepet i forbindelse med at de skal hedres. Når han så igjen bruker soldat-begrepet like etterpå, må vi som leser forstå dette som at soldater i internasjonale operasjoner og veteraner er det samme. Dette underbygges også litt senere i talen, hvor han igjen bruker soldater og veteraner om hverandre (2011/037–038).

Stoltenberg, 2012: Der Stoltenberg i 2011 kun snakker om veteraner og soldater i relasjon til internasjonale operasjoner, er det en liten endring i 2012. Han snakker fortsatt om veteranene og

soldatene som de som enten gjorde en innsats under andre verdenskrig eller i dagens internasjonale operasjoner, men fletter samtidig inn noe om tjeneste i Norge. Han trekker fram fem soldater som døde under trening tidligere samme år (2012/061). Deretter setter han dette i kontekst av 8. mai: «Vi minnes i dag alle som har falt i tjeneste for Norge. I operasjoner i utlandet eller i øvelse her hjemme» (2012/064–065). Her har det altså kommet inn at 8. mai også er en dag for å minnes alle som har dødd i tjeneste for Norge.

Stoltenberg, 2013: I denne talen er det hjemlige fokuset igjen mer eller mindre borte. Han taler fortsatt om å minnes de som har gitt sitt liv for Norge, men da i kontekst av andre verdenskrig (2013/023–026). Når det gjelder omtale av soldatene i denne talen, er det igjen internasjonale operasjoner det gjelder. Stoltenberg bruker mye plass i talen på å snakke om oppdragene norske soldater løser utenlands (2013/067–082), og de soldatene som skal motta en medalje for innsats i internasjonale operasjoner (2013/084–089). Det er tydelig at de personene som skal hedres er de som har gjort en innsats utenfor landets grenser: «Som nasjon skal vi slå ring om våre soldater som har trosset frykt og gått inn i farer langt hjemmefra» (2013/093–094).

Solberg, 2014: Dette er statsminister Solbergs første tale på frigjørings- og veterandagen. Talen preges av mindre bruk av begrepene soldater og veteraner. En annen aktør er imidlertid viktig, sjøfolkene. Solberg bruker mye plass på å fortelle om den innsatsen som ble gjort av norske sjøfolk under andre verdenskrig. Dette kan henge sammen med at Regjeringen Stoltenberg i august 2013 ba krigsseilerne om unnskyldning (Strøm-Erichsen, 2013). Selv om krigsseilerne også nevnes i Stoltenbergs tale i 2012, fortelles det ikke noen historie om dem der. Det bruker Solberg plass på i 2014. Solbergs tale skiller seg også ut fra de foregående ved sparsommelig bruk av ordene soldater og veteraner. Først over halvveis ut i talen bruker hun ordet soldater én gang, deretter veteraner to ganger, og det er det hele. Selv om de konkrete begrepene soldater og veteraner ikke brukes i stor grad, er det tjeneste i internasjonale operasjoner hun snakker om når hun ikke snakker om andre verdenskrig: «Jeg vil derfor sende en spesiell hilsen til alle dere som har tjenestegjort og tjenestegjør i internasjonale operasjoner.» (2014/098–099).

Kong Harald, 2015: Dette året ble frigjøringsjubileet markert spesielt, noe som er grunnen til at kongen, og ikke statsministeren, holder hovedtalen. Av alle talene i materialet skiller denne seg mest fra de andre – spesielt for aktørperspektivet. Det har sannsynligvis både sammenheng med

hvilken rolle kongen har sammenlignet med den rollen statsministeren har, og ikke minst frigjøringsjubileet. Ordet soldater forekommer ikke i kongens tale, mens veteraner er nevnt én gang. Der både Stoltenberg og Solbergs taler hittil har bidratt til en forståelse av veteraner som noen som enten gjorde en innsats under andre verdenskrig eller i de internasjonale operasjonene i ettertid, bruker kongen begrepet på en mindre innsnevrende måte. Først snakker han om at det vi lærte av andre verdenskrig er at fred, frihet og demokrati må forsvares – om nødvendig med livet som innsats (2015/010–012). Dette er en tydelig henvisning til de som har sagt seg villige til å gjøre denne innsatsen – altså alle i Forsvaret. Denne forståelsen er mer inkluderende enn i statsministernes taler. Noen flere eksempler på dette finner vi også mot slutten av talen. «Til alle som kjempet under de fem lange årene» (2015/048). Her inkluderes alle som kjempet under andre verdenskrig, uten å fremheve noen gruppe spesielt. Videre sier han «Til alle veteraner – gamle som unge» (2015/048). Gjennom talen defineres ikke veteranene. Alle som ser på seg selv som veteraner er inkludert – gamle som unge – og er dermed en del av begrepet. Og til sist «Til alle som slåss mot krig og urett – og for fred og frihet, demokrati og menneskerettigheter» (2015/049–050). Alle som kjemper for fred og frihet er inkludert. Om det er gjennom å bli soldat i Forsvaret eller gjennom annet type arbeid avgrenser ikke kongen. Disse setningene omfavner alle.

Solberg, 2016: Her kan vi ane en endring fra hennes forrige tale. Solberg begynner igjen med å omtale andre verdenskrig. Hun snakker om de verdiene som ble kjempet for under andre verdenskrig, og sier at dette er verdier hundretusener av norske menn og kvinner har forsvart siden. Både på vakt i Norge og i internasjonale operasjoner over hele verden (2016/015–018). Dette er første gang alle som tjenestegjør for Forsvaret hjemme i Norge også inkluderes i feiringen på 8. mai. Helt uten å bruke hverken begrepet soldat eller veteran, har Solberg her inkludert alle som tjenestegjør i Forsvaret som en del av gruppen som skal feires på 8. mai. Dette gjør hun på nytt senere i talen når hun snakker om alle Forsvarets menn og kvinner som er på vakt hver eneste dag (2016/089–090). Likevel er ikke dette helt gjennomgående i talen. Når hun snakker om hvem som skal hedres på 8. mai, trekker hun fram krigen og internasjonale operasjoner (2016/043–044). Og når hun kommer med et konkret eksempel, er det den norske soldaten i Kabul hun nevner (2016/094). I tillegg er det verdt å bemerke at Solberg også i denne talen, som i 2014, i liten grad bruker ordene soldat og veteran. Hun snakker isteden om *norske*

menn og kvinner, alle dem og *Forsvarets menn og kvinner*. Soldatbegrepet brukes kun to ganger, veteraner brukes én gang.

Solberg, 2017: Når hun i denne talen snakker om hvem vi hedrer 8. mai, er det først i talen snakk om alle som gjorde en innsats under andre verdenskrig (2017/031–041). Her går Solberg langt i å inkludere alle grupper fra krigen, både norske og allierte soldater, sjøfolk, motstandsgrupper, enkeltmennesker, alle som sloss og alle som ytte sin motstand i det stille. Ved å liste opp alle disse, fremhever Solberg både den militære og den sivile innsatsen under andre verdenskrig, og inkluderer alle i en heder på frigjørings- og veterandagen. I 2017 markerte Forsvaret soldatene fra Tysklandsbrigaden spesielt, og Solberg bruker ett avsnitt på å fremheve denne gruppen (2017/045–052). Senere i talen inkluderer hun igjen alle i Forsvaret når hun sier at vi hedrer også alle dem, som med det norske flagget på skulderen, har gjort en innsats for landet og friheten – både hjemme og ute (2017/077–080). Men fra det går hun direkte over til å snakke om 100 000 norske kvinner og menn som har tjenestegjort i 100 operasjoner på fire kontinenter. Som i hennes 2016-tale er det altså litt *ja, takk, begge deler* over hvem som inkluderes.

Bakke-Jensen, 2018: Dette året holdes talen av forsvarsministeren. Mange av de samme grepene som Solberg benyttet i sin tale året før finner vi igjen her. Når Bakke-Jensen lister opp alle som skal takkes for innsatsen under andre verdenskrig, er det de samme som Solberg trakk fram i 2017, fra soldatene til enkeltmenneskene og de som ytte sin motstand i det stille (2018/051–061). I 2018 var det soldatene fra UNIFIL-operasjonen i Libanon som ble hedret spesielt av Forsvaret, og talen inneholder to setninger om dem (2018/074–075). Selv om også forsvarsministeren bruker tid på å snakke om norske soldaters innsats i internasjonale operasjoner, trekker han også fram den innsatsen som gjøres her hjemme. La oss gå tilbake til Solbergs formulering i 2016: «Det går en linje fra kanondrønnene på Oscarsborg en aprilnatt i 1940. Til den norske soldaten på en åskam over Kabul» (2016/093–094). Også ser vi hvordan Bakke-Jensen formulerer det i 2018: «Det går en linje fra kystartilleristene som avviste de første tyske flåtestøtene 9. april 1940. Til grensejegeren i Pasvik. Og den norske soldaten som trener og veileder sine irakiske eller afghanske kolleger» (2018/083–087). De to formuleringene er svært like, men Bakke-Jensen trekker inn soldater på jobb i Norge på lik linje med internasjonale operasjoner. Til slutt i talen kommer den mest eksplisitte utvidelsen av veteranbegrepet vi har sett hittil i talene. Da sier forsvarsministeren at «alle, som med det norske flagget på skulderen,

har gjort en innsats for vårt land, er våre veteraner» (2018/124–125). Tjeneste i internasjonale operasjoner har ikke lenger noe med det å kunne kalle seg veteran å gjøre. Dette synes å være en videreføring, og ytterligere forsterkning av det som ble påbegynt av statsministeren året før. Da trakk hun inn også de som tjenestegjør for Forsvaret i Norge i gruppen som skal hedres på dagen, men hun kalte dem ikke veteraner. Det gjør forsvarsministeren i 2018.

Solberg, 2019: Også i denne talen finner vi formuleringer som handler om alle som tjenestegjør i Forsvaret. Statsministeren fremhever de soldatene som skal få medalje for ekstraordinær innsats i en internasjonal operasjon, og kaller disse representanter for Forsvaret. Medaljemottakerne er representanter for alle dem som hver eneste dag, hjemme og ute, tar ansvar for vår sikkerhet, sier hun (2019/055–057). Men deretter fremhever hun igjen de 100 000 som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner (2019/059–060). Litt senere i talen avslører statsministeren at Regjeringen har vedtatt å etablere et nasjonalt veteranmonument på Akershus festning. Monumentet skal vise anerkjennelse av alle dem som siden andre verdenskrig har deltatt i internasjonal tjeneste på vegne av Norge (2019/071–074). Dette er for øvrig den eneste gangen ordet veteran er med i denne talen. Og da brukes det som navn på monumentet Regjeringen skal sette opp for å hedre de som har gjort en innsats i internasjonale operasjoner.

Helter med behov for oppfølging

Det er to andre begrep vi kan se litt nærmere på i omtalen av aktører. Det ene er toposen helter, som er tilstede i seks av talene. Spørsmålet er: Hvem er heltene? Stoltenberg forteller i 2011 om hvordan vi fikk mange helter under andre verdenskrig (2011/082). Deretter snakker han om soldater som tjenestegjør i internasjonale operasjoner, og nå skal få medalje for den innsatsen. Talen avsluttes med ordene «nasjonen har fått mange nye helter» (2011/104). Disse nye heltene kan forstås som alle som tjenestegjør i internasjonale operasjoner, men kanskje særlig medaljemottakerne. To år senere omtaler Stoltenberg medaljemottakerne igjen som helter (2013/084). Også Solberg bruker begrepet helter, men i hennes taler er helter forbeholdt de som gjorde en innsats under andre verdenskrig. Hun kaller dem krigshelter (2014/032), og sier at alle som reiste seg mot urett da det gjaldt (under andre verdenskrig) er våre helter (2016/081 og 2017/040). Dette er altså en annen endring som har skjedd i talene. Der veteranene fra nyere tid ble omtalt som helter i de første talene til Stoltenberg er dette ordet forbeholdt de som gjorde en innsats under andre verdenskrig i Solbergs taler. Det andre jeg vil se litt nærmere på er topoi

relatert til oppfølging og ivaretagelse. Det mest interessante med disse topoiene er hvordan de er tilstede de første årene, og særlig i den første talen fra 2011, men etterhvert blir borte fra talene. En forklaring på dette kan være den tidligere nevnte oppmerksomheten rundt manglende oppfølging og ivaretagelse av veteranene i forkant av etableringen av veterandagen i 2011. For eksempel bruker Stoltenberg et lengre avsnitt på å fortelle hvordan Regjeringen har jobbet fram tiltak for veteranene (2011/042–055). De neste årene har han ikke med samme type fortelling om hva Regjeringen gjør for veteranene, men sier heller at de som får problemer skal bli ivarettatt (2012/070 og 2013/095). I Solbergs første tale fra 2014 konstaterer hun at «Regjeringen vil forbedre oppfølgingen av Forsvarets veteraner gjennom konkrete tiltak» (2014/088–089) uten å spesifisere dette nærmere. De første årene tilbyr talene på en måte to forståelser, hvor veteranene fra internasjonale operasjoner både omtales som helter samtidig som det vektlegges at de må få oppfølging. Deretter forsvinner begge disse aspektene fra talene. Begrepet helter blir fra Solbergs taler forbeholdt de som gjorde en innsats under andre verdenskrig, og oppfølging og ivaretagelse blir borte som topoi i talene.

Hvem skal hedres?

Den ene store gruppen innenfor aktør-begrepet er de som skal hedres på frigjørings- og veterandagen 8. mai, men hvem som inkluderes i gruppen varierer og har til dels utviklet seg gjennom de årene Regjeringen har stått bak hovedarrangementet på dagen. I stortingsvedtaket fra 1996, da veterandagen ble vedtatt, ble tidligere soldater fra nasjonale styrker trekt fram som en gruppe som skulle hedres på dagen. Gjennom stortingsmeldingene, og særlig handlingsplanen, ble fokuset i større grad rettet mot veteraner fra internasjonale operasjoner. Dette er også fokus i de første talene til Stoltenberg. Solberg viderefører vektleggingen av de som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner i sin første tale i 2014. Etter Kongens tale i 2015 ser det ut til å være et brudd. I Solbergs tale året etter er det første gang alle som tjenestegjør for Forsvaret hjemme i Norge også inkluderes i gruppen som skal hedres på 8. mai. Denne endringen finner vi igjen i alle talene siden den gang. Analysen av dette aspektet i talene viser at aktørbildet, når det gjelder hvem som skal hedres, ikke har vært stabilt gjennom de ni talene. Veteranbegrepet, som også henger tett sammen med navnet dagen har fått, brukes i varierende grad av de ulike talerne. Det er også utydelig om det er veteranene fra internasjonale operasjoner eller alle i Forsvaret som skal anerkjennes gjennom talene. Selv om det synes å være en utvikling mot at det gjelder alle i Forsvaret, i de siste års taler.

Vi skal takke, anerkjenne og minnes

Så går vi videre til den andre gruppen, alle oss som skal hedre de som har gjort en innsats. Der de som inkluderes i gruppen som skal hedres varierer gjennom årene, er denne gruppen mer satt og stabil i hvordan den omtales av talerne. Derfor vil jeg ikke gjennomgå hver enkelt tale for seg, som i det foregående, men heller vise eksempler på hvordan denne aktørgruppen har en tydeligere og mer stabil betydning i alle de ni talene.

Det store *vi*

Denne gruppen som skal takke, anerkjenne og minnes omtales ofte som «vi». På vegne av oss alle tar statsministeren på seg oppgaven å takke. I en pentadisk analyse vil du vanligvis ikke inkludere taleren i begrepet aktører (Foss, 2018, s. 370). Likevel er det riktig her, nettopp begrunnet i den funksjonen taleren tar på seg som en slags talsperson for folket. I åtte av de ni talene er det som vi vet en representant for Regjeringen som holder talen, i all hovedsak statsministeren. Taleren fungerer i talene som en representant for alle oss andre, som soldatene gjør en innsats for. At statsministeren er inkludert i denne gruppen vises for eksempel når Stoltenberg sier «Mange soldater har tatt stor personlig risiko for å gi oss andre trygghet» (2011/022–023). Ved å bruke oss i denne setningen inkluderer statsministeren seg selv i gruppen soldatene gir trygghet til. På vegne av befolkningen tar taleren på seg å definere hvordan vi som samfunn skal forholde oss til soldatene. Stoltenberg sier i 2011 at «dere [har] min, Regjeringens og hele det norske folks dype respekt og anerkjennelse» (2011/102–103). Han uttrykker også «vår takknemlighet og vår anerkjennelse for deres innsats på vegne av Norge» (2011/027–028). Dette med å takke går igjen i veldig mange av talene. I 2012 sier Stoltenberg at vi samles over hele landet for å vise vår takknemlighet (2012/039). Han sier også at soldatene og veteranene skaper en tryggere framtid for våre barn, og det vil vi takke dem for i dag (2012/078–079). Solberg er også opptatt av å takke, og understreker at vi takker både de som gjorde en innsats under andre verdenskrig, og de som gjør en innsats i dag: «Vår takk i dag går til alle de som hadde mot og styrke nok til å kjempe for våre verdier. Vår takk går også til alle de som i dag kjemper for de samme verdiene» (2014/095–096). Solberg sier også at «Veterandagen viser oss hvor viktig Forsvarets personell er. De som stiller opp for å sikre oss andre frihet og fred» (2014/092–093). Som regjeringssjef er det naturlig for statsministeren å innta rollen som den som takker på vegne av oss alle, og statsministeren har også makt til å definere hvordan vi som

nasjon ser på den innsatsen som gjøres av soldatene. Statsministeren har også makt til å definere hvordan vi skal respondere på denne innsatsen. Enten det er gjennom takknemlighet, som Solberg fremhever «Vår takk i dag går til alle de som hadde mot og styrke nok til å kjempe for våre verdier. Vår takk går også til alle de som i dag kjemper for de samme verdiene» (2014/095–096), eller gjennom «respekt og anerkjennelse» (2016/097). I 2017 samles vi for å vise vår dype takknemlighet til våre egne og allierte soldater (2017/033), i 2018 skal vi takke dem som gjorde en innsats (2018/051) og i 2019 understrekes det flere ganger at 8. mai er en dag for takknemlighet (2019/009, 037 og 111).

Foruten en dag for takknemlighet er 8. mai en dag for å minnes. Dette snakker også kongen om i sin tale: «Den 8. mai er dagen for å minnes de døde og takke de levende» (2015/038–039). Talerne sier at vi skal minnes og aldri skal glemme de som har stått i første linje (2011/022), alle som har falt i tjeneste for Norge (2012/064), dem som gikk i strid for oss (2013/023), alle dem som fikk sine liv ødelagt (2018/044), eller alle dem som har kjempet for oss (2019/029). Det er også vårt ansvar å vise soldatene anerkjennelse for deres innsats (2012/072). I 2014 fremhever Solberg at vi skylder dem anerkjennelse: «Andre har måttet vente helt opp til vår tid for å få den anerkjennelsen vi skylder dem» (2014/033–034). Vi skal også hedre alle dem, som med det norske flagget på skulderen, har gjort en innsats for landet og friheten (2017/077–079). Samtidig pekes det på at vi alle har et ansvar i å forsvare de verdiene Norge er tuftet på (2017/122–124). Flere ganger trekkes det fram at våre beste- og oldeforeldre sloss for disse verdiene, og at det nå er vår oppgave å bevare disse (2016/013–014, 2017/070 og 2018/099). Men selv om det er vår alles oppgave sier talene tydelig at noen få tar dette ansvaret på vegne av oss alle – ved å la seg sende til krigsområdet. Som Solberg sier det i 2016: «Vi skylder vår frihet til de mange som sloss for oss alle» (2016/048).

Gjennom talene skapes en fortelling om hvordan alle vi andre skal se på den innsatsen en annen aktør har gjort – på våre vegne. Fortellingen viser også hvordan vi skal respondere på denne innsatsen. Dette skjer gjennom å takke for innsatsen, anerkjenne det de har gjort og minnes de som enten døde eller fikk livet sitt ødelagt av innsatsen. Gjennom bruk av ord som oss og vi inkluderer taleren både seg selv og alle oss andre i den samme gruppen.

Regjeringens rolle

Taleren representerer altså det store vi i denne sammenhengen. Men som statsminister representerer også taleren Regjeringen, noe som iblant kommer til syne i talene. I Stoltenbergs første tale fra 2011 har Regjeringen først en tydelig og aktiv rolle: «Regjeringen ønsker nå å bruke denne anledningen til å hedre alle våre veteraner» (2011/026). Til slutt i talen er det hele nasjonen som skal hedre veteranene: «Nasjonen har fått mange nye helter. I dag skal vi hedre dem» (2011/104–105). Gjennom alle talene er det dette siste som brukes mest. De gangene Regjeringen nevnes er det i forbindelse med at den har gjort noe mer konkret, som i eksempelet over hvor Regjeringen er de som står bak å innføre veterandagen. Dette samme ser vi i flere andre sammenhenger, særlig i forbindelse med utdeling av medaljer – på tvers av taler og talere (2011/086, 2013/084–085 og 2019/049). Regjeringen får også en aktiv rolle for eksempel i å forbedre oppfølgingen av Forsvarets veteraner gjennom konkrete tiltak (2014/088–089) og beslutningen om å oppføre et veteranmonument på Akershus festning (2019/071–072). Når det gjelder handlingen å sende soldater ut i internasjonale operasjoner, er det kun én tale som berører dette direkte, Stoltenberg i 2011: «Soldatene skal vite at vi som er ansvarlige for å sende dere ut i operasjoner har den største respekt for hva det krever av dere, og dere har vår fulle støtte» (2011/029–030).

Aktørbildet i talene

Med utgangspunkt i stortingsvedtaket fra 1996 vet vi at det ble vedtatt å innføre en veterandag for tidligere soldater fra nasjonale styrker og FN-styrker. Dette skulle man tro ville legge sterke føringer for aktørene som blir dominerende når Regjeringen i 2011 innfører en større og mer offentlig markering av veterandagen. I tillegg legges dagen til frigjøringsdagen – en dag med lang tradisjon for feiring av freden etter andre verdenskrig. Likevel er det kun internasjonale operasjoner som er i fokus når Stoltenberg for første gang går på talerstolen i 2011. Dette skjer etter at Regjeringen allerede har varslet at den nye dagen er innført for å hedre veteranene fra nettopp internasjonale operasjoner. Allerede med denne endringen bruker Regjeringen sin makt til å definere hva dagen skal være og hvem den er for. I tillegg til denne språklige makten har de også mulighet til å gjennomføre et nasjonalt arrangement etter de føringene de legger. Disse to forholdene gir Regjeringen anledning til å skape et arrangement, hvor nasjonen inviteres til å adoptere Regjeringens verdensbilde og forståelsesrammer. Samtidig er ikke Regjeringen en

dominerende aktør i talene. Det er isteden to fortellinger. En om historiene til de som har gjort en innsats. Og en annen om alle oss andre.

Aktørbildet viser oss hvordan det er to pentader i disse talene. På den ene siden er det en historiefortelling om aktører som har gjort og gjør en innsats. Dette pakkes inn i en rammefortelling som handler om alle oss andre, og hvordan vi skal forholde oss til dem som har gjort innsatsen. På vegne av oss alle definerer taleren hvem som har gjort en innsats, og at disse fortjener vår takk og anerkjennelse. I rammefortellingen får vi en forståelse av at det er vår alles oppgave å bevare freden, men at det er en gruppe som gjør denne jobben på vegne av oss alle. Selv om talene etterhvert har utvidet gruppen for dem som gjør en innsats – og dermed skal hedres på 8. mai – er forståelsen den samme. De gjør en innsats på vegne av oss alle. Og vi skal takke og anerkjenne dem. Det springende innholdet i aktørgruppen som favner de som gjør en innsats gjør det vanskelig å peke på disse som én gruppe som gjennomgående får anerkjennelse. Dermed står vi igjen med ett aktørtopos som er dominerende: *vi*. Der topoiene knyttet til de som gjør en innsats, altså hvem som skal hedres på dagen, varierer i hva de inneholder, så er vi som en nasjon og et folk stabilt.

Hvordan omtales de ulike scenene?

Internasjonale operasjoner og andre verdenskrig er de to store topoiene innenfor scener. Nå skal vi se på hvordan de omtales. Deretter skal vi se hvordan andre verdenskrig og internasjonale operasjoner kobles sammen, og hvordan dette igjen bygger opp til en forståelse av hvorfor Norge skal bidra med soldater til dagens internasjonale operasjoner.

Andre verdenskrig og internasjonale operasjoner

I historiefortellingen danner andre verdenskrig og internasjonale operasjoner sammen de viktigste scenene for pentaden. Hvordan omtales de to? Her vil jeg igjen først vise eksempler fra de ni talene før jeg oppsummerer.

Stoltenberg, 2011: Som vi allerede har sett i gjennomgangen av aktørene, var internasjonale operasjoner viktig i Stoltenbergs 2011-tale. Det medfører også at andre verdenskrig var svært lite tilstede, men at dette i alle talene etterpå har vært en viktig topos. I 2011 virker det som om det

var viktig for Stoltenberg å bruke talen til å etablere veterandagen, som en anledning til å hedre soldater som har tjenestegjort i en internasjonal operasjon. Dette ser vi både gjennom det store fraværet av andre verdenskrig, og hvor mye plass han bruker i talen på å fortelle om hva soldatene gjør ute i dagens internasjonale operasjoner. Allerede første gangen han i talen nevner andre verdenskrig, er det for å si at dagens soldater slåss for de samme verdiene som ble kjempet for under andre verdenskrig (2011/014–017). Allerede her ser vi noe som er gjennomgående i alle talene, at verdier brukes som et bindeledd mellom andre verdenskrig og internasjonale operasjoner. Når andre verdenskrig omtales i 2011-talen, er det i relasjon til frigjøringen, og den enorme gleden som ble utvist av det norske folk i maidagene 1945 (2011/074–076). Stoltenberg nevner også andre verdenskrig ved et par anledninger, blant annet når han sier at det «var mange som kjempet for at vi skulle få landet vårt tilbake» (2011/080–081). Omtale av internasjonale operasjoner er dominerende, og her forteller Stoltenberg om hva som faktisk skjer ute i operasjonene. Han snakker om «norske fly [som har] gått på vingene ... i Libya», «norske soldater ... på patrulje i Maymahne» og «norske stabsoffiserer ... på jobb for å trygge internasjonal skipsfart mot pirater i Adenbukta» (2011/005–010). I denne forbindelse fremhever han samtidig at soldatene er sendt av Norge, på oppdrag for verdenssamfunnet (2011/011–012). Her fremhever han konkrete oppgaver som norske soldater løser i oppdrag i utlandet, både med henvisning til hva de gjør, hvor de gjør det og ikke minst hvem de er. På denne måten setter han soldatenes opplevelser ute inn i det store bildet, når han begynner å snakke om verdenssituasjonen, og sier at «når internasjonal fred og sikkerhet er truet har vi alle et ansvar» (2011/058). Han bruker også mye plass på å fortelle om historiske, internasjonale operasjoner (2011/061–071). Stoltenberg bruker også verdiene til å forklare hva soldatene kjemper for. Han fremhever «frihet, demokrati og grunnleggende menneskerettigheter», og viser til at disse verdiene kjempes for i «Libya, i Syria, i Afghanistan og en rekke andre land» (2011/064–066). Forholdet mellom andre verdenskrig og dagens internasjonale operasjoner kobler Stoltenberg helt eksplisitt sammen i talen:

Soldatene som er ute i internasjonale operasjoner i dag, slåss for de samme verdiene som generasjonene før dem har vært med å trygge - under andre verdenskrig, i Tysklandsbrigaden etter krigen, i Libanon, i Sudan, på Balkan og i en rekke andre operasjoner på ulike kontinenter. Derfor går det en lang og ubrutt linje fra motstandskampen under andre verdenskrig til kampene i Libya og Afghanistan i dag. (2011/014–019)

Stoltenberg skaper her et bilde av hvordan alle vi andre skal forstå dagens internasjonale operasjoner. Selv om han bruker svært lite tid på å omtale andre verdenskrig i talen, tar han det mer eller mindre for gitt at vi alle har en forståelse av hvorfor det var viktig å kjempe mot okkupasjonsmakten under krigen. Denne forståelsen sier han at vi også skal vise overfor dagens soldater. Det gjør han ved å fortelle om de konkrete tingene soldatene gjør i operasjonene, deretter ved å konstatere at de er sendt ut av Norge, også til sist bringe denne forståelsen sammen med forståelsen av andre verdenskrig. Stoltenberg bruker sin retoriske handlekraft til å definere hvordan vi skal forstå de internasjonale operasjonene, satt inn i samme forståelsen vi allerede sitter med av andre verdenskrig.

Stoltenberg, 2012: Den neste talen skiller seg fra den han holdt året før. Andre verdenskrig er nå et viktigere topos. I denne talen finner vi også færre konkrete beskrivelser av hva norske soldater gjør og har gjort i internasjonale operasjoner (2012/050–057). Han åpner med å snakke om 8. mai som en stolt dag i vårt lands historie, og fortsetter å snakke om andre verdenskrig i en kontekst av frigjøringen. Her kommer han også inn på hvordan andre verdenskrig opplevdes som et «seks års mørke», og viser til at «Nordmenn gikk beslutsomt inn i kampen for demokrati hjemme og ute» (2012/010–013). Som et eksempel på disse nordmennene forteller Stoltenberg om Gunnar Sønsteby, som «viet sitt liv til demokratiet» (2012/019). Han nevner kun kort Sønstebys innsats under krigen. Mer plass brukes på å fortelle om hvordan Gunnar Sønsteby, etter andre verdenskrig, fortsatte å holde i hevd noen verdier: Menneskeverd, mot og frihetens pris (2012/018–029). Sønsteby er en aktør, men Stoltenberg bruker denne fortellingen til å koble noen verdier til andre verdenskrig. Vi skal ikke forstå andre verdenskrig som bare to land eller folk som kjempet mot hverandre i en krig. Dette er fortellingen om hvordan våre verdier, som frihet og menneskeverd, står i direkte motsetning til de verdiene nazistene stod for. Videre bruker Stoltenberg mye av talen på å binde sammen andre verdenskrig og dagens internasjonale operasjoner. Som i 2011 gjøres koblingen eksplisitt i talen: «Våre eldste veteraner tjenestegjorde under andre verdenskrig. Våre yngste veteraner hindret i fjor et varslet folkemord i Libya. I dag står dere her skulder ved skulder» (2012/030–032). Dette er ikke det eneste eksempelet. Store deler av talens siste del inneholder nettopp denne koblingen mellom andre verdenskrig og internasjonale operasjoner (2012/033–038 og 2012/046–055). I denne talen nevner også Stoltenberg 22. juli, en dag vi må lese som et nasjonalt traume for Norge. Og han bruker datoen for å minne oss alle om «hvor sårbar tryggheten er» (2012/080). Denne påminnelsen blir brukt

som et belegg for påstanden han så kommer med: «Frihet og demokrati kan aldri tas for gitt. Vi må hver dag verne om våre felles verdier» (2012/082–083). Dette må vi forstå som at norske soldater på oppdrag i utlandet kjemper for vår frihet og demokrati. Igjen ser vi at verdiene er sentrale, både i omtalen av andre verdenskrig og internasjonale operasjoner, men ikke minst i koblingen som gjøres mellom de to. Veien til å iscenesette andre verdenskrig inn i en forståelse av internasjonale operasjoner går ikke gjennom aktørenes konkrete handlinger, men gjennom de verdiene taleren hevder at aktørene kjemper for.

Stoltenberg, 2013: Igjen starter talen med andre verdenskrig, og når han snakker om de som kjempet under krigen konstaterer han at «8. mai vil for alltid være deres dag» (2013/009–017). Her har tydeligvis Stoltenberg et behov for å understreke at 8. mai fortsatt er frigjøringsdagen, selv om den også nå er veterandagen. Dette er en tydelig utvikling fra 2011, da Stoltenberg i stort overså andre verdenskrig i sin tale, og nesten utelukkende snakket om veteraner fra internasjonale operasjoner. I 2013-talen bruker også Stoltenberg flere av de samme grepene han har brukt de to foregående årene. Han bruker igjen verdier som frihet og demokrati, og sier at de aldri kan tas for gitt (2013/041–042). Og via disse verdiene kobles andre verdenskrig og internasjonale operasjoner (2013/043–059). Det som skiller 2013-talen fra året før, er at det er kommet tilbake flere og mer konkrete beskrivelser av hva norske soldater gjør i internasjonale operasjoner. Han bruker tall og konkrete oppgaver soldatene har løst på oppdrag (2013/067–082), og sier videre: «Soldater vært på vakt i Afghanistan ..., drevet opplæring, - gitt støtte, - og stått i harde kamper» (2013/071–075). Målet for alt dette soldatene gjør er fred. «Våre mannskaper om bord på Fridtjof Nansen drar i oppdrag for en nasjon som er klippefast i troen på at veien til fred går via samarbeid» (2013/057–059).

Solberg, 2014: Denne talen har noen likhetstrekk med de foregående, men skiller seg også markant ut. Dette så vi også i aktørgjennomgangen, hvor jeg viste til at hun bruker mye plass på å fortelle om den innsatsen som ble gjort av norske sjøfolk under andre verdenskrig. Videre ser vi her at andre verdenskrig har en betydelig plass i talen, og at fokuset på internasjonale operasjoner er mye mindre. I likhet med de tidligere talene snakker Solberg om andre verdenskrig gjennom bruk av en rekke verdier, som demokrati, ytringsfrihet og rettsstat (2014/009–011). Fortellingen om andre verdenskrig er også en fortelling om hvordan «demokratiet vant over tyranniet» (2014/005–006). Solberg går mye lenger i å omtale andre

verdenskrig med beskrivelser av konkrete hendelser. Dette kommer spesielt til syne gjennom et høyere detaljnivå i beskrivelsene. Hun navngir for eksempel den tyske invasjonsoperasjonen «Weserübung» (2014/029). Beskrivelsene preges av svært mange tall og årstall. Hun snakker om over fire tusen sjøfolk som aldri kom hjem, 710 norske skip som ble senket, 30 000 norske sjømenn og nevner årstall (2014/037–042). Selv om deler av talen blir svært faktatung når Solberg bruker såpass mange detaljer som hun gjør, klarer hun å fortelle en historie om de mange skjebnene fra andre verdenskrig. Dette ser vi for eksempel når hun avslutter et lengre avsnitt som inneholder mange tall, navn og land, med setningen «mellom 1000 og 1500 allierte sjøfolk møtte sin skjebne i det iskalde vannet» (2014/044–048). Selv om opplysningen om at vannet var iskaldt også kan tolkes som enda en faktaopplysning i rekken, bidrar nettopp den til å gjøre fortellingen levende. I et svært logos-tungt avsnitt appellerer hun til følelsene ved å ta med den opplysningen. Når Solberg omtaler internasjonale operasjoner, er det her relativt likt måten hun omtaler andre verdenskrig, bare i mindre utstrekning. Hun fremhever at Norge gjennom å bidra til internasjonale operasjoner medvirker til fred og sikkerhet. Samtidig bruker hun igjen årstall og detaljer som navn på operasjoner eller land (2014/079–085). Solberg kobler også sammen andre verdenskrig og internasjonale operasjoner: «Det går en ubrutt linje fra de første krigsseilerne til dagens fregatter i fredens tjeneste» (2014/053–054). Denne setningen følger hun opp med flere fakta om hvor fregattene er i dag, gjennom å navngi steder, oppdrag og navn på en øvelse (2014/054–056). Denne måten å omtale dagens operasjoner på ligner på hvordan Stoltenberg gjorde det. Det er beskrivelsene av andre verdenskrig som i større grad skiller denne fra forrige tale. Solberg kobler som vist også sammen forståelse av andre verdenskrig og internasjonale operasjoner, i likhet med Stoltenberg. «Vår sikkerhet bygges sammen med andre. Det var vår erfaring fra andre verdenskrig. Det var vår erfaring fra den kalde krigen. Det er vår erfaring i dag» (2014/064–065). I 2013-talen påpekte Stoltenberg viktigheten av Nato for Norge (2013/063). Solberg gjør det samme i 2014, når hun omtaler Nato som «den kanskje mest suksessrike organisasjonen verden har sett i nyere tid» og sier at Norge skal «styrke vårt engasjement i, og bidrag til, NATO» (2014/068–070).

Kong Harald, 2015: I aktør-gjennomgangen så vi at kongens tale skiller seg noe fra politikernes taler. Det samme gjelder når vi nå ser på hvordan oppdragene omtales, men vi skal også se at det er noen likheter. Når kongen omtaler andre verdenskrig er det verdiene som ble kjempet for som fremheves: fred, frihet og demokrati. «Disse verdiene må bygges, vernes – og om nødvendig

forsvares med livet som innsats», sier han (2015/010–012). I omtalen av hendelser fra andre verdenskrig er kongen sparsommelig med bruk av detaljer, men forteller heller generelt, for eksempel når han sier at «de avgjørende slagene fant sted utenfor vårt lands grenser» (2015/017–018). Kongen knytter dette til nåtiden gjennom å snakke om at det fortsatt i dag er mange som opplever krig og konflikt, og mister sin frihet (2015/014–015). Dette er en parallell til dagens situasjon med de internasjonale operasjonene. For å bevare Norges fred og frihet må vi bidra til fred og frihet i verden generelt. Kongen kommer også tilbake til dette senere i talen når han sier at mange land og folk fortsatt venter på sitt 8. mai (2015/033). Med dette kan vi forstå at Norge i dag bidrar – som de allierte under andre verdenskrig – til å skape fred og frihet i verden ved å bidra i konflikter i andre land enn vårt eget. Han bruker også plass til en mer personlig historie om hvordan han som åtteåring opplevde krigen, som flyktning i USA, samtidig som hans «far og bestefar, regjeringen og hele det norske styringsverket ... lede[t] motstandsarbeidet» (2015/028–031). Der talen er mest konkret, er i omtale av jødene under andre verdenskrig. Kongen forteller om 772 jøder som ble arrestert og deportert, hvorav kun 34 overlevde. Dette knyttes igjen til hvordan jøder og andre minoriteter i dag opplever trusler og drap (2015/021–024). På samme måte som de tidligere talene bruker altså kongen andre verdenskrig til å trekke paralleller til dagens verdenssituasjon, selv om direkte omtale av internasjonale operasjoner er fraværende i talen. Mens politikerne i større grad knytter det direkte til de internasjonale operasjonene, knytter kongen det til en forståelse av en urolig verden med konflikter den dag i dag.

Solberg, 2016: Denne talen følger oppskriften fra hennes forrige. Igjen begynner hun talen med å snakke om andre verdenskrig, og at 8. mai er en dag for å feire at vi fikk friheten tilbake. Og at det er en dag for å hedre alle dem som har vært villige til å ofre alt, både hjemme og ute, for fred og sikkerhet. Allerede i innledningen her trekker hun linjen mellom andre verdenskrig og internasjonale operasjoner. Hun fremhever verdiene Norge er tuftet på, og som vi kjemper for: Frihet, demokrati, toleranse og menneskeverd. Disse verdiene, sier hun, ble kjempet for under andre verdenskrig, i tiden etter og i dagens internasjonale operasjoner (2016/006–018). Å trekke denne linjen med en gang i talen, gjør at denne talen skiller seg fra Solbergs forrige tale. Det som derimot er relativt likt er at hun bruker mye plass på fortellinger om andre verdenskrig. Hun snakker om holdninger, stigmatisering, forfølgelse og en verden i brann (2016/029–035). Hun snakker om sjøfolkene (2016/059) og «de modige handlingene til tusenvis av nordmenn bidro til

at vi til slutt fikk vår frihet tilbake» (2016/064–065), og gir dermed malende beskrivelser av alle de menneskene som ble preget av andre verdenskrig (2016/066–081). Det er også noen innslag av omtale av internasjonale operasjoner, men igjen på et ganske overordnet nivå (2016/089–097). Som hun startet med allerede i innledningen bruker Solberg i denne talen mye plass på å koble sammen forståelsen av andre verdenskrig og internasjonale operasjoner i dagens verdenssituasjon. Hun peker eksplisitt på «en linje fra kanondrønnene på Oscarsborg ... til den norske soldaten på en åskam over Kabul (2016/093–094), og sier at vi som nasjon må «bidra til sikkerhet og stabilitet i andre deler av verden» (2016/091–092). Solberg sier også at vi ikke kan vite om freden fra 1945 vil holde seg. Derfor må vi sikre vår evne til å forsvare oss. Måten vi gjør det på er ved å «gjøre en ekstra innsats for fellesskapet. Og stille opp» (2016/106–107). Solberg viser til en mer sammensatt sikkerhetsutfordring med et «mer selvhevdende og uforutsigbart Russland» (2016/115–116), og trekker dermed fokus mer mot Europa, og Norge.

Solberg, 2017: Også i denne talen finner vi eksempler på beskrivelser av andre verdenskrig (2017/005–007), med mange konkrete detaljer og fortellinger om hendelser (2017/017–029). Igjen knyttes denne forståelsen til «verdiene vi har bygget vårt samfunn på» (2017/068–075). Omtale av internasjonale operasjoner holdes på et mer overordnet nivå, hvor hun trekker fram at «over 100.000 norske kvinner og menn [har] tjenestegjort i krig og konfliktsoner. I over 100 operasjoner. På fire kontinenter» (2017/081–084). Solberg trekker også linjen fram til i dag. Hun forteller om at vi bidrar til å skape «stabilitet og sikkerhet i andre deler av verden», noe som igjen bidrar til «vår egen sikkerhet her hjemme». Dette kaller Solberg «vår nasjons plikt til å ta vår del av et internasjonalt medansvar» (2017/087–089). Hun bruker mye plass på å snakke om en verden som står i en brytningstid, med et mer selvhevdende Russland som eksempel (2017/094–097). Solberg forteller videre om dødelige konflikter og svake stater, millioner av mennesker på flukt og mindre tillit til politikere, media og etablerte institusjoner. «Det liberale demokratiet er under press i flere land. Og dermed også de verdiene som har sikret fred og fremgang i over 70 år» (2017/105–106). Måten vi skal møte alle disse utfordringene på er å stå sammen, huske på hvem vi er og holde fast ved våre verdier. Ikke bare holde fast ved dem, men kjempe for dem. «Slik våre soldater har gjort. Og gjør hver eneste dag» (2017/126–127). En stor del av denne talen er viet det Solberg beskriver som en forverret sikkerhetssituasjon, som vi må ta på alvor.

Bakke-Jensen, 2018: Et konkret eksempel på hvordan situasjonen i Europa, forholdet til Russland og forsvaret av Norge har blitt viktigere, finner vi i forsvarsminister Frank Bakke-Jensens tale i 2018. Der tidligere talere har trukket en linje mellom angrepet på Norge 9. april 1940 og soldatene ute, gjør forsvarsministeren det på følgende måte: «Det går en linje fra kystartilleristene som avviste de første tyske flåtestøtene 9. april 1940. Til grensejegeren i Pasvik. Og den norske soldaten som trener og veileder sine irakiske eller afghanske kolleger» (2018/083–087). I midten av denne linja har vi her fått inn soldater i Norge. Som vi så i aktørgjennomgangen var det fra 2016-talen første gang alle som tjenestegjør for Forsvaret hjemme i Norge også inkluderes i feiringen på 8. mai. Dette ser vi her også i aspektet som omhandler scenene. Også forsvarsministeren bruker mye plass på historier og konkrete detaljer fra andre verdenskrig, faktisk en del mer enn Solberg. I malende beskrivelser av angrepet på Norge forteller han historien om hva som skjedde i april 1940, og knytter okkupasjonsårene til det å leve i frykt, å miste sitt land, og å miste sin frihet og selvstendighet (2018/006–042). Videre forteller han om andre verdenskrig som en fortelling om personer som ikke lot seg kue av en voldelig overmakt, som gjorde en innsats og tok opp kampen mot tyranni og barbari (2018/051–061). Når Bakke-Jensen så snakker om dagens internasjonale operasjoner, knytter han det til at det er 70 år siden FNs første fredsoppdrag. Her bruker han også en del detaljer, som at UNTSO-operasjonen, som den første i FN, har fått en kvinnelig sjef, og hun er norsk. Og han snakker om UNIFIL-operasjonen i mange tall. Tall er også viktige når han snakker om internasjonale operasjoner generelt: 100 000 norske soldater, i 100 misjoner på fire kontinenter (2018/069–081). Men viktigst av alt, hvorfor bidrar vi til dette? For å skape stabilitet og sikkerhet i andre deler av verden, som igjen bidrar til vår sikkerhet her hjemme. Igjen fremheves dette som at «vi som nasjon har tatt vår del av et internasjonalt medansvar» (2018/063–081).

Solberg, 2019: Trekkene ved denne talen er de samme vi allerede har avdekket. Vi ser omtale av hendelser under andre verdenskrig, som preges av ganske lange og detaljerte beskrivelser (2019/011–025 og 2019/079–084). Vi ser omtale av soldater i internasjonale operasjoner (2019/059–063). De to kobles sammen gjennom en linje hvor vi minnes på at «fred, frihet og demokrati ikke kommer av seg selv. At det ikke er gratis» (2019/027–028). I omtalen av andre verdenskrig fokuserer hun på at frigjøringsdagen er en feiring av frihet og selvstendighet, noe vi oppnådde i et fellesskap. Et fellesskap mellom «nordmenn hjemme og ute», som igjen fremhever viktigheten av både internasjonale operasjoner og forsvaret av Norge, men også fellesskap

«mellom Norge og våre allierte» (2019/011–025). Solberg understreker viktigheten av et internasjonalt fellesskap for Norge den dag i dag. (2019/095–099). Og når internasjonale operasjoner nevnes er det igjen faktumet at «siden den andre verdenskrig har over hundre tusen norske soldater, kvinner og menn, tjenestegjort i internasjonale operasjoner» som trekkes fram (2019/059–063).

Fra internasjonale operasjoner til andre verdenskrig, og hjem

I denne gjennomgangen av forskjellen på omtalen av andre verdenskrig og internasjonale operasjoner har vi både sett en utvikling og et skille mellom talerne. I starten var internasjonale operasjoner svært viktig. Så viktig at andre verdenskrig omtrent ikke fikk noen plass i det hele tatt i Stoltenbergs 2011-tale. Dette endret seg til 2012, hvor andre verdenskrig fikk større plass. I Solbergs taler senere får andre verdenskrig enda mer plass, og blir dominerende i talene. Når Solberg omtaler andre verdenskrig går hun også mye lenger enn Stoltenberg i sine beskrivelser av detaljerte hendelser og utstrakt bruk av faktaopplysninger. Det interessante i dette bildet er særlig hvordan talerne omtaler disse to topoiene forskjellig. I Stoltenberg sine taler er det internasjonale operasjoner som blir omtalt med flest detaljer og mest konkret innhold. Han snakker for eksempel om hva de norske soldatene gjør ute i operasjonene. Denne typen fortellinger er knyttet til andre verdenskrig hos Solberg. Hun knytter noen tall og overordnede fakta til internasjonale operasjoner, men forteller historier om andre verdenskrig. Forskjellen knytter jeg til hva de to talerne ønsker å gjøre med publikum. For Stoltenberg var det viktig å skape en større forståelse for hva dagens soldater gjør i internasjonale operasjoner. Hans regjering skapte en dag for å hedre soldatene. For å kunne hedre noen må befolkningen ha en større forståelse av hvorfor de skal hedres. Denne forståelsen skapes ikke kun gjennom talene på 8. mai, men talen bidrar til å skape forståelse. Vi har også sett at topos som omhandler oppfølging og ivaretagelse av veteranene var tilstede i Stoltenbergs taler, men ble mer eller mindre borte i Solbergs taler. Dette henger sammen med hva det virker som Stoltenberg ønsker å oppnå med sine taler: større forståelse av den innsatsen veteranene har gjort, større anerkjennelse av at denne innsatsen er viktig for Norge og at veteranene derfor skal både takkes for sin innsats og få den oppfølgingen de har behov for. Der Stoltenberg synes å være opptatt av veteranene i Forsvaret virker det som om Solberg er mer opptatt av Forsvaret som helhet. I hennes taler virker det som et mål å overbevise befolkningen om hvorfor vi trenger Forsvaret – og hvor viktig menneskene i Forsvaret er. Dette ser vi for eksempel gjennom hennes levende

beskrivelser av hvordan Forsvaret var for svakt under angrepet på Norge i april 1940. Solbergs fortellinger om andre verdenskrig fungerer som påminnelser for oss alle om hvor ille det kan gå dersom Forsvaret ikke er godt nok forberedt på kriser og krig. Vi så også i aktør-gjennomgangen hvordan Solberg fra 2016 inkluderer alle som tjenestegjør i Forsvaret i gruppen som skal feires på 8. mai. Da var det ikke lenger bare veteraner fra internasjonale operasjoner som var inkludert, men også alle Forsvarets menn og kvinner som er på vakt hver eneste dag. Men hvordan knytter talerne sammen andre verdenskrig og dagens situasjon, enten det er internasjonale operasjoner eller Forsvaret som helhet? Jeg har allerede vist noen eksempler på hvordan verdiene er viktige midler i denne iscenesettelsen av to tidsperioder, men nå skal vi gå dypere inn i hvordan talerne konkret gjør koblingen.

Verdiene som knytter sammen

I denne gjennomgangen av forholdet mellom andre verdenskrig, internasjonale operasjoner og etter hvert dagens forsvar, ser vi at talerne er opptatt av å knytte disse sammen. Ofte gjøres dette helt eksplisitt, som i Stoltenbergs første tale: «Derfor går det en lang og ubrutt linje fra motstandskampen under andre verdenskrig til kampene i Libya og Afghanistan i dag» (2011/018–019). Eller hos Solberg i 2016: «Det går en linje fra kanondrønnene på Oscarsborg en aprilnatt i 1940. Til den norske soldaten på en åskam over Kabul» (2016/093–094). Flere av talene trekker også linjer fra de lærdommene vi satt igjen med etter krigen, og hvordan disse lærdommene gjør at vi i dag må stille opp for hverandre internasjonalt. Som Solberg sier det i 2019: «I asken etter andre verdenskrig ble ideene om et internasjonalt fellesskap skapt. En internasjonal verdensorden som skulle forebygge krig og konflikt» (2019/095–096). Her ser vi hvordan talerne viser at det er en sammenheng mellom andre verdenskrig og internasjonale operasjoner. Gjennomgående i talene finner jeg eksempler på at taleren tar vår forståelse av andre verdenskrig, og setter denne inn i en forståelse av dagens situasjon. Selv Stoltenberg i 2011-talen, som i svært liten grad tar for seg andre verdenskrig, gjør dette når han sier at dagens soldater slåss for de samme verdiene som ble kjempet for under andre verdenskrig (2011/014–015). Et nøkkelord her er verdier.

Gjennom alle talene brukes et knippe verdier for å knytte sammen disse forståelsene. Omtalen av de internasjonale operasjonene dreier seg fra beskrivelser av hva norske soldater gjør i utlandet til en mer verdibasert fortelling om hvilke verdier vi kjemper for i dag – som er de samme verdiene

vi kjempet for under andre verdenskrig. Eksempler på dette finner vi i alle de ni talene. I 2011 sa Stoltenberg: «Vi kan aldri ta demokrati og frihet for gitt. Det er verdt å kjempe for i hver generasjon» (2011/020–021). Og igjen i 2012: «Frihet og demokrati kan aldri tas for gitt» (2012/082). I 2013: «minne hverandre om at frihet og demokrati aldri kan tas for gitt. Frihet og demokrati må vinnes hver dag. Og forsvarers» (2013/041–043). Solberg gjør akkurat det samme i 2014: «Alle veteranene av i går, i dag og i morgen vet at friheten ikke er gratis. Friheten koster. Men er det noe 8. mai har lært oss, er det at den prisen er det verdt å betale» (2014/106–107). Selv kongen, som ikke direkte snakker om internasjonale operasjoner, gjør dette når han sier at «freden er ingen selvfølge. Det er den ikke i dag, og det var den heller ikke for 70 år siden» (2015/007–008). Og deretter «at fred, frihet og demokrati ikke er noe vi kan ta for gitt» (2015/010–011). Solberg gjentar budskapet flere ganger i 2016, og bruker særlig Gunnar Sønsteby i denne forbindelse: «Motstandsmannen og krigshelten, Gunnar Sønsteby, viet sitt liv etter krigen til å minne oss om at frihet aldri må tas for gitt, men kjempes for hver dag» (2016/023–024 og 2016/124). Vi må «holde fast ved våre verdier. Frihet, demokrati, toleranse og menneskeverd. Og minne hverandre på hva de betyr. Verdier som ikke kom gratis, men som nordmenn før oss har kjempet for. Og gitt sine liv for» (2016/126–130). I 2017: «De verdiene vi har bygget vårt samfunn på, demokrati, toleranse og menneskeverd, ikke kom gratis. Og aldri må tas for gitt» (2017/072–075). Bakke-Jensen har også med det samme i 2018: «De verdiene vi har bygget vårt samfunn på: Demokrati, toleranse og menneskeverd, ikke kom gratis. Og aldri må tas for gitt. Men kjempes for og forsvarers» (2018/100–104). Til slutt Solberg igjen i 2019: «Vi må alltid huske at fred, frihet og demokrati ikke kommer av seg selv. At det ikke er gratis» (2019/027–028). At friheten ikke er gratis ser vi er gjennomgående i mange av talene. Dette er i seg selv et innholdsmessig topos. Vi kan plassere det blant de formulaiske loci communes, faste uttrykk. Samtidig brukes det også argumenterende, noe som tilsier at det hører hjemme blant argumentative loci communes, faste synspunkter som fungerer argumenterende fordi de er allmenngyldige utsagn. Verdiene fungerer også som det McGee (1980) kaller ideografer, abstrakte ord som taleren bruker for å skape tilslutning til et normativt mål. Verdi-ordene eksisterer ikke fysisk, men gis mening gjennom den spesifikke bruken.

Vår egen fred, men også verdensfreden, ble kjempet for under andre verdenskrig, og verdensfreden må også kjempes for i dag. Solberg bruker mye plass på å forklare nettopp denne innsatsen for fred under andre verdenskrig, mens i Stoltenbergs taler ligger denne forståelsen

mer implisitt. Men kanskje er det nødvendig for å skape denne forståelsen, å gjøre som Solberg, å nettopp bruke tid på å fortelle om hva som skjedde under andre verdenskrig og dermed skape en fortelling for publikum om hvordan det som skjedde den gang er relevant for oss i dag. Det er gjennom denne historiefortellingen identifikasjon med dagens soldater kan skapes. Ved å skape den forståelsen statsministeren gir av andre verdenskrig, inviteres vi som publikum til å forstå hvorfor internasjonale operasjoner, og etterhvert forsvaret av Norge, fortsatt er viktig i vår tid. I alle talene blir vi minnet på at det ikke er gratis å ha fred og demokrati. Verdier mange i Norge nok tar for gitt – særlig når kampen for disse verdiene foregår under fjerne himmelstrøk som i Afghanistan eller Libya. Kongen uttrykker dette aspektet elegant i sin tale: «Mange land og folk venter fortsatt på sitt 8. mai» (2015/033). Fortellingene om andre verdenskrig i talene forstås av publikum som historier som kontekstualiserer dagens verden. På den dagen vi feirer vår egen frigjøring skal vi ikke glemme at krigen kan komme tilbake. I mange deler av verden er den fortsatt tilstede, og dersom vi ikke sørger for å holde oss med et forsvar, kan vi risikere at krigen kan komme tilbake til vårt land også. Likevel nevnes ordet krig lite i talene, men rundere formuleringer om internasjonal uro og konflikt er tilstede i fem av talene. Det kan være fordi krig er et begrep som bringer med seg noen mer rettslige definisjoner. Det så vi i debatten om krigsbegrepet og Afghanistan i 2009. Det kan også være fordi ordet oppfattes som voldsomt. Internasjonal uro og konflikt vet vi at finnes. Krig vet vi at finnes, men det forbindes nok ofte med land langt unna oss. Om statsministeren da skulle stå og varsle om krigsfrykt ville det neppe være passende i situasjonen. Statsministeren forteller historien om hvordan andre verdenskrig ble til i en situasjon med internasjonal uro og konflikt. Dermed skapes en forståelse for oss, om at vi må handle slik at vi ikke kommer til en ny krig, som det skjedde på 1940-tallet. Scenesetelsen viser oss hvilket verdensbilde taleren har og vil gi oss. Det er en forståelse av en verden med uro, hvor vi må fortsette å ivareta vår sikkerhet, både gjennom å delta i internasjonale operasjoner og gjennom sikring av vårt eget land. For det spesifikke publikum som talen holdes for kan vi anta at denne forståelsen står sterkt. De aller fleste av de har en eller annen tilknytning til Forsvaret. Likevel skal vi ikke undervurdere effekten av at statsministeren selv gjør koblingen mellom andre verdenskrig og konflikter i verden i dag såpass eksplisitt, også overfor denne gruppen. Om de allerede deler statsministerens verdensbilde vil de ytterligere få dette sementert. Samtidig kan vi se for oss at koblingen er mer innrettet mot resten av befolkningen, som ikke i det daglige forholder seg til spørsmål og krig og konflikt annet enn gjennom nyhetene. For befolkningen kan

iscenesettelsen bidra til å skape ny forståelse av verden vi lever i. En forståelse av at Forsvaret fortsatt er viktig – om vi skal unngå ny krig.

Forsvaret er fortsatt viktig

Koblingen mellom andre verdenskrig og dagens verdensbilde gir oss en forståelse av at Forsvaret har en viktig funksjon i dagens samfunn – i å bevare fred, frihet og demokrati. Både i Norge og i resten av verden. Og gjennom å bevare disse verdiene i resten av verden bidrar Forsvaret også til å bevare verdiene i Norge. Dette elementet ser vi i alle talene i materialet. Ofte uttrykkes det helt eksplisitt. Stoltenberg sier i 2011 at soldatene har «bidratt til økt sikkerhet og trygghet, både for folk i Afghanistan, for verdenssamfunnet og for oss her hjemme» (2011/100–101). I 2012 snakker han om at det bare er en bedre organisert verden som kan sikre varig fred, og at det er derfor norske soldater bidrar i internasjonale operasjoner. Vi er der på oppdrag for verdenssamfunnet. Likevel er det først og fremst for å «skape et bedre liv for andre» (2012/045–058) vi er der. Året etter fremheves igjen at «Norges fred er en del av verdens fred» (2013/058–059). Det samme er Solberg opptatt av i 2014, når hun trekker de lange linjer fra andre verdenskrig og fram til i dag: «Vår sikkerhet bygges sammen med andre. Det var vår erfaring fra andre verdenskrig. Det var vår erfaring fra den kalde krigen. Det er vår erfaring i dag» (2014/064–065). Videre fremhever hun organisasjoner som FN, og særlig Nato – som «bærebjelken i forsvaret av landet vårt» (2014/066–070). «Gjennom å bidra i internasjonale militære operasjoner medvirker vi til norsk og internasjonal fred og sikkerhet» (2014/079–081). Men det er som vi vet ikke bare internasjonale operasjoner som er viktige for Solberg. Hun fremhever også at «frigjøringsdagen viser oss hvor viktig det er for landet vårt at vi har et sterkt og solid forsvar» (2014/091–093). Helt eksplisitt påpekes det i talene at Norges og Forsvarets innsats i internasjonale operasjoner er avgjørende for å skape fred. Ikke bare ute i verden, men også her hjemme. Kongen berører også dette i sin tale, men mer implisitt. Han henvender seg til alle som kjempet under krigen og alle veteraner – gamle som unge, og «til alle som slåss mot krig og urett – og for fred og frihet, demokrati og menneskerettigheter» og sier at «slik vi aldri skal glemme 9. april, skal vi alltid minnes 8. mai.» (2015/048–052) Med andre ord, vi kjemper i dag for fred, mot krig, på bakgrunn av våre minner om okkupasjonen av Norge 9. april 1945.

Dette et tilbakevendende topos som blir uttrykt enda tydeligere i talene i perioden 2016–2019.

Statsminister Solberg holdt tre av disse talene, og forsvarsminister Bakke-Jensen én. I 2016 siterer Solberg en linje fra nasjonalsangen: «Også vi når det blir krevet» (2016/083), og utdyper:

Det handler nettopp om at vi i ytterste konsekvens er parate til å forsvare vårt land med militær makt om nødvendig. Det ble krevet av oss da vårt land ble okkupert. Det kan kreves av alle Forsvarets menn og kvinner som er på vakt hver eneste dag, hver eneste natt, for å verne om alt vi har. Og alt vi er. (2016/086–090)

Det kreves altså av oss å bidra til fred, ikke bare i Norge, men i verden. Fordi Norges fred er knyttet til verdensfreden. Det er derfor vi bidrar i internasjonale operasjoner, og det er derfor vi holder oss med et militært forsvar. Det er den samme fortellingen vi ser igjen i 2017-talen.

Solberg snakker om de 100 000 norske kvinner og menn som har tjenestegjort i krig og konfliktsoner. De har gjort en viktig innsats, på våre vegne. «For å skape stabilitet og sikkerhet i andre deler av verden. Slik har de også bidratt til vår egen sikkerhet her hjemme. Og utført vår nasjons plikt til å ta vår del av et internasjonalt medansvar» (2017/081–091). I 2017 peker hun også på en rekke trekk ved verden som gjør at vi står overfor en brytningstid med en verden i endring. Her fremheves at «Russland utfordrer stabiliteten i våre nærområder». Hun peker på «dødelige konflikter og svake stater» i Afrika og Midtøsten, som igjen «skaper grobunn for internasjonal terrorisme». «60 millioner mennesker på flukt» nevnes. Og til sist «mindre tillit til politikere, media og etablerte institusjoner» som fører til at det «liberale demokratiet er under press i flere land» (2017/094–106). I løpet av noen ganske få setninger maler Solberg opp et bilde av en verdensorden som er truet fra flere hold. Videre kommer igjen poenget om at «vår egen sikkerhet er, og forblir, uløselig knyttet til utviklingen i verden rundt oss» (2017/108). Vi må derfor ta situasjonen på alvor, og løse disse utfordringene i fellesskap med allierte og venner.

Vi må stå sammen i en usikker tid. Og huske på hvem vi er. Holde fast ved våre verdier. Og minne hverandre på hva de betyr. For demokrati, toleranse og menneskeverd er fredens grunnmur. Bygget av dem som kom før oss. Forsvart gjennom generasjoner. Og kjempet for av nordmenn – med livet som innsats. Og for mange den høyeste pris. (2017/108–120)

Vi ser de samme momentene i 2018-talen til forsvarsministeren. Han trekker fram etableringen av FN som skulle sikre en fremtid uten krig, men at kampen mellom ideologier har fortsatt (2018/063–067). Og igjen norske soldater som skaper stabilitet og sikkerhet i andre deler av verden. Dette har igjen bidratt til vår egen sikkerhet her hjemme. Og gjort at «vi som nasjon har tatt vår del av et internasjonalt medansvar» (2018/087–089). Og til sist i 2019 forteller Solberg

om hvordan andre verdenskrig viste oss at vi ikke kan stå alene, men at det bare er sammen med gode allierte vi kan sikre vår trygghet (2019/086–088). Ideene om et internasjonalt fellesskap ble skapt i asken etter andre verdenskrig, for å forebygge krig og konflikt. Denne verdensordenen, sier Solberg, utfordres nå i større grad enn på lenge (2019/095–099). Våre verdier er truet. Derfor må de vernes og forsvares. «Og kjempes for om vi må» (2019/107–109).

I gjennomgangen av aktørene så vi hvordan veteranene fra internasjonale operasjoner først var viktigste aktør, men at dette har blitt utvidet til også å gjelde de som tjenestegjør i Forsvaret i Norge. Det samme ser vi i denne gjennomgangen hvor talene først har internasjonale operasjoner som et dominerende topos, mens forsvaret av Norge etter hvert blir viktigere. Endringen virker å ha en sammenheng med endringen i den sikkerhetspolitiske situasjonen, hvor Russlands invasjon av Krim førte til en reaktualisering av oppmerksomheten rundt det hjemlige forsvaret. Her er det interessant at denne endringen ikke fører til en endring i hvilke topoi som brukes for å iscenesette forståelsen av Forsvaret. I de tidlige talene brukes andre verdenskrig, og de verdiene taleren sier vi kjempet for den gang, som et bakteppe for å forstå hvorfor Norge bidrar i internasjonale operasjoner i dag. Dette gjøres på akkurat samme måte, selv når internasjonale operasjoner i stor grad erstattes med en bredere omtale av all tjeneste i Forsvaret.

Iscenesettelse i talene

For at aktørene skal kunne handle trenger de en scene å handle på. Gjennom historiefortellingen om alle som har gjort og gjør en innsats, viser talerne oss hva det er de gjør som fortjener vår takk og anerkjennelse. Men i denne gjennomgangen finner vi lite av kobling mellom de konkrete handlingene som gjøres og anerkjennelsen. Koblingen gjøres snarere gjennom et knippe verdier. Historiefortellingen i talene viser oss at de handlingene som gjøres er underordnet en fortelling om hvorfor handlingene utføres, det som er hensikten. Vi sender ut soldater for å forsvare våre verdier, som fred, frihet og demokrati. Disse verdiene brukes først for å forklare hvorfor vi skal sende ut soldater til internasjonale operasjoner, en ganske snever – men definitivt viktig – del av Forsvarets virksomhet. Derfor er det kanskje naturlig at det er en utvikling i talene mot å inkludere også alle andre som tjenestegjør i Forsvaret i gruppen som skal hedres på dagen. Det betyr også at koblingen fra andre verdenskrig ikke lenger bare gjøres til de internasjonale operasjonene, men til hele det norske forsvaret. Denne endringen gjøres også nesten umerkelig, nettopp fordi de konkrete handlingene til soldatene i internasjonale operasjoner ikke har vært det

dominerende i talene, men snarere en fortelling basert på hvilke verdier vi kjemper for. Og selv om internasjonale operasjoner fortsatt trekkes fram som noe spesielt i flere av de senere talene, bidrar endringen av aktørgruppen som skal hedres til å videre forme den nye frigjørings- og veterandagen 8. mai, som stadig er i ferd med å finne sin form.

De to pentadene

Hittil har analysen fokusert på de aktørene som er dominerende i talene og de handlingene de utfører på scenene. Nå er det på tide å samle trådene, og se nærmere på de to pentadene hver for seg. Å avdekke det styrende begrepet i pentaden lar oss finne talerens motiv, fordi det peker mot de vurderinger og avgjørelser taleren har tatt. Her vil jeg også trekke inn Condits teori om tre par med epideiktiske funksjoner som påvirker framtidig argumentasjon (1985). Begrepsparet oppvisning/underholdning er det som best beskriver utgangspunktet for å holde en tale på frigjørings- og veterandagen. Dette er også begrepsparet som tradisjonelt har vært knyttet til det epideiktiske, siden talen holdes i en anledning. Selv om oppvisning og underholdning definitivt også er viktige ingredienser i enhver retorisk anledning. Jeg vil nå også se hvilke begrepspar som best kan nyttes til de to ulike pentadene jeg har identifisert: rammefortellingen og historiefortellingen.

Historiefortellingen: Om alle som gjør en innsats

Pentaden som er historiefortellingen inneholder flere sentrale topoi, og særlig framtrædende er fortellingene om aktørene som har gjort og gjør en innsats på de ulike scenene. Det er blant annet fortellingene om alle dem som kjempet under andre verdenskrig. Her trekkes militær innsats fram, men også alle andre. De som kjempet en kamp i det stille, brukes flere ganger, for å beskrive en innsats det ikke er så lett å sette ord på. Det er også fortellinger om soldatene som tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Og etterhvert kommer også alle andre i Forsvaret inn i denne fortellingen. I historiefortellingen har vi sett en dreining fra detaljerte beskrivelser av hva soldater gjør i internasjonale operasjoner til at mer detaljer gis i fortellinger om andre verdenskrig. Her må vi forstå den plassen andre verdenskrig har i Norge, som en svært definerende tidsperiode for nasjonen. Selv for dagens yngste generasjoner er andre verdenskrig et viktig holdepunkt i landets historie. Når talerne bruker mye tid på å fortelle om hva som skjedde under krigen, bidrar det til å styrke publikums identifikasjon til den hendelsen andre verdenskrig

var. Selv for de deler av publikum som sitter med en svært god forståelse av krigen, bidrar disse historiene til å aktualisere tematikken i talene. Historien om hvor mange *sjøfolk som møtte sin skjebne i det iskalde vannet* er en pathos-tung formulering som virkeliggjør de opplevelsene nordmenn hadde under andre verdenskrig. En virkeliggjøring som blir mye sterkere av at de uttales eksplisitt av taleren, snarere enn å bare konstatere at andre verdenskrig var *fem mørke år*. Historiene fra andre verdenskrig viser hvor ille det kan gå i en verden som er preget av konflikt. Historiene viser også hvor viktig det er at noen stiller opp, og kjemper med livet som innsats – eller kjemper en kamp i det stille. Historiene om andre verdenskrig viser dermed hvor viktig det er at vi alle står sammen om våre verdier. Selv om det er noen få som tar på seg byrden det er å kjempe den faktiske kampen, så viser historien at vi alle er med på den kampen. På denne måten skaper historiefortellingen et fellesskap mellom de som kjemper og alle oss andre. Selv om talerne på mange måter bygger opp en fortelling om *oss* og *dem*, så er det likevel et fellesskap som vi står sammen om. Den egentlige fortellingen om *oss* og *dem* er fortellingen om oss som kjemper for fred, frihet og demokrati, mot dem som kjemper imot disse verdiene.

Når taleren så har definert at alle vi er sammen i et fellesskap, kan også taleren definere hvordan vi sammen skal møte de som står i motsetning til vårt fellesskap og våre verdier. Igjen er forståelsen taleren skaper av andre verdenskrig viktig. Hvis publikum nå deler talerens verdensbilde av at verdiene fred, frihet og demokrati er noe som er verdt å kjempe for, og deretter at de kjempes for gjennom militære styrker, følger neste skritt i forståelsen naturlig: Det er riktig av Norge å bidra til internasjonale operasjoner. Deretter, de personene som jobber i Forsvaret gjør en viktig innsats for Norge. På denne måten fungerer ikke historiefortellingen bare som historier om andre verdenskrig og internasjonale operasjoner. De fungerer som legitimering av hvorfor Norge i det hele tatt skal bidra til internasjonale operasjoner. Vi finner eksempler på denne typen legitimering i de fleste talene, for eksempel fra Stoltenberg i 2011: «Derfor går det en lang og ubrutt linje fra motstandskampen under andre verdenskrig til kampene i Libya og Afghanistan i dag. Vi kan aldri ta demokrati og frihet for gitt. Det er verdt å kjempe for i hver generasjon» (2011/018–021). Og fra Solberg i 2016: «Men vi må likevel sikre vår evne til å forsvare oss. ... Det er ingen gitt å vite om freden som slo leir en vårdag i 1945 vil holde seg» (2016/111–113). Gjennom historiene om andre verdenskrig, og de fatale følgene krigen fikk for landet vårt, skal vi som publikum forstå at denne historien kan skje igjen. Derfor deltar vi i internasjonale operasjoner. Derfor har vi et forsvar. Dette er det Sheard (1996)

beskriver når hun sier at epideiktisk retorikk kan inspirere til handling. Handlingen publikum her skal utføre må vi forstå som å slutte opp om Norges bidrag til internasjonale operasjoner og Forsvaret generelt. På denne måten kan den epideiktiske retorikken som utføres på 8. mai bidra til at publikum, befolkningen, senere vil være mer velvillig innstilt til å delta i internasjonale operasjoner. Fordi talerne gjennom å presentere sitt verdensbilde skaper en felles forståelse av at alternativet er å oppleve hendelser som under andre verdenskrig på nytt. I historiefortellingen er det dermed utstrakt brukt av Condits begrepspar om definisjon og forståelse. Taleren brukes sin definisjonsmakt og den epideiktiske anledningen til å forklare og definere sitt verdensbilde. Talene tar i stor grad i bruk verdier som vi alle kan stå sammen om i Norge. Gjennom bruk av verdiene forklarer taleren hvordan publikum skal forstå den historien som legges fram. Å skape denne forståelsen i befolkningen er nyttig når Regjeringen senere skal legitimere bruken av militære styrker, enten det er i utlandet eller hjemme i Norge. Skapelsen av denne forståelsen synes å være funksjonen til pentaden som består av historiefortelling i talene. Å skape en slik forståelse kan også fungere som forberedende til handling, som Perelman og Olbrechts-Tyteca (1969) kaller det.

Det styrende begrepet i historiefortellingen er dermed hensikten. Handlingene alle disse aktørene har utført på alle de forskjellige scenene er ikke de kontrollerende elementene i fortellingen. Alle handlinger aktørene utfører er styrt av verdiene de kjemper for. Dette synet støttes også av Condits begrepspar om definisjon og forståelse, hvor talerne som vist legger stor vekt på å definere både andre verdenskrig og internasjonale operasjoner, og alle aktørene involvert, som en kamp for nettopp verdiene.

Rammefortellingen: Om alle oss andre

Pentaden som rammer inn historiefortellingen om andre verdenskrig, internasjonale operasjoner og forsvaret av Norge utfører etter mitt syn to hovedfunksjoner. For det første brukes 8. mai som en historisk skapt arena til å forme nye forståelser. For det andre skaper det et fellesskap rundt de verdiene som talerne trekker fram i historiefortellingen.

I talene fortelles det om 8. mai 1945 som en feiringsdag for hele nasjonen. Det fortelles om mennesker som strømmet ut i gatene for å vise glede (2011/075), om jubelbruset i mai-dagene 1945 (2015/010) og i mange av talene understrekes det at 8. mai er en dag for feiring (for

eksempel 2018/116 og 2019/007). De sentrale topoiene i historien om 8. mai er altså sentrert rundt feiring av frihet. Gjennom rammefortellingen skaper taleren en forståelse av hva 8. mai 1945 betydde for nasjonen, og hvordan det har ført til at datoen har blitt en merkedag. Særlig Solberg og Bakke-Jensen er opptatt av å definere 8. mai som en dag for feiring og takknemlighet (2018/116, 2019/007–009 og 2019/0035–0037). Takknemlighet skal vi vise overfor de mange som har «vært villige til å ofre så mye for oss» (2019/111–112). Dette er et eksempel på hvordan rammefortellingen og historiefortellingen møtes. Gjennom den forståelsen som ble skapt av innsatsen noen har utført på våre vegne i historiefortellingen, formes og skapes her et fellesskap rundt feiring og takknemlighet. Ved å forstå hvilke ofre noen andre har gjort skal vi her tilslutte oss til et fellesskap hvor vi takker dem som har gjort en innsats. Dette fellesskapet bygges også opp gjennom den historiske forståelsen av 8. mai som en feiringsdag for hele nasjonen. Når det gjelder iscenesettelse av dagen i seg selv brukes begrepene frigjøringsdagen, veterandagen og frigjørings- og veterandagen svært lite i talene. Stoltenberg definerer i sin 2011-tale at veterandagen skal være en åpen dag for familie og venner (2011/033) og at en egen veterandag på 8. mai er uttrykk for et ønske om bedre oppfølging (2011/049–050). Solberg nøyer seg med å konstatere at 8. mai er frigjøringsdag og veterandag (2014/004–005), men sier også at «veterandagen viser oss hvor viktig Forsvarets personell er» (2014/092). Snarere enn å bruke tid i talene på å argumentere for hvorfor det er naturlig å bruke frigjøringsdagen til å hedre veteraner fra internasjonale operasjoner, virker det som om talerne bruker sin definerende makt til å bare ta det for gitt at dette er naturlig.

Talene bygger fellesskap i rammefortellingen som omhandler hvordan vi skal forholde oss til den gruppen mennesker som har gjort en innsats. Igjen er den skapte forståelsen av andre verdenskrig viktig. Talerne legger vekt på hvordan all den samlede innsatsen som ble gjort under andre verdenskrig gjorde at vi som nasjon kunne stå opp mot okkupasjonsmakten. Når vi så, gjennom historiefortellingen, får en forståelse av at denne innsatsen kan sammenlignes med den innsatsen personellet i Forsvaret gjør i dag, må vi også forstå at denne gruppen fortjener samme type heder. Det er også derfor det er naturlig at veterandagen er lagt til nettopp frigjøringsdagen, og Stoltenberg snakker eksplisitt om dette. Han sier at 8. mai siden 1945 har vært markert som vår frigjøringsdag, og at Regjeringen nå vil bruke denne anledningen til å hedre alle våre veteraner. «Vi vil uttrykke vår takknemlighet og vår anerkjennelse for deres innsats på vegne av Norge». Målet med dette er at «soldatene skal vite at vi som er ansvarlige for å sende dere ut i

operasjoner har den største respekt for hva det krever av dere, og dere har vår fulle støtte» (2011/025–030). Her ser vi hvordan forståelsen fra historiefortellingen har dannet grunnlaget for ny forståelse av 8. mai som en merkedag, gjennom bruk av begrepsparet forming/skapelse av fellesskap. Gjennom å høre taler om fellesskapets historie skapes en felles identitet, og en følelse av tilhørighet til dette fellesskapet. Vi skapes som et folk – en andre persona – diskursivt i talene. Vi er en nasjon bygget på fred og frihet. Dette må vi fortsette å kjempe for, og vi må hedre de som går i kampene for oss alle.

Igjen er det styrende begrepet i pentaden hensikten. I forståelsen av at vi har noen felles verdier, som noen kjemper for på våre vegne, men som vi alle står sammen om å forsvare, møtes de to pentadene. Våre felles verdier er som vi ser grunnleggende i begge pentadene og i alle deler av historiene. Verdiene er bindeleddet mellom andre verdenskrig, internasjonale operasjoner og forsvaret av Norge. Verdiene er bindeleddet mellom forståelsen som skapes i historiefortellingen og i rammefortellingen. Verdiene er bindeleddet mellom de som gjør en innsats og alle oss andre. Vi skal ikke bare forstå dagens operasjoner og forsvar i lys av hendelsene under andre verdenskrig. Vi skal forstå dem i lys av de verdiene vi kjempet for den gangen. Fred, frihet og demokrati fungerer som helt sentrale verdier i Norge. Å definere dem som viktige representerer det vi må anta er et svært utbredt verdensbilde. Det verdensbildet som kanskje ikke er like utbredt er tilslutningen til de internasjonale operasjonene. Vi så i historiekapittelet noen eksempler på stor motstand i Norge mot å sende soldater til operasjoner utenlands. Det er ikke alltid befolkningen er enige i de valgene Stortinget gjør med tanke på hvilke operasjoner og land vi skal sende soldater til. Når talerne på 8. mai bruker anledningen til å skape en forståelse av disse operasjonene i et lys av andre verdenskrig, er det en måte å skape bredere tilslutning til sitt eget verdensbilde. Gjennom våre felles verdier skaper de en forståelse av de to scenene andre verdenskrig og internasjonale operasjoner. Selv om rammefortellingen også benytter begrepsparet definisjon/forståelse, er paret forming/skapelse av fellesskap sterkt tilstede. Talerne bruker etter hvert mye plass på å fortelle om fellesskapets historie, gjennom historiefortelling om andre verdenskrig og hvordan 8. mai har blitt en merkedag for nasjonen. Dersom publikum får den forståelsen taleren definerer, og dermed deler talerens verdensbilde, vil publikum også søke tilslutning til det fellesskapet taleren former. De som ikke deler dette verdensbildet, de som ikke er enige i at det er de samme verdiene dagens soldater kjemper for, de blir stående på utsiden av fellesskapet. Når verdiene blir så sentrale i rammefortellingen fører det også til at de som står på

utsiden av fellesskapet ikke deler de verdiene taleren sier at er viktige for oss. Dette trenger ikke være riktig. Man kan fint se for seg at en person holder fred, frihet og demokrati høyt, men likevel ikke støtter at norske soldater skal sendes til Irak. I fortellingen skapes disse som en tilhører som ikke dekkes av retorikke – en tredje persona.

Formingen av frigjørings- og veterandagen i talene

Den nye frigjørings- og veterandagen skapes og formes blant annet gjennom talene holdt på dagen. I 2011-talen legger Stoltenberg vekt på å forklare hvorfor veterandagen skal hedres på frigjøringsdagen. Solberg har en lignende forklaring i 2014. Denne eksplisitte forklaringen er ikke tilstede i de resterende talene. At det er naturlig å ha veterandagen og frigjøringsdagen på samme dag må dermed forstås mer implisitt i de fortellingene talerne presenterer. Gjennom de to pentadene får vi presentert både en historiefortelling om alle som har gjort og gjør en innsats, og vi får en rammefortelling som forteller oss hvordan vi som et folk skal forholde oss til historiefortellingen. I historiefortellingen trekker flere av talerne fram en historisk forståelse av 8. mai som en dag for feiring av nettopp de sentrale verdiene fred og frihet. Denne historiske forståelsen trekker de så veksel på når de benytter dagen til å også feire veteranenes innsats. Doxa, som presenteres av talerne, er at veteranenes innsats nå er for det samme målet som ble kjempet for under andre verdenskrig. I dette verdensbildet er det dermed naturlig å ha disse feiringene på samme dag. En forutsetning for å godta dette verdensbildet er at publikum deler oppfattelsen om at 8. mai er en dag for å feire fred og frihet, deretter at den innsatsen norske soldater gjør er en innsats for nettopp disse verdiene. Analysen av talene viser at denne fortellingen er sentral for talerne i hvordan vi både skal forstå historien, nåtiden og 8. mai som arrangement. Tilknytningen til verdier er sentralt i hvordan talerne ikke bare forklarer saken, men også bruker sin makt til å definere saken. Denne retoriske skaperkraften er det både Vatz (1973/2000) og Gabrielsen (2008) omtaler som talerens mulighet til overbevise et publikum, enten gjennom å endre publikums holdning til saken eller å endre selve saken som diskuteres. I disse talene finner vi spor av begge deler. Både en skapelse av en fortelling om andre verdenskrig og internasjonale operasjoner som det samme, men også en endring av forståelse av saken, fra å snakke om handlinger til verdier. Dersom publikum etter å ha hørt talen deler dette verdensbildet med taleren faller det naturlig å feire veterandagen og frigjøringsdagen på samme dag. Da er det en kamp om de samme verdiene, og vi feirer de menneskene som kjemper for verdiene våre.

Drøfting

Til nå har jeg analysert de ni talene med fokus på de sentrale topoiene som tas i bruk av talerne, og i en pentadisk innretning som viser hvordan talene inneholder to fortellinger. En historiefortelling om alle dem som gjør en innsats, og en rammefortelling om alle oss andre. Analysen viser hvordan ulike topoi henger sammen, og danner de to pentadene. Den videre drøftingen vil diskutere analysen opp mot teori.

Veterandagen i frigjøringsdagen

I teorikapittelet skrev jeg om identifikasjon som retorisk forståelse. I den forståelsen ligger Burkes teori om at overtalelse i den nye retorikken skjer gjennom identifikasjon, hvor taleren skaper fellesskap med sine tilhørere (1951). Ifølge Charland blir ikke publikum overtalt til å støtte en sak, men støtten til saken ligger iboende i den identiteten retorikken skaper (1987). McGee påpeker at det eneste menneskelige realitet er individets, mens alle typer grupper er tilført en kunstig identitet (1975). En identitet skapt av retorikken. Hvilke identiteter skapes i talene på frigjørings- og veterandagen 8. mai? Og skapes de på en måte som legger opp til handling – konstitueres de?

Det uklare veteranbegrepet

Stoltenberg-regjeringen var den som innførte veterandagen i 2011. Denne Regjeringen hadde hatt makten siden 2005, og dermed ble truffet av en rekke momenter med negativ oppmerksomhet rundt veteraner på tidlig 2000-tall, som jeg viste til i historiekapittelet. Analysen av den retoriske situasjonen viser at det er lett å se for seg en følelse av å måtte gjøre noe på dette tidspunktet. Gjennom 1990-tallet, og til dels starten av 2000-tallet, endret både Forsvaret og de internasjonale operasjonene karakter. Forsvaret ble mindre, men mer profesjonalisert. Den kalde krigen var over, og fokus ble rettet ut i verden. Samtidig med at internasjonale operasjoner ble viktigere for Norge og Forsvaret, økte debatten rundt denne typen bidrag i norsk offentlighet. Dette førte igjen til mer oppmerksomhet rundt de veteranene som tidligere var blitt sendt ut til internasjonale operasjoner – og den manglende oppfølgingen de hadde opplevd. Innføringen av veterandagen i 2011 kan sees på som en respons på stadig mer oppmerksomhet rundt manglende oppfølging av veteraner. I aktør-gjennomgangen så vi også at veteraner fra internasjonale operasjoner var særlig viktige i denne første talen, og da henger det naturlig sammen med dette at

også innholdet i operasjonene var mye tilstede i samme tale. Likevel kan det virke som om Stoltenberg bommet på kairos med dette noe ensidige fokuset på internasjonale operasjoner på frigjøringsdagen. Dagen har siden 1945 vært feiret som frigjøringsdagen. Å nesten helt overse dette i en tale på 8. mai virker ikke riktig – selv om talen kan ha fungert godt overfor det umiddelbare publikum på Akershus festning. Endringen til 2012, hvor andre verdenskrig får større plass, kan tolkes som en naturlig justering av hva en 8. mai-tale fra statsministeren skal omhandle. Analysen viser hvordan både internasjonale operasjoner og den nye veterandagen var viktige topos i talen til Stoltenberg i 2011. Dette i seg selv virker ikke å ha fått så stor oppmerksomhet på den tiden. Mer oppstyr ble det rundt at det var statsministeren, og ikke kongen, som overrakte medaljene (Hultgreen, 2011). Det noe ensidige fokuset på internasjonale operasjoner, framfor andre verdenskrig, ble justert i Stoltenbergs senere taler. I Solbergs taler ble forholdet endret ytterligere i favør av omtale av andre verdenskrig. Det er gjennom disse fortellingene om både den historiske og nåtids-innsatsen vi må forstå hvordan frigjøringsdagen nå også har blitt veterandag. Samtidig er det ikke helt entydig hvem som hedres på veterandagen.

Gjennom analysen av talene har vi sett hvordan gruppen som skal hedres har endret seg gjennom årene. La oss først ta et skritt tilbake og se på hvordan dette også har endret seg allerede før talene ble holdt. Da veterandagen ble vedtatt av Stortinget i 1996 var det for å hedre tidligere soldater fra nasjonale styrker og FN-styrker. Da Regjeringen la opp til større arrangementer fra 2011, var det veteraner fra internasjonale operasjoner som stod i fokus. Her har det skjedd flere ting på veien. I 1996 var formuleringen *tidligere soldater*. Det var altså de som hadde avsluttet sin tjeneste som skulle hedres. Det var også snakk om FN-operasjoner, mens det i 2011 ble utvidet til alle internasjonale operasjoner. Vi kan bare spekulere i hvorfor FN-operasjoner ble trukket fram spesielt i 1996, men det kan bero på at FN-operasjonene fram til da hadde vært de mest framtreddende, og at Nato-operasjoner først utover 1990-tallet ble viktigere. Viktigere fra 1996-formuleringen er *nasjonale styrker*. Det var tydelig fra stortingsvedtaket at alle soldater som har gjort tjeneste i Forsvaret skulle være en del av markeringen som da ble kalt veterandagen. At ordet veteran er det som brukes i navnet på dagen, må bety at dette er et begrep Stortinget mente kunne favne hele gruppen med tidligere soldater. Endringen som har skjedd i 2011 er at veteranbegrepet nå utelukkende favner soldater som tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Borte er det hjemlige fokuset på nasjonale styrker. Borte er fokuset på tidligere soldater. Borte er også fokuset på FN-operasjoner alene, mens det mer generelle internasjonale operasjoner har

overtatt hele begrepet. Dette er likevel ikke noe som plutselig dukker opp i 2011. Koblingen mellom veteranbegrepet og internasjonale operasjoner har på dette tidspunktet blitt gjort i flere år. I stortingsmeldingen fra 2009 står det at veteraner forstås som personell som på vegne av den norske stat har deltatt i en militær operasjon. Her kunne man hatt lange diskusjoner om hva som er en militær operasjon, men det får være opp til andre studier. Det sentrale for meg er at militære operasjoner på dette tidspunktet oppfattes som ensbetydende med internasjonale operasjoner. Selv om noen vil karakterisere også en del av Forsvarets virksomhet innenfor landegrensene som militære operasjoner. Er det for eksempel ikke en operasjon når norske ubåter seiler langs grensa mot Russland i ukesvis? Dette forholdet blir likevel ikke drøftet i særlig grad, og vi står da igjen med et veteranbegrep som er ensbetydende med tjeneste i internasjonale operasjoner.

Veterandagen er skapt for å gi større anerkjennelse til veteranene. Det er tydelig uttalt. Forsvarets innbyggerundersøkelse fra 2019 viser at 79 % av befolkningen mener norske soldater gjør en god innsats i internasjonale operasjoner (Kantar, 2019). Andre målinger fra Forsvaret viser at 58 % av befolkningen mener helter er et ord som beskriver veteraner, mens 85 % mener at veteranene gjør/har gjort en god innsats for Norge (Forsvarets mediesenter, 2018). Veteran er ikke et ord som eies av noen, hverken Forsvaret eller Regjeringen. Hva begrepet består av er opp til hver enkelt å definere. Befolkningen syn på veteraner kan også være en effekt av mye forskjellig, som blant annet dagen som helhet, medieomtale og annen kommunikasjon fra både Regjeringen, Forsvaret og andre. Regjeringen gjør likevel et forsøk på å definere gjennom sine 8. mai-taler. Dette har vi tydelig sett i Stoltenbergs 2011-tale. Internasjonale operasjoner er dominerende i talen, og ordet veteraner brukes om de personene som tjenestegjør. Han går så langt som å kalle dem helter – på lik linje med heltene fra andre verdenskrig. Både i Stoltenbergs taler og i Solbergs første tale er det tydelig at den delen av frigjørings- og veterandagen som handler om veteraner dreier seg om enten krigsveteraner fra andre verdenskrig eller veteraner fra internasjonale operasjoner. Fra 2016 begynner imidlertid dette å endre seg, og talene inkluderer etterhvert de som tjenestegjør i Forsvaret her hjemme i Norge. Selv om veteranbegrepet bare en gang, i 2018, eksplisitt brukes for å omtale denne gruppen, er det en dreining mot at alle i Forsvaret inkluderes blant dem som skal hedres på 8. mai. På en dag som er innstiftet for å hedre veteranene – i forståelsen soldater med tjeneste i internasjonale operasjoner – er det naturlig at Forsvaret og de som jobber i Forsvaret er sentrale aktør-topos. Selv om denne endringen bryter

med hva det ble sagt at den nye veterandagen var for i 2011, er den mer på linje med det opprinnelige stortingsvedtaket fra 1996. På den ene side kan vi se dette som en uklarhet i hvem som omfattes av hederen veterandagen er skapt for å gi. På den annen side kan dette også sees som at Solberg mener det er flere som fortjener heder, enn de som omfattes av den snevrere veteran-forståelsen vi finner i talene til Stoltenberg. Ved å omfatte alle som tjenestegjør i Forsvaret gir hun anerkjennelse til alle disse for den innsatsen de gjør, men samtidig fremhever hun også det spesielle ved å tjenestegjøre i en internasjonal operasjon. En slik endring kan også henge godt sammen med soldatenes egen oppfatning om at det ikke er så stor forskjell på den jobben de gjør hjemme og ute (Gustavsen, 2016).

Hadde bruken av veteranbegrepet vært konsistent gjennom talene ville jeg vært fristet til å si at det er et forsøk på å konstituere en veteranidentitet. At taleren vil skape en tydelig aktør med et iboende handlingsmønster: å tjenestegjøre for Norge i internasjonale operasjoner og å være stolt over egen innsats. Men dette er ikke tilfelle. For det første er ikke aktørbildet av de som tjenestegjør særlig stabilt gjennom talene. Det endres og justeres, for å passe med skiftende sikkerhetspolitiske interesser og fortellingen til taleren. Dette henger også sammen med hvordan begrepet midler underspilles i talene. Den jobben soldatene gjør blir ikke presentert som et middel for å oppnå fred og frihet, de presenteres som handlinger som bare utføres. Derimot opphøyes hensikten, nettopp fred og frihet. For det andre finner jeg svært lite som tyder på at talerne ønsker å skape en identitet rundt veteranbegrepet. Selv om pentaden jeg har kalt historiefortellingen, inneholder fortellinger om hva veteraner gjør i internasjonale operasjoner, fortelles det ikke virkelig identitetsskapende historier. Og det er ikke fordi det mangler potensiale. Charland (1987) viste hvordan den kollektive identiteten som québekere ble skapt gjennom en fellesskapsbyggende historiefortelling. Dersom talerne ville skape en veteranidentitet er det nok av ressurser å dra nytte av i en sånn type historiefortelling. Med over 100 000 veteraner er det minst like mange historier å ta av. Talerne går likevel ikke i dybden på veteranenes historier. Det er heller historier om hvordan vi kan trekke linjer mellom andre verdenskrig og internasjonale operasjoner eller Forsvaret som helhet. Disse historiene fortelles ikke for å skape en veteranidentitet. De gjør det med tanke på å skape et folk.

Skapelsen av et folk

Hva betyr det at mange av talerne bruker mye plass på lange beskrivelser av hendelser fra andre verdenskrig? Hva gjør det med publikum å få høre om hvordan *Blücher* ble senket 9. april 1940? Hvordan påvirker det oss å høre historier om sjøfolk som møtte sin skjebne i iskaldt vann? Uansett om du selv opplevde andre verdenskrig eller ikke, er historiene om krigen noe av det som gjør oss til én felles nasjon. Andre verdenskrig er en definerende hendelse for Norge, og en del av vår felles historie enten du levde da eller ikke. McGee (1975) påpeker at dersom et folk eksisterer, er det skapt gjennom ideologi. Charland (1987) beskriver dette med tre ideologiske effekter: skapelsen av et kollektivt subjekt, skapelsen av et transhistorisk subjekt og en illusjon av subjektets handlefrihet. I historiefortellingen skaper taleren et narrativ om andre verdenskrig, som vår felles historie. Narrativet skaper Norges befolkning som et fellesskap basert på historier om strev og prøvelser. Et fellesskap som overgår forskjeller mellom enkeltpersoner. Subjektene i narrativets fellesskap konstitueres med en historie, motiver og mål. I narrativet skapes det en illusjon av at subjektene har valgfrihet, men likevel gjør spesifikke valg. Valg som ligger iboende i deres identitet. Denne valgfriheten er en illusjon, fordi narrativet skapes og fortelles av taleren. Narrativet om andre verdenskrig er en fortelling som skaper oss som et folk. Den viser oss hvordan folket handlet en gang de stod overfor en makt som ville ta fra dem fred og frihet.

I pentaden jeg har kalt rammefortellingen bygger taleren et narrativ om hvordan vi skal forholde oss til historiene om andre verdenskrig og internasjonale operasjoner. Det norske folk konstitueres, med statsministeren selv som representant for oss alle. Gjennom å høre fortellinger om vår felles historie, skapes et samhold og fellesskap knyttet til denne historien. Uavhengig av om vi selv har opplevd andre verdenskrig eller ikke. Vår tilknytning til denne historien er noe større enn oss selv som enkeltpersoner. Det er et narrativ om hvordan vi som folk overvant en felles fiende, fordi vi valgte å samle oss rundt våre verdier. Disse verdiene hører hjemme under begrepet hensikt i den pentadiske analysen. Samtidig er midlene underspilt i talene. Det fortelles ikke historier om hvordan andre verdenskrig ble vunnet med midler som skudd, kuler og krutt. Ei heller i fortellingene om dagens internasjonale operasjoner. Den jobben soldatene gjør i dag presenteres som handlinger, som noe som bare skjer. Det styrende begrepet i fortellingene er våre felles verdier, som vi alle har stått sammen om før – og må stå sammen om i dag. De epideiktiske talene vektlegger dermed begrepsparet forming/skapelse av fellesskap, for å skape et

folk med en felles historie. Iboende i denne fortellingen ligger dermed også handlingsmønsteret narrativet legger opp til. Fordi subjektet i historien valgte å kjempe for fred og frihet, må vi gjøre det samme i dag om vi også vil vinne disse verdiene. Denne måten å bruke disse verdiene som ideografer på er ikke ny. Vi har også sett hvordan verdiene fred, frihet og demokrati var viktige i taler rett i etterkant av andre verdenskrig. Dersom statsministeren hadde forsøkt å skape en veteranidentitet ville det gitt en annen tale. Talen i seg selv ville fortsatt vært et middel i rammefortellingen, men den ville vært et middel for noe annet: å skape en veteranidentitet. Det ville blant annet ført til at veteranene hadde blitt publikum for talen. Det er de ikke. Det er det norske folk som er publikum, et folk som skapes i talene. Derfor er veteranene ikke en aktør i rammefortellingen, men mer en kulisse der de figurerer som aktør i historiefortellingen. Talene legger opp til at vi skal hedre alle dem som gjør en innsats. Men hvem som gjør en innsats varierer og endrer seg gjennom talene. Fordi det ikke er veteranene som skal konstitueres av narrativet, har ikke dette noe å si. Det er hvordan vi konstitueres, som et folk, som betyr noe.

Hvis vi ser på befolkningen som en masseillusjon, som kun eksisterer så lenge den opprettholdes som en politisk myte, skapes denne illusjonen gjennom en rekke retoriske effekter hver eneste dag. Talene på 8. mai kan være et bidrag til å opprettholde denne illusjonen. Som en retorisk situasjon er merkedager som 8. mai med på å holde ved like et fellesskap i nasjonen, en felles identitet, som et folk. I dette universelle publikummet – folket – finner vi mange forskjellige spesifikke publikum, med egne ideologier og identiteter. I talene skapes og opprettholdes særlig en type spesifikt publikum, de som tilslutter seg til talerens vektlegging av verdiene som er viktige for oss i Norge. Denne implisitte tilhøreren som skapes i talene, er det Black (1970/1999) kaller den andre persona. Hva ligger så iboende i oss som et folk, slik det skapes i disse talene? Vi er et folk med en historisk forståelse av at det som ble kjempet for under andre verdenskrig var fred, frihet og demokrati. På denne måten fungerer også talene som forberedende eller inspirerende til handling: Å fortsatt verne om våre verdier. Vi skapes som et folk som i dag fortsatt holder disse verdiene høyt, og er villige til å kjempe for dem. Vi er et folk som ser at vår egen fred henger sammen med verdensfreden. Vi er et folk som er villige til å stille opp og ta et internasjonalt medansvar. Vi er et folk som er villige til å sende soldater til internasjonale operasjoner. Vi er et folk som er villige til å forsvare landet vårt. Vi er et folk som takker dem som stiller opp for oss. Vi er et folk som vet at friheten ikke er gratis. At den koster. At den kommer med en pris. Vi er et folk som er villige til å betale den prisen.

Verdensbilde i talene

Analysen av den retoriske situasjonen vektlegger en situasjonsforståelse som er tett knyttet til skapelsen av den nye veterandagen, og oppfatninger av Norges ivaretagelse av veteranene. Det retoriske publikum er befolkningen, som skal få nye forståelser av dette problemet. Gjennom den videre analysen ser vi at selv om befolkningen fortsatt er publikum for talene, så er det et annet type publikum enn det som avdekkes av analysen med Bitzers teori. Gjennom historier om vår felles historie skapes publikum diskursivt i talene. Talerens verdensbilde, slik det presenteres i talen, skaper et implisitt publikum: Et folk, som en modell av hva retorikeren ønsker at hans virkelige tilhører skal bli.

Talerens valg

Befolkningen, slik den skapes i talene, kommer med en rekke forutsetninger. For det første krever det en tilslutning til at de tidligere nevnte verdiene er viktige. Deretter en forståelse av at de er så viktige at de må kjempes for. Med livet som innsats, om nødvendig. Det forutsettes også en forståelse av at måten å kjempe for verdiene på, er gjennom bruk av militær makt. Eller i det minste at militær maktbruk er én av måtene å kjempe for verdiene på. Det forutsettes også at den militære makten ikke bare kan brukes i Norge, men skal være en del av et internasjonalt medansvar, og dermed også kunne brukes i andre land. Til slutt i rekka kommer forståelsen av at disse personene, som stiller opp på vegne av oss alle, fortjener vår anerkjennelse og heder. Denne rekka med forståelser danner talerens verdensbilde, som publikum kan velge å slutte seg til. Det er det ikke nødvendigvis alle som vil gjøre. Poenget med at veien til fred går gjennom militær innsats kan vi godt dvele litt ved. For at publikum skal kunne overbevises om at veien til fred går gjennom samarbeid, og i denne konteksten handler det om militært samarbeid, må de dele det doxa denne påstanden forutsetter. Dette synet representerer én måte å se verden på, men vi kan se for oss mange andre måter å oppnå fred på. Likevel virker det sannsynlig at dette synet på verden er rådende blant mange. Vi kan bare se på hvor mange land som bidrar til militært samarbeid gjennom organisasjoner som blant annet FN og Nato. Samtidig kan vi se for oss spesifikke publikum som mener at måten å oppnå fred, frihet og demokrati, er gjennom helt andre virkemidler enn militær maktbruk i Norge og utlandet. De kan likevel ha samme forståelse som taleren av at verdiene er viktige. Et sânt syn har også blitt fremført av kritikere av den sammenslåtte frigjørings- og veterandagen (Leraand, 2014).

Gjennom talene skapes et publikum, en befolkning, men det er også en lukket fortelling som ikke har rom for andre syn på fortellingen. De som ikke deler talerens verdensbilde inkluderes ikke i det folket som skapes. Wanders (1984) begrep om tredje persona virker treffende her. De som ikke følger rekken med forutsetninger, som er nødvendige for å identifisere seg med historien, inkluderes dermed ikke av diskursen. Gjennom sin definisjonsmakt skaper talerne en fortelling om et folk som har opplevd hvordan det er å miste fred, frihet og demokrati. Fortellingen gir videre at dette folket derfor i dag vil kjempe for de samme verdiene. Og det skjer på den måten taleren forteller om: gjennom bruk av militær makt. De som ikke deler dette synet neglisjeres av talene.

Talerens muligheter

Toposanalysen viser hvilke valg taleren har gjort, men viser også at taleren har hatt andre muligheter. Andre topoi som kunne vært valg eller vektlagt annerledes. Gabrielsen kaller dette topisk nivå, mens i en pentadisk innretning peker Burke på styrende elementer i pentaden. Som vist er det hensikten, de verdiene talerne fremhever, som er styrende for de to pentadene i talene. Taler som kunne vært ganske annerledes om andre begreper var styrende. Perelman og Olbrechts-Tyteca (1969) skriver at i overtalelsen når man det høyeste punkt når man oppnår enighet mellom de mange spesifikke publikum i det universelle.

Et annet valg talerne kunne gjort er å direkte sammenligne kamphandlingene under andre verdenskrig med kamphandlinger i dagens internasjonale operasjoner. Et slikt valg ville trolig vært enda mindre samlende enn et valg knyttet til verdibaserte topoi, fordi det er sterkere knyttet de konkrete handlingene soldatene gjør ute i internasjonale operasjoner. I talene har vi sett at soldatenes faktiske handlinger ikke fremheves som et middel for å oppnå fred og frihet. I en alternativ vektlegging kunne handlingen slåss isteden blitt presentert som et middel for å oppnå hensikten fred. Isteden underspilles middelet, og hensikten er styrende i pentadene. Hensikten, å oppnå fred, frihet og demokrati, er styrende overfor de konkrete handlingene soldatene utfører. Med dette utgangspunktet kunne vi også se for oss at andre, lignende verdier kunne vært brukt. Talene på 8. mai kunne vektlagt et topos om håp. Da hadde vi fått fortellinger om hvordan håpet ble holdt levende under andre verdenskrig, at folket aldri ga opp håpet, og at det er det samme håpet befolkningen i Afghanistan i dag lever med. Vi kan også tenke oss talere som vektla topos fred, men i et mer pasifistisk verdensbilde. Et verdensbilde hvor veien til fred ikke går gjennom

mer bruk av militære styrker, men mindre. En annen taler ville kunne vektlegge topos knyttet til okkupasjon. Med fortellinger om hvordan tyske militære styrker kom til Norge, og hvordan norske militære styrker nå reiser til andre land. Dette er bare noen eksempler på hvordan den samme saken kan omtales ved bruk av andre topoi, og ved å vektlegge andre begreper i pentaden.

Min intensjon er ikke å si noe om hvilke av disse som er mer rett eller bedre enn de andre. Det er heller ikke retorikkens plass, siden det ikke er et spørsmål om sant eller ikke sant, men om hva som er sannsynlig. Hvilket verdensbilde taleren kan og vil skape tilslutning til. Analysen viser oss hvilke topoi talerne har valgt. Eksemplene over viser at det finnes mange andre muligheter, som talerne har valgt bort. Målet er å vise at det finnes alternativer til det taleren har valgt å gjøre. På denne måten åpnes diskursen, og viser at det finnes andre perspektiver (Foss, 2018). Valgene talerne har gjort henger også naturlig sammen med deres posisjon, som konge, statsminister og forsvarsminister. En statsminister kunne ikke valgt topos som ikke henger sammen med politikken den står for. Norge har valgt å sende soldater til internasjonale operasjoner. Norge har valgt å ha et forsvar. Statsministeren kunne altså ikke valgt topos som står i motsetning til det. Her kommer også det retoriske publikum inn. Vi kan vanskelig se for oss at statsministeren ville holde en slik tale til det publikummet som er tilstede og hører talen. Hva ville det gjøre med soldatene å høre statsministeren si at selv om de har vært sendt til krig, ville det vært bedre å gjøre noe annet? Dermed brukes talene til å skape en fortelling om noe vi som befolkning har felles, våre verdier knyttet til fred, frihet og demokrati. Selv om kongens tale skiller seg fra de holdt av politikerne, ser vi likevel klare fellestrekk som understreker nettopp dette poenget. Selv om politikerne bruker mer plass på å fortelle om hvorfor det er viktig at Norge deltar i internasjonale operasjoner, er de som vist mer innrettet mot skapelsen av et folk gjennom identifikasjon til våre felles verdier. Dette trekket finner vi også i kongens tale, som enda mer enn statsministeren har denne typen rolle for nasjonen og befolkningen. Kanskje er det også sånn at politikerne fra Regjeringen har andre ønsker og mål for dagen enn kongen. I flere av aspektene over ser vi dette gjennom hvordan kongens tale skiller seg fra talene holdt av Regjeringens representant. Der kongen skal fungere som en samlende figur for hele nasjonen, er statsministeren og forsvarsministeren også politikere, som må stå til ansvar for den politikken de fører.

Jeg har tidligere pekt på en rekke forutsetninger som kreves for at publikum skal tilslutte seg til dette verdensbildet. Forståelsen av at veteranene er personer som har stilt opp på vegne av Norge, og fortjener vår anerkjennelse, hviler på at publikum godtar narrativet om at andre verdenskrig og internasjonale operasjoner er en kamp for det samme. Igjen kan vi se for oss at en annen vektlegging av topoi kunne vært mulig. I analysen pekte jeg på toposet sende ut soldater, som omhandler dette ansvaret. Kun én tale tar i bruk dette toposet, og det er Stoltenbergs første tale (2011/029–030). Dersom talerne hadde vektlagt dette tydeligere, kan man se for seg at talene både kunne forklare hvorfor Norge sender ut soldater, og samtidig skape en fortelling om hvordan soldatene stiller seg til disposisjon for norske styresmakter og reiser til de oppdragene de blir sendt til. Ved innføringen av veterandagen sa daværende forsvarsminister Grete Faremo at dagen skulle bidra til å ivareta en åpen debatt rundt oppdragene, samtidig som soldatene får den anerkjennelsen de fortjener (Forsvarsdepartementet, 2010a). For å tydeliggjøre skillet mellom Regjeringens ansvar og den jobben soldatene gjør, kunne dette vært mer vektlagt som et topos i talene. Ved å tydelig, gjennom talene, ta et eierskap til ansvaret for hvor Norge sender soldater kunne Regjeringen vist overfor befolkningen hvem som har ansvaret. Det er altså kun én gang i alle de ni talene hvor ansvaret for å sende soldater til krig og konflikt plasseres hos myndighetene. At dette er så lite tilstede virker overraskende, særlig hvis målet med dagen og talene skal være å bidra til en forståelse i befolkningen om nettopp skillet mellom det å sende ut soldater, og det å bli sendt ut som soldat.

Mange nye helter

Hovedtalene på 8. mai virker i liten grad å være egnet til å etablere en veteranidentitet, eller å synliggjøre for andre hvem veteranene er og hvordan vi skal forholde oss til dem. Talene virker innrettet mot en mer generell politisk-demokratisk funksjon. Analysen peker mot at talene bidrar til å konstituere et folk, samlet rundt identifikasjon til sentrale verdier i Norge. Dette så vi tydelig i den pentadiske analysen, hvor hensikten som skal oppnås (verdiene) er det styrende i fortellingen, ikke aktørene eller deres handlinger.

I de deler av publikum som deler verdensbilde med talerne, har talene potensiale til å skape større anerkjennelse av veteranenes innsats. For de som ikke deler talerens verdensbilde virker dette vanskeligere, nettopp fordi anerkjennelsen av veteranene så tungt hviler på fortellingen om

hvordan andre verdenskrig og internasjonale operasjoner er en kamp for de samme verdiene. Dersom politikerne i større grad hadde klart å peke på skillet mellom styresmaktens avgjørelser om å sende ut soldater, og jobben soldatene gjør, ville trolig enda flere spesifikke publikum kunne sluttet seg til denne delen av talens fortelling. Det kunne ført til en tydeligere oppfatning i befolkningen om at soldatene deltar i de oppdragene politikerne bestemmer.

I et anerkjennelsesperspektiv bidrar det heller ikke positivt at hvem som skal hedres er så varierende som det er. Fra et tydelig fokus på veteraner fra internasjonale operasjoner har talene utvidet rommet for anerkjennelse ved å inkludere også alle i Forsvaret. Men sjelden ved bruk av veteranbegrepet, som er navnet på dagen. Vi kan stille spørsmål ved hvor stor anerkjennelse det er mulig å oppnå overfor en gruppe når det er såpass utydelig hvem du egentlig anerkjenner fra år til år. Ved innføringen av veterandagen i 2011 uttalte Regjeringen at det er avgjørende at vi på den ene siden kan ha en åpen debatt rundt oppdragene, og samtidig gi soldatene anerkjennelse. Talene siden den gang synes i liten grad å kommunisere dette skillet med tydelighet. På samme måte som de er utydelige på hvem som skal anerkjennes – om vi ser på talene fra år til år. Hadde de klart det, kunne det vært større deler av befolkningen som ville hedre våre mange nye helter.

Konklusjon

Veterandagen virker å være skapt på bakgrunn av et faktisk ønske om å gjøre mer for veteranene. De siste ti–femten årene har det vært gjort mye for å bedre forholdene for både de som reiser ut som soldater i internasjonale operasjoner og familiene deres. Da Regjeringen i 2011 begynte å legge opp til større markeringer av dagen kom dette som en del av mange andre tiltak for veteranene. Disse større markeringene skulle blant annet bidra til større anerkjennelse av den innsatsen veteranene har gjort for Norge. Det ble tydelig uttalt ved den første, store markeringen. Likevel synes det ikke som om hovedtalen på dagen i stor grad er med på å understøtte dette, til tross for at den retoriske situasjonen tilbyr en mulighet for det. Det største unntaket er Stoltenbergs 2011-tale, hvor han bruker relativt mye plass på å både snakke om dagens veteraner og hva veterandagen skal være. Hovedtyngden i de fleste talene handler strengt tatt ikke om veteranene – hvem de er, hva de har gjort, hvorfor vi skal anerkjenne dem – som de har antydning å gjøre. Talene gjør i liten grad forsøk på å skape et veteranbegrep og hedre dem. Isteden gjør talene noe annet.

Gjennom å kombinere en toposanalyse og en pentadisk analyse har jeg kunnet avdekke talenes sentrale aspekter. For det første viser topikken hva talerne har inkludert og ekskludert fra talene. Dernest viser den pentadiske analysen hvordan talene kan sees som fortellinger – og hva som er det styrende elementet i fortellingene. Kombinasjonen av disse to metodene avdekker at det finnes to pentader i disse talene. Den ene er en historiefortelling, om både historiske og pågående hendelser. Her forteller talerne om andre verdenskrig og dagens internasjonale operasjoner. Et trekk ved særlig de senere talene er at andre verdenskrig beskrives med mer dybde enn nyere historie. Samtidig er det felles for dem at midlene i fortellingen, som dypest sett er vold, underspilles i talene til fordel for hensikten, som er verdiene vi står sammen om i Norge. Den andre pentaden fungerer som en rammefortelling, om hvordan alle vi andre skal forstå historien vår. Her er også hensikten sentral, fordi rammefortellingen forteller oss hva det er vi kjempet for under andre verdenskrig, og at det er det samme noen kjemper for i dag – på vegne av oss alle. I rammefortellingen fungerer taleren som en talsperson på vegne av nettopp alle oss andre. Grepet med to pentader fungerer på grunn av hvem taleren er. Som konge, statsminister eller forsvarsminister har disse talerne makt til å definere et verdensbilde og konstituere et folk som tilslutter seg til dette bildet.

I 2011 sa Stoltenberg at «nasjonen har fått mange nye helter» (2011/104). På mange måter har det vist seg å stemme i de senere talene. Men kanskje ikke helt på den måten han mente. Selv om begrepet helter i liten grad brukes i de senere talene, kommer det til nye personer som skal hedres. Der det i starten er tydelig at det er krigsveteranene fra andre verdenskrig og veteranene fra internasjonale operasjoner som skal hedres, blir dette utvidet til å gjelde alle i Forsvaret. I analysen peker jeg på at dette kan leses som at de personene som skal hedres er en aktør i talenes historiefortelling. I denne delen av talene søker talerne å gi oss en forståelse av en historie hvor det som ble kjempet under andre verdenskrig er det samme dagens soldater kjemper for i internasjonale operasjoner. Begge disse to skal forstås som en kamp for noen sentrale verdier i Norge: fred, frihet og demokrati. Disse verdiene fungerer som ideografer. Abstrakte ord som gir mening gjennom den spesifikke bruken, hvor taleren søker å skape tilslutning til sitt verdensbilde. Gjennom bruken av verdiene skapes nye forståelser av hvordan internasjonale operasjoner og andre verdenskrig var en kamp for det samme.

Gjennom sitt verdensbilde forteller også taleren oss hvordan vi skal forstå historien. I rammefortellingen er begrepsparet forming/skapelse av fellesskap det dominerende. Dermed blir talene mer innrettet mot å skape et folk, med en historie å samles om, enn å anerkjenne veteranene. Selv om talene også gjør dette, er det ikke her hovedtyngden ligger. Denne innretningen har også et konstituerende aspekt, men man skulle kanskje tro at den gruppen som konstitueres i talene er veteranene. Isteden er det folket som konstitueres i talene, som skapes diskursivt som en andre persona. De som kan slutte seg til talerens budskap er de som deler verdensbilde med taleren. Det folket som konstitueres er et folk med en historisk forståelse av andre verdenskrig som en kamp for fred, frihet og demokrati. Det er også et folk som forstår at den kampen ikke er over, og må kjempes hver dag – gjennom internasjonale operasjoner eller forsvaret av Norge. Dette verdensbildet er også egnet til å ekskludere personer fra gruppen, fra folket. De som ikke deler talerens syn neglisjeres av talene, og blir dermed en tredje persona.

Det er en tid for alt. Retorikken har flere begrep for dette. Kairos, om å gripe den rette anledningen, og aptum, om det passende i situasjonen. I den epideiktiske taleanledningen som er frigjørings- og veterandagen 8. mai må taleren gjøre noen valg med hensyn til hva den vil tale om. Noe må dermed velges bort. Det gjør at talene er et resultat av de valgene taleren har gjort i utformingen av talene. Analysen av de ni hovedtalene fra 8. mai i perioden 2011–2019 peker mot

at talerne i liten grad konstituerer et veteranbegrep, men snarere søker å bygge fellesskap blant folket rundt en felles historie. Samtidig gjør dette at talene i stor grad kan leses som tekster som presenterer et verdensbilde hvor det er riktig at Norge skal delta i internasjonale operasjoner eller bruke penger på Forsvaret. Et slikt verdensbilde kan en statsministere eller forsvarsminister presentere, og det synes også som om dette er et verdensbilde som i stor grad blir akseptert av befolkningen. På denne måten fungerer de epideiktiske talene som forberedende eller inspirerende til handling. Der handlingen er å tilslutte seg til talerens verdensbilde. Samtidig stiller jeg spørsmål i drøftingen ved om anerkjennelsen av veteranene i talene i for stor grad hviler på at publikum må akseptere det verdensbildet taleren presenterer. Det virker utvilsomt som om det store fokuset på verdier i talene er egnet til å skape identifikasjon både mellom taler og publikum, og til vår felles historie. Gjennom verdiene og historien søker taleren å knytte oss sammen i et fellesskap om noe som er større enn oss selv. Men vi kan fint se for oss spesifikke publikum som ikke deler dette verdensbildet. Siden anerkjennelsen av veteranene er så tett knyttet til historiefortellingen blir det vanskeligere å få med disse gruppene. I 2011 påpekte Regjeringen at det var viktig for dem å i større grad klare å skille debatt om oppdragene, som må rettes mot politikerne, og anerkjennelse av de som gjør jobben de blir satt til, soldatene og veteranene. Siden den gang har ikke talene bidratt til å tydeliggjøre dette skillet. Isteden virker de innrettet mot å skape et folk, med et fellesskap rundt noen sentrale verdier i Norge.

Talene på den kombinerte frigjørings- og veterandagen i perioden 2011–2019 forteller historier både om de som kjemper under andre verdenskrig og de som gjør en innsats i dag. Enten det er i internasjonale operasjoner eller i Forsvaret i Norge. Gjennom talene har det dermed blitt skapt mange nye helter, men dette varierende og uklare aktørbildet gjør det også vanskeligere å peke tydelig på hvem som skal anerkjennes på veterandagen. I starten ble det lagt vekt på å forklare innlemmingen av veterandagen i frigjøringsdagen, men senere har dette blitt tatt for gitt – som rådende doxa. Alle talene fremhever noen som fortjener anerkjennelse, men denne gruppen fungerer som en aktør i en historiefortelling som danner grunnen for den viktigere rammefortellingen. En fortelling om hvem vi er som et folk, og hvilke verdier vi mener det er verdt å kjempe for.

Litteraturliste

- Andersen, Ø. (1995). *I retorikkens bage*. Universitetsforlaget.
- Aristoteles. (2006). *Retorikk* (T. Eide, Overs.). Vidarforlaget.
- Avisa Nordland. (2005, 9. januar). *Eksplisiv økning i krigserstatninger* [Avisartikkel].
<https://www.an.no/nyheter/article1403978.ece>
- Bakke-Jensen, F. (2018, 9. mai). *Forsvarsminister Frank Bakke-Jensens tale 8. mai 2018* [Taleartikkel].
Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id2600792/>
- Berge, K. L. (2014). Hva er politisk retorikk? *Rhetorica Scandinavica*, 66/67.
- Bitzer, L. F. (1968). The Rhetorical Situation. *Philosophy & Rhetoric*, 1(1), 1–14.
- Bitzer, L. F. (1997). Den retoriske situation (J. E. Kjeldsen, Overs.). *Rhetorica Scandinavica*, 3.
(Opprinnelig utgitt 1968)
- Bjerkestrand, F., & Nord, B. A. (2008). *Metoderapport for SKUP-prisen 2008: Irak-marerittet som ingen fikk høre om* [SKUP-rapport].
<https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2008-20%2520Irak-marerittet%2520som%2520ingen%2520fikk%2520h%25c3%25b8re%2520om%2520%28Bergens%2520Tidende%29.pdf>
- Bjerkestrand, F., & Nord, B. A. (2011). *Metoderapport for SKUP-prisen 2011: Den uendelige krigen* [SKUP-rapport].
<https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2011-17%2520Den%2520uendelige%2520krigen.pdf>
- Black, E. (1999). Den andre persona (L. Nyre, Overs.). *Rhetorica Scandinavica*, 9. (Opprinnelig utgitt 1970)
- Burke, K. (1951). RHETORIC—OLD AND NEW. *The Journal of General Education*, 5(3), 202–209.
- Burke, K. (1969a). *A grammar of motives* (California edition). University of California Press.
- Burke, K. (1969b). *A rhetoric of motives* (California edition). University of California Press.
- Bøe-Hansen, O. (2014). Narrativet som maktfaktor i internasjonale operasjoner. I T. Heier, A. Kjølberg, & C. F. Rønnfeldt (Red.), *Norge i internasjonale operasjoner: Militærmaket mellom idealer og realpolitikk*. Universitetsforlaget.
- Charland, M. (1987). Constitutive rhetoric: The case of the people québécois. *Quarterly Journal of Speech*, 73(2), 133–150. <https://doi.org/10.1080/00335638709383799>

- Condit, C. M. (1985). The functions of epideictic: The Boston massacre orations as exemplar. *Communication Quarterly*, 33(4), 284–298. <https://doi.org/10.1080/01463378509369608>
- Det danske Forsvaret. (2018, 2. september). *Stolt initiativtager til flagdagen*.
https://www2.forsvaret.dk/nyheder/overige_nyheder/Pages/Stoltinitiativtagertilflagdagen.aspx
- Det Kgl. Statsrådsekretariat. (1962). *Norsk lovtidend. 2nen avdeling*. Grøndahl & Søn.
- Edström, H., Lunde, N. T., & Matlary, J. H. (2009). På jakt etter den militære profesjon. I H. Edström, N. T. Lunde, & J. H. Matlary (Red.), *Krigerkultur i en fredsnasjon: Norske militærprofesjon i endring* (2. oppl). Abstrakt forlag.
- Fisher, W. R. (1984). Narration as a human communication paradigm: The case of public moral argument. *Communication Monographs*, 51(1), 1–22.
<https://doi.org/10.1080/03637758409390180>
- Flaggforskriften. (1927, 27. oktober). *Forskrift angående bruk av statsflagget og handelsflagget (FOR-1927-10-21-9733)*. <https://lovdata.no/forskrift/1927-10-21-9733>
- Forsvaret. (u.å.). *Frigjørings- og veterandagen 8. mai*. Forsvaret.no. Hentet 14. november 2019, fra <http://forsvaret.no/8mai/>
- Forsvarets mediesenter. (2018). *Pulsmåling veteraner 2018* [Upublisert].
- Forsvarsdepartementet. (2009a). «Fra vernepliktig til veteran» *Om ivaretagelse av personell før, under og etter deltakelse i utenlandsoperasjoner: St.meld. nr. 34 (2008-2009)*. Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsdepartementet. (2009b, 8. mai). *Et løft for veteraner og personell i utenlandsoperasjoner* [Pressemelding]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id560391/>
- Forsvarsdepartementet. (2009c, 26. juni). *Krigskorset gjeninnføres* [Pressemelding]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id570219/>
- Forsvarsdepartementet. (2009d, 26. august). *Krigsbegrepet og Afghanistan* [Artikkel]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id574474/>
- Forsvarsdepartementet. (2010a, 2. desember). *Egen dag for å hedre veteraner* [Nyhet]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id627135/>
- Forsvarsdepartementet. (2010b, 10. desember). *Medaljer for spesiell innsats* [Nyhet]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id627825/>
- Forsvarsdepartementet. (2011a). *I tjeneste for Norge. Regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste*. Forsvarsdepartementet.

- Forsvarsdepartementet. (2011b, 8. april). *Krigskorset med sverd tildeles Eirik Johan Kristoffersen og Jørg Lian* [Pressemelding]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id639668/>
- Forsvarsdepartementet. (2011c, 27. april). *Frigjøringsdagen og veterandagen 8. mai* [Pressemelding]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id641207/>
- Forsvarsdepartementet. (2014). *Regjeringens oppfølgingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste*. Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsdepartementet. (2019, 3. mai). *Frigjørings- og veterandagen 8. mai* [Pressemelding]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id2643841/>
- Forsvarsdepartementet. (2020). *Også vi når det blir krevet. Veteraner i vår tid.: St.meld. nr. 15 (2019–2020)*. Forsvarsdepartementet.
- Forsvarsministeriet. (2019, 26. august). *Flagdag for Danmarks udsendte*. Hentet 8. januar 2020, fra <https://www.fmn.dk/temaer/veteraner/Flagdag/Pages/FlagdagforDanmarksudsendte.aspx>
- Forsvarsstaben. (2012). *Personelloversikt – døde i tjeneste i perioden 1980 til 2012* [Upublisert].
- Foss, S. K. (2018). *Rhetorical criticism: Exploration and practice*. Waveland Press.
- Gabrielsen, J. (2008). *Topik: Ekskursjoner i den retoriske toposlære*. Retorikforlaget.
- Gabrielsen, J. (2014). Topisk kritikk. I M. Lund & H. Roer (Red.), *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritikk* (3. utg.). Hans Reitzels forlag.
- Gerhardsen, E. (1946, 1. januar). *Statsministerens nyttårstale 1946* [Taleartikkel]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id2477787/>
- Gerhardsen, E. (1965, 8. mai). *Tale ved Frigjøringsjubileet 1965*. <https://www.regjeringen.no/id2478652/>
- Gjeseth, G. (2012). *Norsk Veteranpolitikk Etter 1945: Noen Hovedtrekk i Utviklingen*. Institutt for forsvarsstudier.
- Glesnes, G. (2009, 8. september). - *Vi driver krig i Afghanistan* [Avisartikkel]. VG. <https://www.vg.no/i/OGn9b>
- Gustavsen, E. (2016). The construction of meaning among Norwegian Afghanistan veterans. *International Sociology*, 31(1), 21–36. <https://doi.org/10.1177/0268580915613191>
- Gustavsen, E., & Johannessen, S. (2012). *Grenaderer i Hæren*. Institutt for forsvarsstudier.
- Harald 5. (2015, 8. mai). *Frigjøringsjubileum 8. mai 2015* [Taleartikkel]. Kongehuset.no. <http://www.kongehuset.no/tale.html?tid=127361&ssek=26947>

- Heier, T. (2014). Hvordan påvirker internasjonale operasjoner Forsvaret? I T. Heier, A. Kjølborg, & C. F. Rønnfeldt (Red.), *Norge i internasjonale operasjoner: Militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Universitetsforlaget.
- Hitching, T. R., & Veum, A. (2011). Introduksjon. I T. R. Hitching, A. B. Nilsen, & A. Veum (Red.), *Diskursanalyse i praksis: Metode og analyse* (s. 11–39). Høyskoleforlaget.
- Holand, A. M. (2004, 8. mai). *8. mai—En glemt frihetsdag?* [Nyhetsartikkel]. NRK. https://www.nrk.no/nordland/8.-mai---en-glemt-frihetsdag_-1.93787
- Hultgreen, G. (2011, 10. mai). *Kongen var uønsket da spesialsoldatene ble hedret* [Nyhetsartikkel]. Dagbladet. <https://www.dagbladet.no/a/63680887>
- Høibraaten, H. (1997, 3. november). Tikkende bomber. I *Dokument 2*. TV 2. https://www.youtube.com/watch?v=3Uuz1_3tojU
- Haaland, T. L. (2009). Den norske militære profesjonsidentiteten. I H. Edström, N. T. Lunde, & J. H. Matlary (Red.), *Krigerkultur i en fredsnasjon: Norsk militærprofesjon i endring* (2. oppl.). Abstrakt forlag.
- Haaland, T. L., & Gustavsen, E. (2019). From commemoration to celebration: The making of the Norwegian Liberation and Veterans Day. *Memory Studies*, 175069801982986. <https://doi.org/10.1177/1750698019829867>
- itjenestefornorge.no. (u.å.-a). *Operasjoner*. I tjeneste for Norge. Hentet 15. desember 2019, fra <https://itjenestefornorge.no/operasjoner>
- itjenestefornorge.no. (u.å.-b). *Tysklandsbrigaden*. I tjeneste for Norge. Hentet 15. desember 2019, fra <https://itjenestefornorge.no/operasjoner/tysklandsbrigaden>
- Iversen, B. (2009, 8. mai). *Få feirer frigjøringen* [Nyhetsartikkel]. Nettavisen. <https://www.nettavisen.no/dittoslo/fa-feirer-frigjoringen/3422837389.html>
- Iversen, S. (2014). Fortællinger og retorik. I M. Lund & H. Roer (Red.), *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritikk* (3. utg.). Hans Reitzels forlag.
- Janssen, E. (2017, 22. august). *Historien om Forsvarets medalje for internasjonale operasjoner*. Forsvaret.no. <https://forsvaret.no/fakta/uniformer-medaljer-heraldikk/medaljer/medaljeoversikt/historien-om-forsvarets-medalje-for-internasjonale-operasjoner>
- Johannesson, K. (2013). *Retorik eller konsten att övertyga*. Norstedts.
- Johnsen, A. B., & Johansen, M. (2010, 18. juni). *Ingen statsråder møtte for å bedre soldater*. VG Nett. <https://www.vg.no/i/zaXx9>

- Kantar. (2019). *Forsvarets innbyggerundersøkelse 2019*.
- Kjeldsen, J. E. (2006). *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori*. Spartacus.
- Kjeldsen, J. E. (2014). *Hva er retorikk*. Universitetsforlaget.
- Kjeldsen, J. E. (2015a). Politisk retorikk: Kunsten å overveie, avveie og bestemme seg. I Ø. Ihlen, E. Skogerbø, & S. Allern (Red.), *Makt, medier og politikk: Norske politiske kommunikasjon*. Universitetsforlaget.
- Kjeldsen, J. E. (2015b). Politisk talekunst: Talens gjenkomst og egenart. I Ø. Ihlen, E. Skogerbø, & S. Allern (Red.), *Makt, medier og politikk: Norske politiske kommunikasjon*. Universitetsforlaget.
- Knudsen, S. Ø. (2007, 14. mars). *Kampen mot Forsvaret* [Nyhetsartikkel]. NRK.
<https://www.nrk.no/norge/kampen-mot-forsvaret-1.2034804>
- Kongehuset. (2018, 2. november). *Norske dekorasjoner*. Kongehuset.no.
<http://www.kongehuset.no/artikkel.html?tid=27600&sek=27052>
- Krogh, T. (2014). *Hermeneutikk: Om å forstå og fortolke* (2. utg.). Gyldendal Akademisk.
- Kverndokk, K. (2000). *De kjempet de falt de gav oss alt – om den rituelle bruken av norske krigsminnesmerker* [Hovedoppgave]. Universitetet i Oslo.
- Leraand, M. (2014, 8. mai). *8. mai—Fra fred til krigerkultur* [Debattinnlegg]. Dagsavisen.no.
<https://www.dagsavisen.no/debatt/8-mai-fra-fred-til-krigerkultur-1.451559>
- Lund, M. (2014). Retorisk publikum. I M. Lund & H. Roer (Red.), *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritik* (3. utg.). Hans Reitzels forlag.
- Lund, M., & Roer, H. (2014). Retorisk kritik – en oversigt. I *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritik* (3. utg.). Hans Reitzels forlag.
- McGee, M. C. (1975). In search of ‘the people’: A rhetorical alternative. *Quarterly Journal of Speech*, 61(3), 235–249. <https://doi.org/10.1080/00335637509383289>
- McGee, M. C. (1980). The “ideograph”: A link between rhetoric and ideology. *Quarterly Journal of Speech*, 66(1), 1–16. <https://doi.org/10.1080/00335638009383499>
- Meum, H.-D. (2020, 9. mars). *Medaljer. Hva er det og hvorfor har vi det? En beskrivelse av Forsvarets dekorasjonssystem*. Forsvaret.no.
<https://forsvaret.no/fakta/uniformer-medaljer-heraldikk/medaljer/medaljeoversikt/beskrivelse-av-forsvarets-dekorasjonssystem>
- Miller, C. R. (1984). Genre as social action. *Quarterly Journal of Speech*, 70(2), 151–167.
<https://doi.org/10.1080/00335638409383686>

- Miller, C. R. (2001). Genre som sosial handling (K. L. Berge, Overs.). *Rhetorica Scandinavica*, 18.
<https://doi.org/10.1080/00335638409383686> (Opprinnelig utgitt 1984)
- Musinoi, C., Hjertholm, A., & Brissach, I. (2006, 18. oktober). *FN-veteran får million-erstatning* [Avisartikkel]. adressa.no. <https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article739002.ece>
- NRK. (2005, 9. november). *Demonstrerte mot egen regjering* [Nyhetsartikkel].
<https://www.nrk.no/norge/demonstrerte-mot-egen-regjering-1.517392>
- NTB. (2005, 7. desember). *Forsvaret oppretter Veteranadministrasjon*.
- Oma, I. M. (2014). Nasjonale spenninger om deltagelse ute. I T. Heier, A. Kjølberg, & C. F. Rønnfeldt (Red.), *Norge i internasjonale operasjoner: Militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Universitetsforlaget.
- Oslo Byleksikon. (u.å.). *Karl Johans gate*. Hentet 25. september 2019, fra
https://oslobyleksikon.no/index.php?title=Karl_Johans_gate
- Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric: A treatise on argumentation* (P. Weave & J. Wilkinson, Overs.). University of Notre Dame Press.
- Ramsrud, M. M. (2017). *Veteran som identitet. Hvordan tas veteranbetegnelsen imot av soldatene?* [Masteroppgave]. Forsvarets høyskole.
- Rapp, O. M. (2006, 5. januar). *FN-soldater vil kreve 250 mill. Kr.* [Nyhetsartikkel]. Aftenposten.
<https://www.aftenposten.no/article/ap-Q7yv4.html>
- Riksdagsförvaltningen. (2018, 28. november). *Veterandagen som allmän helgdag Motion 2018/19:1521 av Annicka Engblom (M)—Riksdagen*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/veterandagen-som-allman-helgdag_H6021521
- Roer, H. (2014). Dramatisk, pentadisk kritik. I M. Lund & H. Roer (Red.), *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritik* (3. utg.). Hans Reitzels forlag.
- Rosengren, M. (1998). Doxa och den nya retorikens kunskapssyn. *Rhetorica Scandinavica*, 8.
- Sheard, C. M. (1996). The Public Value of Epideictic Rhetoric. *College English*, 58(7), 765.
<https://doi.org/10.2307/378414>
- Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data* (5. utg.). SAGE.
- Skovholt, K., & Veum, A. (2014). *Tekstanalyse ei innføring*. Cappelen Damm akademisk.
- Solberg, E. (2014, 8. mai). *Frigjøringsdagen og veterandagen* [Taleartikkel]. Regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/id758872/>

- Solberg, E. (2016, 8. mai). *Statsministerens tale på 8. mai* [Taleartikkel]. Regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/id2499530/>
- Solberg, E. (2017, 8. mai). *Statsministerens tale på 8. mai* [Taleartikkel]. Regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/id2552380/>
- Solberg, E. (2019, 8. mai). *Markering av frigjørings- og veterandagen* [Taleartikkel]. Regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/id2644170/>
- Statsministerens kontor. (1991, 7. november). *Komité for frigjøringsjubileet i 1995* [Pressemelding].
 Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id575118/>
- Statsministerens kontor, & Forsvarsdepartementet. (2020, mai 8). *I dag feirer vi 75 år i frihet*
 [Pressemelding]. Regjeringen.no; regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/id2701387/>
- Stoltenberg, J. (2011, 8. mai). *Tale ved utdeling av Krigskorset 2011* [Taleartikkel]. Regjeringen.no.
<https://www.regjeringen.no/id642431/>
- Stoltenberg, J. (2012, 8. mai). *Tale på frigjøringsdagen og nasjonal veterandag 8. mai 2012* [Taleartikkel].
 Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id681132/>
- Stoltenberg, J. (2013, 8. mai). *Tale på frigjøringsdagen og nasjonal veterandag 8. mai 2013* [Taleartikkel].
 Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id726765/>
- Stortinget. (1995). *Dokument nr. 8:1 (1995–96)*. Stortinget.
- Stortinget. (1996a). *Innst. S. nr. 264 (1995–96) Innstilling fra forsvarskomiteen om forslag fra
 stortingsrepresentant Hans J. Røsjorde om å innstifte en «veterandag» for tidligere soldater fra nasjonale
 styrker og FN-styrker.*
<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/1995-1996/inns-199596-264/>
- Stortinget. (1996b). *Stortingstidende 1996* (Bd. 4336). Stortinget.
- Strøm-Erichsen, A.-G. (2013, 5. august). *En unnskyldning til krigsseilerne* [Taleartikkel].
 Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id733172/>
- Svela, H. O., Bjerkestrand, F., & Nord, B. A. (2008, 3. februar). *Lov skal hjelpe FN-veteraner*
 [Avisartikkel]. Bergens Tidende. <https://www.bt.no/article/bt-JnMa4.html>
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Gyldendal akademisk.
- Utenriksdepartementet. (2014, 18. mars). *Norge fordømmer Russlands annektering av Krim*
 [Pressemelding]. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/id753260/>

- Vatnøy, E. (2015). Leaders' Response to Terrorism: The Role of Epideictic Rhetoric in Deliberative Democracies. *Journal of Public Deliberation*, 11(2).
<https://www.publicdeliberation.net/jpd/vol11/iss2/art5>
- Vatz, R. E. (2000). Myten om den retoriske situation (J. Gabrielsen & C. Pontoppidan, Overs.). *Rhetorica Scandinavica*, 15. (Opprinnelig utgitt 1973)
- VG. (1955a, 6. april). Spe feiring av frigjøringsdagen. *VG*.
- VG. (1955b, 7. april). Den 7. Mai. *VG*.
- VG. (1955c, 9. mai). Vi opplevde frigjøringsgleden på ny. *VG*.
- VG. (1970, 8. mai). I dag blir det avduket: Nasjonalmonumentet. *VG*.
- Villadsen, L. S. (2014). Fortolkningens rolle i retorisk kritikk. I M. Lund & H. Roer (Red.), *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritikk* (3. utg.). Hans Reitzels forlag.
- Wander, P. (1984). The third persona: An ideological turn in rhetorical theory. *Central States Speech Journal*, 35(4), 197–216. <https://doi.org/10.1080/10510978409368190>

Vedlegg 1 – Topikk

Tabellen viser en oversikt over alle kodede topos i de ni talene, fordelt på de fem begrepene i pentaden. Innenfor hvert begrep er de igjen fordelt på historiefortelling og rammefortelling.

Aktører

Topos	Beskrivelse	Taler	Forekomst
Historiefortelling			
Alle i Forsvaret	Alle som jobber/tjenestegjør i Forsvaret	5	5
Allierte	Henvisninger til Norges allierte nasjoner	7	10
Falne	Inkluderer også døde, ga sitt liv osv.	7	10
Familie	Familie og pårørende	3	5
FN	Omtale av FN som enhet	5	6
Forsvaret	Omtale av Forsvaret som en enhet	4	7
Gunnar Sønsteby	Omtale av Gunnar Sønsteby	2	4
Helter	Eksplisitt bruk av begrepet helter	6	12
Krigsseilerne	Eksplisitt bruk av begrepet	5	6
Land (aktører)	Land som opptrer som aktører	3	4
Medaljemottakerne	Soldater/veteraner som mottar medalje	5	9
Motstandsfolk	Motstandsfolk, motstandsgrupper osv.	4	5
Nato	Omtale av Nato som enhet	3	5
Sivile	Eksplisitt og implisitt omtale av sivil innsats	4	5
Sjøfolk	Eksplisitt bruk av begrepet	4	7
Soldater	Inkluderer soldater/soldatene osv.	8	29
Veteraner	Inkluderer veteraner/veteranene osv.	8	22
Rammefortelling			
Flyktninger	Flyktninger eller på flukt osv.	4	4
Jøder	Eksplisitt bruk av begrepet jøder	1	1
Kongen	Kongen/kongefamilien	3	4
Norge	Norge, nordmenn, det norske folk osv.	7	36
Styresmaktene	Regjeringen, statsministeren, stortinget, folkevalgte og andre som representerer styresmaktene som sender ut soldatene	6	11
Verden	Verden/verdenssamfunnet	4	5

Handlinger

Topos	Beskrivelse	Taler	Forekomst
Historiefortelling			
Kjempe	Kjempe, kamp osv.	7	14
Motstandskamp	Motstandskamp, motstandsarbeid, motstand under andre verdenskrig.	5	7
Risiko	Eksplisitt bruk av begrepet.	3	4
Slåss	Slåss/sloss	3	4
Rammefortelling			
Anerkjennelse	Anerkjenne, anerkjennelse osv.	6	11
Erstatningsordninger	Om erstatning etter pådratt skade	1	1
Heder	Heder, hedre, hedersbetegnelse osv.	6	9
Helsetilbud	Om helsetilbud til soldatene/veteranene	1	1
Huske	Huske, minnes, ikke glemme osv.	8	13
Hylle	Hylle, hyllest osv.	0	0
Ivaretagelse	Om ivaretagelse av soldatene/veteranene	2	2
Medaljer	Medaljer, dekorasjoner, dekorere	5	10
Oppfølging	Om oppfølging av soldater/veteraner etter tjenesten	2	3
Sende ut soldater	Om ansvaret ved å sende ut soldater i operasjoner	1	1
Sliter	Omtale av personer som sliter med skader eller ettervirkninger	2	2
Takke	Takk, takknemlighet osv.	8	22
Tilbud	Om tilbud/lavterskeltilbud som finnes for soldatene/veteranene	1	2
Veteranpolitikk	Inkluderer handlingsplaner og andre tiltak for veteraner	1	1

Scener

Topos	Beskrivelse	Taler	Forekomst
Historiefortelling			
8. mai 1945	Inkluderer også frigjøringen, frigjøringsdagen(e) og feiringen	7	9
9. april 1940	Omtale av angrepet på Norge og datoen det skjedde	3	3
Andre verdenskrig	Både omtale av og direkte referanse til andre verdenskrig	9	41
Den kalde krigen	Både omtale av og direkte referanse til den kalde krigen	2	2
Første verdenskrig	Både omtale av og direkte referanse til første verdenskrig	1	1
Internasjonal uro og konflikt	Omtale av internasjonal uro og konflikt etter andre verdenskrig	6	11
Internasjonale operasjoner	Omtale av internasjonale operasjoner	8	22
Internasjonalt samarbeid og ansvar	Omtale av internasjonalt samarbeid, ansvar og fellesskap	8	14
Krig	Eksplisitt bruk av ordet krig, utenom som en del av begrepene første og andre verdenskrig og den kalde krigen	5	10
Land (scener)	Land som opptrer som en scene	9	26
Tjeneste i Norge	Personer som tjenestegjør for Forsvaret i Norge	5	10
Tjeneste i utlandet	Personer som tjenestegjør for Forsvaret i utlandet	7	23
Rammefortelling			
22. juli	Terroren i Oslo og på Utøya 2011	1	1
8. mai	Eksplisitt nevning av datoen, når omtalen ikke er av dagen i 1945	7	12
Frigjørings- og veterandagen	Bruk av det kombinerte begrepet	1	1
Frigjøringsdagen	Bruk av uttrykket frigjøringsdagen	3	5
Norge i dag	Omtale av hvordan vi har det i Norge i dag	2	3
Veterandagen	Bruk av uttrykket veterandagen	1	3

Midler

Ingen topoi kodet.

Hensikt

Topos	Beskrivelse	Taler	Forekomst
Rammefortelling og historiefortelling			
Demokrati	Demokrati, demokratier, demokratistater osv.	9	27
Fordommer	Eksplisitt bruk av begrepet	1	1
Fred	Eksplisitt bruk av begrepet	9	17
Frihet	Fri, frihet osv.	9	38
Frykt	Eksplisitt bruk av begrepet	3	3
Grunnloven	Eksplisitt bruk av begrepet	1	1
Hat	Hat, hatefull osv.	2	2
Menneskerettigheter	Eksplisitt bruk av begrepet	3	3
Menneskeverd	Eksplisitt bruk av begrepet	4	5
Respekt	Eksplisitt bruk av begrepet	2	3
Rettsstat	Eksplisitt bruk av begrepet	2	2
Selvstendighet	Eksplisitt bruk av begrepet	2	4
Sikkerhet	Eksplisitt bruk av begrepet	6	10
Tillit	Eksplisitt bruk av begrepet	2	2
Toleranse	Eksplisitt bruk av begrepet	3	4
Trygghet	Eksplisitt bruk av begrepet	3	5
Verdier	Eksplisitt bruk av begrepet	9	14
Ytringsfrihet	Eksplisitt bruk av begrepet	1	1

Vedlegg 2 – Talene i materialet

De ni analyserte talene, med nummererte linjer.

2011: Statsminister Jens Stoltenberg

001 Veteraner,
002 Soldater,
003 Familier og venner,
004 Kjære alle sammen!
005 Denne helgen har norske fly gått på vingene for å beskytte sivilbefolkningen i Libya
006 mot overgrep fra sin egen regjering.
007 Norske soldater har vært på patrulje i Maymahne for å gi sitt bidrag til fred i
008 Afghanistan.
009 Norske stabsoffiserer har gått på jobb for å trygge internasjonal skipsfart mot
010 pirater i Adenbukta.
011 Oppgavene er ulike, men alle soldatene har til felles at de er sendt av Norge, på
012 oppdrag for verdenssamfunnet.
013 For en tryggere verden og for Norges sikkerhet.
014 Soldatene som er ute i internasjonale operasjoner i dag, slåss for de samme verdiene
015 som generasjonene før dem har vært med å trygge - under andre verdenskrig, i
016 Tysklandsbrigaden etter krigen, i Libanon, i Sudan, på Balkan og i en rekke andre
017 operasjoner på ulike kontinenter.
018 Derfor går det en lang og ubrutt linje fra motstandskampen under andre
019 verdenskrig til kampene i Libya og Afghanistan i dag.
020 Vi kan aldri ta demokrati og frihet for gitt.
021 Det er verdt å kjempe for i hver generasjon.
022 Vi skal aldri glemme de som har stått i første linje. Mange soldater har tatt stor
023 personlig risiko for å gi oss andre trygghet.
024 ****
025 Siden 1945 har vi markert 8. mai som vår frigjøringsdag.
026 Regjeringen ønsker nå å bruke denne anledningen til å hedre alle våre veteraner.

027 Vi vil uttrykke vår takknemlighet og vår anerkjennelse for deres innsats på vegne av
028 Norge.
029 Soldatene skal vite at vi som er ansvarlige for å sende dere ut i operasjoner har den
030 største respekt for hva det krever av dere, og dere har vår fulle støtte.
031 Jeg mottar stadig tilbakemeldinger fra våre allierte om at norske soldater utmerker
032 seg der de deltar. Det gjør meg like stolt hver gang.
033 Veterandagen skal være en åpen dag for familie og venner, og vi markerer den i dag
034 med mange arrangementer over hele landet.
035 Jeg vil takke Forsvaret for arbeidet som er gjort for å gjøre denne dagen til en verdig
036 og flott markering, som også bidrar til å åpne Forsvaret mot samfunnet.
037 Som statsminister vil jeg også uttrykke takknemlighet til soldatenes nærmeste.
038 I dag har jeg møtt flere av dere som er familie og venner til våre veteraner.
039 Dere har sterke historier å fortelle.
040 Jeg er glad for at vi denne dagen også får anledning til å takke alle dere som vet hva
041 det innebærer å ha sine kjære på oppdrag for Norge.
042 De senere årene er oppfølgingen av veteraner betydelig styrket. Det er et uttrykk for
043 at det var et klart behov for å gjøre mer på dette området.
044 Forsvarets veteranadministrasjon ble opprettet i 2006 og Forsvarets veteransenter
045 har vært i full drift i snart to år.
046 Forsvarsdepartementet gir vesentlig tilskudd til det viktige arbeidet
047 veteranorganisasjonen gjør, ikke minst når det gjelder lavterskeltilbud til veteraner.
048 Helsetilbudet og erstatningsordningene er betydelig styrket.
049 Nye regler for tildeling av medaljer og en sterkere markering av 8. mai som en egen
050 veterandag over hele landet er også et uttrykk for vårt ønske om bedre oppfølging
051 av alle de som har gjort tjeneste for Norge i internasjonale operasjoner.
052 Den første stortingsmeldingen om veteranpolitikk ble lagt fram i 2009. For få dager
053 siden ble en egen handlingsplan med en rekke konkrete nye tiltak presentert. Et av
054 tiltakene var at det skal gjennomføres en egen levekårsundersøkelse blant veteraner.
055 Da vil vi få mer kunnskap som kan gi grunnlag for mer handling.
056 ****
057 Kjære venner,

058 Når internasjonal fred og sikkerhet er truet har vi alle et ansvar.
059 FN er vårt viktigste redskap.
060 Derfor har Norge stilt opp når FN ber om det.
061 I Libanon overvåket vi en skjør fred mellom to stater, på Balkan bidro vi til å
062 stoppe etnisk rensning, mens vi stilte med en fregatt utenfor kysten av Somalia for å
063 bekjempe piratvirksomhet.
064 I dag kjemper modige mennesker over hele verden, for frihet, demokrati og
065 grunnleggende menneskerettigheter. I Libya, i Syria, i Afghanistan og en rekke
066 andre land. Norge deltar i den kampen på flere måter.
067 Gjennom humanitær bistand.
068 Gjennom å støtte krav om frihet.
069 Gjennom å støtte forhandlinger for fred og politiske løsninger.
070 Gjennom politi- og etterforskningsstøtte.
071 Og i noen tilfeller med militære virkemidler, når det er nødvendig.
072 ****
073 Kjære venner,
074 De som opplevde frigjøringsdagen i 1945 glemmer det aldri. Friheten ble kunngjort
075 på radio og menneskene strømmet ut i gatene for å vise glede. De brant
076 blendingsgardinene og sang ”Seieren er vår.”
077 Noen av dere som er her nå, opplevde det øyeblikket.
078 Vi andre må nøye oss med bildene og historiene.
079 De gjør dypt inntrykk.
080 Mye sto på spill under andre verdenskrig. De var mange som kjempet for at vi
081 skulle få landet vårt tilbake.
082 Vi fikk mange helter. Noen av dem ble belønnet med den høyeste utmerkelsen
083 Norge har, Krigskorset med sverd.
084 De viste at krig ikke bare vinnes gjennom våpenkraft og militær overlegenhet. Mot
085 og innstilling er minst like viktig.
086 Regjeringen har besluttet at Krigskorset med sverd igjen skal deles ut, for første
087 gang for innsats etter annen verdenskrig.
088 De tre som i dag mottar Krigskorset med sverd har alle utvist et mot og en

089 tapperhet som gjør dem til vår tids nye store helter. Alle tre har gjort en
090 bemerkelsesverdig innsats i den internasjonale operasjonen i Afghanistan.
091 De tre er:
092 Trond André Bolle, som får utmerkelsen post mortem,
093 Eirik Johan Kristoffersen og Jørg Lian.
094 Som våre gamle krigshelter har de vist at personlig mot, innstilling og lederskap er
095 det viktigste i krig. De har gjort en innsats som er fullt på høyde med den noen av
096 våre fremste helter gjorde her hjemme for over 60 år siden. Derfor har vi også valgt
097 frigjøringsdagen 8. mai for denne tildelingen.
098 På vegne av regjeringen vil jeg takke for den innsatsen de som i dag mottar
099 Krigskorset har gjort.
100 Med den har dere bidratt til økt sikkerhet og trygghet, både for folk i Afghanistan,
101 for verdenssamfunnet og for oss her hjemme.
102 For dette har dere min, regjeringens og hele det norske folks dype respekt og
103 anerkjennelse.
104 Nasjonen har fått mange nye helter.
105 I dag skal vi hedre dem.
106 *****
107 Jeg vil nå legge ned en krans ved Nasjonalmonumentet.

2012: Statsminister Jens Stoltenberg

001 Deres Majestet,
002 Veteraner,
003 Soldater,
004 Kjære alle sammen!
005 8. mai vil for alltid være en stolt dag i vårt lille lands historie.
006 Symbolet på frihet.
007 Et fritt folk.
008 Et åpent demokrati.
009 I 1945 kom freden endelig tilbake til Europa.
010 Seks års mørke var over.
011 Ufattelige lidelser brakt til ende.
012 Landet vårt var okkupert.
013 Nordmenn gikk beslutsomt inn i kampen for demokrati hjemme og ute.
014 Ofrene var store.
015 Det var lett å tape motet.
016 Heldigvis hadde vi kong Haakon VII og kronprins Olav.
017 Symbolene på folkets vilje og soldatenes mot.
018 En av dem som har vært med helt siden krigsutbruddet i 1940 er Gunnar Sønsteby.
019 Sønsteby viet sitt liv til demokratiet.
020 Under krigen med en vilje til frihet som sprengte grenser.
021 Etter krigen med en evne til forsoning som rører hjertene.
022 Som første nordmann fikk han nylig Forsvarets Hederskors.
023 Krigskorset med tre sverd har han båret siden 1946.
024 Flere generasjoner nordmenn har lyttet til Gunnar Sønstebys trygge og stolte
025 fortelling.
026 Om menneskeverd og mot.
027 Om frihetens pris.
028 Motstandshelten har reist varder som for alltid vil lyse vei mot ekte fred.
029 La oss i dag takke og hylle Gunnar Sønsteby.

030 Våre eldste veteraner tjenestegjorde under andre verdenskrig.
031 Våre yngste veteraner hindret i fjor et varslet folkemord i Libya.
032 I dag står dere her skulder ved skulder.
033 To tidsepoker
034 Høyst ulike våpen.
035 Men samme krevende oppdrag.
036 Dere har lojalt tjent Konge, folk og fedreland.
037 Dere har skapt frihet og fred.
038 Det er den ubrutte linjen i veteranenes ærerike historie.
039 I dag samles vi her i Oslo og over hele landet.
040 Vi samles for å vise vår takknemlighet.
041 Overfor dere veteraner, deres familie og alle pårørende.
042 Samtidig markerer vi at fellesskapet fra 8. mai 1945 ikke er glemt.
043 Veteraner, samfunnsborgere, folkevalgte og regjering:
044 Vi slutter rekkene når Hans Majestet Kongen i dag bekranser Nasjonalmonumentet
045 her på Akershus festning.
046 Verden endrer seg.
047 Det gjør også Forsvarets oppgaver.
048 Ett forblir likevel uendret:
049 Vår felles visjon om en tryggere verden.
050 Bare en bedre organisert verden kan sikre varig fred.
051 Det var derfor norske soldater deltok i gjenoppbyggingen av Tyskland etter andre
052 verdenskrig.
053 Det er derfor mange av dere har tjenestegjort i FN-ledede operasjoner.
054 Og det er derfor vi er i Afghanistan.
055 Vi er der på oppdrag for verdenssamfunnet.
056 Våre soldater har sagt ja til en betydelig personlig risiko for å skape et bedre liv for
057 andre.
058 Noen mer alvorlig oppgave finnes knapt.
059 Bak våre soldaters innsats ligger grundige forberedelser.
060 Heller ikke øvelser er uten risiko.

061 15. mars i år mistet vi fem soldater under trening.
062 Forsvaret mistet fem fremragende ambassadører.
063 Vi minnes dem i respekt og takknemlighet.
064 Vi minnes i dag alle som har falt i tjeneste for Norge.
065 I operasjoner i utlandet eller i øvelse her hjemme.
066 De har gitt det mest dyrebare av alt:
067 Sine egne liv.
068 Våre tanker går også til dem som sliter med senskader.
069 Vi tenker på dere som natt etter natt blir besøkt av vonde opplevelser.
070 Dere fortjener å bli tatt vare på når oppdraget er utført.
071 Vi som satt trygt hjemme skal ta det ansvaret.
072 Vårt ansvar er også å sørge for at veteranenes innsats blir anerkjent.
073 At dere får den respekt dere fortjener.
074 Å vise interesse er å vise anerkjennelse.
075 I dag gjør vi ære på dere veteraner.
076 Soldat er en hedersbetegnelse.
077 Veteran er en hedersbetegnelse.
078 Dere skaper en tryggere framtid for våre barn.
079 det takker vi dere for i dag.
080 22. juli i fjor ble vi brutalt minnet om hvor sårbar tryggheten er.
081 I skyggen fra udåden trer 8-mai-dagens budskap fram:
082 Frihet og demokrati kan aldri tas for gitt.
083 Vi må hver dag verne om våre felles verdier.
084 Takk for oppmerksomheten!

2013: Statsminister Jens Stoltenberg

001 Deres Majestet,
002 Generalsekretær,
003 Veteraner,
004 Soldater,
005 Kjære alle sammen!
006 I dag feirer vi Norges frihet.
007 Vi feirer med å takke.
008 Vi takker dem som sto opp for våre verdier da det gjaldt som mest.
009 Krigsseilerne.
010 Motstandsfolk hjemme og ute.
011 Som i fem mørke år sloss mot vold og tyranni.
012 Som reiste seg mot overmakten,
013 - i kjærlighet til landet,
014 - i troen på demokratiet
015 - og med en lengsel etter frihet som overvant frykten for å dø.
016 8. mai 1945 seiret de.
017 8. mai vil for alltid være deres dag.
018 Og symbolet på vår frihet.
019 Et åpent demokrati.
020 Et fritt folk.
021 Fred.
022 #
023 Vi skal aldri glemme dem som gikk i strid for oss.
024 Vi skal aldri glemme dem som bar de største offer.
025 Sine egne liv.
026 De døde for oss.
027 For at vi igjen skulle få oppleve landet vårt i lyse maidager,
028 - pyntet i flagg,
029 - og med gatene fylt av glade, frie barn.

030 #
031 Kongehuset,
032 - Stortinget
033 - Regjeringen,
034 - og hele det politiske Norge står samlet i vår hyllest av dere som nedkjempet
035 nazistene.
036 Dere ga oss vår frihet.
037 Dere har vist vei for all framtid.
038 Intet tyranni er sterkere enn et folks vilje til frihet og lengsel etter fred.
039 Det takker vi dere for.
040 #
041 I dag står vi skulder ved skulder over hele landet for å minne hverandre om at frihet
042 og demokrati aldri kan tas for gitt.
043 Frihet og demokrati må vinnes hver dag. Og forsvares.
044 Det forsto alle de tusener av nordmenn som for 60 år siden gjorde tjeneste i
045 Tysklandsbrigaden.
046 Det forsto våre kvinner og menn som for 30 år siden var i Libanon.
047 Det forstår alle våre veteraner,
048 fra Korea, Suez, Kongo, Gulfen, Balkan, Tsjad, Adenbukta, Libya,
049 - og mange andre steder.
050 De reiste ut i det samme oppdraget,
051 - for vår felles drøm om en fredeligere og mer anstendig verden.
052 #
053 Om en uke gjør vi det igjen.
054 Fregatten Fridtjof Nansen seiler fra Bergen til Adenbukta.
055 Under kommando av flaggkommandør Henning Amundsen tar Norge over
056 ledelsen av NATOs jakt på pirater i det farlige farvannet.
057 Våre mannskaper om bord på Fridtjof Nansen drar i oppdrag for en nasjon som er
058 klippefast i troen på at veien til fred går via samarbeid. At Norges fred er en del av
059 verdens fred.
060 I 1949 var Norge et av 12 land som dannet NATO.

061 Vi fant vårt ankerfeste, vår trygge havn i allianse med andre frie land.
062 Vi har aldri tvilt, og langt mindre angret.
063 Fellesskapet i NATO gir oss frihet og uavhengighet.
064 Derfor er jeg både stolt over, og glad for at NATOs generalsekretær feirer 8. mai
065 sammen med oss her i dag.
066 #
067 Siden andre verdenskrig har over 120.000 norske kvinner og menn deltatt i
068 internasjonale oppdrag.
069 Våre soldater har reist ut i oppdrag for verdenssamfunnet.
070 For FN. For NATO.
071 I løpet av drøyt tolv år har flere enn 8.300 av våre soldater vært på vakt i
072 Afghanistan.
073 De har drevet opplæring,
074 - gitt støtte,
075 - og stått i harde kamper.
076 Mange har utsatt seg for stor fare.
077 Og ti nordmenn har mistet livet.
078 De døde ikke forgyeves.
079 Det viktigste oppdraget er utført.
080 Afghanistan er ikke lenger et oppmarsjområde for internasjonale terror.
081 Og norske soldater bidrar til å utvikle demokrati, som alternativ til tyranni og
082 vanstyre.
083 #
084 I dag hedrer vi to norske helter fra Afghanistan med regjeringens høyeste
085 utmerkelse.
086 Løytnant Kristian Bergh Stang er tildelt Krigskorset med sverd for å ha utvist særlig
087 fremragende mot og ledelse under kamphandlinger i 2008.
088 Løytnant Lars Kristian Lauritzen er tildelt Krigskorset med sverd for å ha utvist
089 særlig fremragende tapperhet og mot under kamphandlinger i 2007.
090 #
091 Vi takker dem,

092 - slik vi takker alle andre veteraner.
093 Som nasjon skal vi slå ring om våre soldater som har trosset frykt og gått inn i farer
094 langt hjemmefra.
095 Vi skal ta vare på dere som sliter med vonde minner.
096 Dere gjorde oss stolte da dere reiste ut.
097 Vi skal ikke svikte når dere vender hjem.
098 Norge har bruk for veteranens unike kompetanse,
099 - evnen til å beslutte klokt under ekstremt press,
100 - evnen til å lede,
101 - evnen til å ta ansvar.
102 For alle nordmenn er veteran en hedersbetegnelse.
103 Gratulerer med dagen!

2014: Statsminister Erna Solberg

001 Deres majestet,
002 veteraner,
003 mine damer og herrer
004 Det er en stor glede for meg å feire denne dagen sammen med dere i dag. 8. mai er
005 frigjøringsdag og veterandag. Det er vår felles gledesdag over at demokratiet vant
006 over tyranniet for 69 år siden. Gjennom fem mørke okkupasjonsår fikk vi føle på
007 kroppen hva det vil si å:
008
009 - Ikke å være et demokrati.
010 - Ikke å ha ytringsfrihet.
011 - Ikke å være en rettstat.
012
013 Vi skjønnte hva det var å ha mistet alt hva fedrene hadde kjempet.
014
015 En viktig milepel i vår kamp var grunnloven. Vi er stolte av Grunnloven vår, og i år
016 feirer vi dens 200- års jubileum. Med blikket rettet utover ble Eidsvollsmennene
017 påvirket av opplysningstidens idealer om uavhengighet og menneskerettigheter.
018 Nettopp uavhengighet og menneskerettigheter utgjorde ryggraden i den nye, frie
019 nasjonen Norge. En nasjon som var svak etter år med Napoleonskriger, britisk
020 blokade og dårlige avlinger. Men motgang gjør som kjent sterk. Våre landsfedre
021 hadde mot og trass nok til å stå opp for det man trodde på. Kjempe for det man
022 hadde kjært. De tapte i stormaktenes politiske spill. Men de vant likevel gjennom å
023 videreføre våre tradisjoner fra middelalderen om å bygge landet med lov.
024
025 Først i 1905 klarte vi ved hjelp av et sterkt forsvar og kløktig diplomati å gjøre
026 Norge til «et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhændeligt Rige».
027
028 Det var vi i 35 år. I 1940 var Forsvaret imidlertid for svakt til å kunne stå imot

029 fiendens krigsmaskin. Operasjon «Weserübung» ble iverksatt. Invasjonen var et
030 faktum.

031

032 Mange av våre krigshelter fikk den heder og ære de skulle ha ved krigens slutt.
033 Andre har måttet vente helt opp til vår tid for å få den anerkjennelsen vi skylder
034 dem.

035

036 På Vår Frelseres gravlund her i Oslo står det et monument med innskriften: ”Det
037 var hjem vi sjøfolk skulle”. Antall sjøfolk som aldri kom hjem i 1945 overstiger fire
038 tusen. 710 norske skip ble senket.

039

040 Ved krigsutbruddet seilte 30.000 norske sjømenn på alle hav. Mange av dem seilte i
041 krigsfart fra september 1939 til Japans kapitulasjon i 1945. Alle disse fortjener å bli
042 hedret for den innsatsen de gjorde.

043

044 Spesielt i vår tid er det viktig ikke å glemme dem som seilte sammen med våre
045 allierte i konvoi til Murmansk. Fra juni 1941 til mai 1945 ble mer enn fire millioner
046 tonn krigsforsyninger til Sovjet sendt med Murmanskkonvoiene. 104 allierte
047 handelsskip ble senket. Mellom 1000 og 1500 allierte sjøfolk møtte sin skjebne i det
048 iskalde vannet.

049

050 I år er også 100 års markeringen for utbruddet av første verdenskrig. Vi minnes og
051 hedrer de rundt to tusen norske sjøfolk som aldri kom hjem i 1918.

052

053 Da som nå var Norge en sjøfartsnasjon. Det går en ubrutt linje fra de første
054 krigsseilerne til dagens fregatter i fredens tjeneste. På oppdrag i Adenbukten. I
055 arbeid med å fjerne kjemiske stridsmidler fra Syria. Som flaggskip i NATOs
056 stående maritime styrke. Som deltaker i øvelse RIMPAC i Stillehavet i juli.

057

058 Dagens militære operasjoner skjer som del av et internasjonalt samarbeid. Akkurat
059 som under andre verdenskrig. Alene ville hverken vi eller våre allierte ha klart å stå i

060 mot nazistenes krigsmaskin. Sammen gjorde vi det. I år vil dette samarbeidet bli
061 spesielt synlig under vår 70-års markering for D-dagen 6. juni i Normandie og
062 Finnmark.

063

064 Vår sikkerhet bygges sammen med andre. Det var vår erfaring fra andre
065 verdenskrig. Det var vår erfaring fra den kalde krigen. Det er vår erfaring i dag. Vår
066 grunnholdning er; «vi står sterkest når vi står sammen». Det var erfaringene fra
067 krigsårene som fikk verdens nasjoner til å danne FN. De samme erfaringene lå til
068 grunn for opprettelsen av NATO. Den kanskje mest suksessrike organisasjonen
069 verden har sett i nyere tid. En organisasjon som er bærebjelken i forsvaret av landet
070 vårt. Vi skal styrke vårt engasjement i, og bidrag til, NATO.

071

072 Erfaringene fra krigsårene gjorde oss som nasjon stolte av våre helter. Deres
073 innsats er grunnlaget for at vi i dag står her som et fritt folk. Derfor er det så viktig
074 å holde i hevd minnet om dem. Kvinner og menn. Unge og gamle. Sivile og
075 militære. De som videreførte det motet, den trassen og de prinsippene som
076 Eidsvollsmennene sto for. De som sikret demokratiet. De som videreførte idealene
077 fra opplysningstiden.

078

079 Vi vet at også i dag er menneskene vår viktigste ressurs. Gjennom å bidra i
080 internasjonale militære operasjoner medvirker vi til norsk og internasjonal fred og
081 sikkerhet. De som har reist ut for å skape fred siden Tysklandsbrigaden i 1946, har
082 gjort det på vegne av oss alle. I Midtøsten, Afrika, Europa, Asia – over alt hvor
083 norske soldater ferdes gjør de ære på oss. Mange har blitt utsatt for ekstreme
084 påkjenninger. Fysisk og psykisk. De fleste kommer styrket hjem. Andre har betalt
085 en høy pris.

086

087 Seremonier der vi hedrer våre falne og våre helter har blitt en del av det å være
088 norsk. Men medaljer og vakre ord er ikke alltid nok. Denne regjeringen vil derfor
089 forbedre oppfølgingen av Forsvarets veteraner gjennom konkrete tiltak.

090

091 Frigjøringsdagen viser oss hvor viktig det er for landet vårt at vi har et sterkt og
092 solid forsvar. Veterandagen viser oss hvor viktig Forsvarets personell er. De som
093 stiller opp for å sikre oss andre frihet og fred.

094

095 Vår takk i dag går til alle de som hadde mot og styrke nok til å kjempe for våre
096 verdier. Vår takk går også til alle de som i dag kjemper for de samme verdiene.

097

098 Jeg vil derfor sende en spesiell hilsen til alle dere som har tjenestegjort og
099 tjenestegjør i internasjonale operasjoner. Fra alle forsvarsgrener. Noen av dere
100 mottar i dag høyst fortjente medaljer for heltemodig innsats i Bosnia, Libanon og
101 Afghanistan. Men alle gjør dere en fremragende innsats for fred og frihet. I en
102 verden med mindre avstander er innsats ute bidrag til fred og sikkerhet hjemme!

103

104 Jeg vil også takke deres nærmeste. De som venter så kjært på dere her hjemme.

105

106 Alle veteranene av i går, i dag og i morgen vet at friheten ikke er gratis. Friheten
107 koster. Men er det noe 8. mai har lært oss, er det at den prisen er det verdt å betale.

108

109 Gratulerer med dagen.

2015: H.M. Kong Harald

001 Stortingspresident

002 Statsminister

003 Statsråder

004 Forsvarssjef

005 Kjære alle sammen!

006

007 Freden er ingen selvfølge. Det er den ikke i dag, og det var den heller ikke for 70 år
008 siden.

009

010 Bak jubelbruset i mai-dagene 1945 lå alvoret i det vi hadde opplevd og lært: At fred,
011 frihet og demokrati ikke er noe vi kan ta for gitt. Disse verdiene må bygges, vernes
012 – og om nødvendig forsvares med livet som innsats.

013

014 Også i dag opplever uskyldige mennesker over hele verden krig og konflikt. Hver
015 dag taper noen sin frihet, og hver dag mister noen sine kjære.

016

017 Gjennom fem lange år kjempet Norge – alene og sammen med våre allierte. De
018 avgjørende slagene fant sted utenfor vårt lands grenser. Men også her hjemme ble
019 det vist offervilje og heltemot som den dag i dag påkaller beundring og begeistring.

020

021 Noen ble rammet hardere enn andre. Av 772 norske jøder og jødiske flyktninger
022 som ble arrestert og deportert gjennom krigsårene, overlevde kun 34. Også i dag
023 opplever jøder og andre minoriteter over hele Europa trusler – og til og med drap.
024 Hatefulle ytringer opplever vi også her til lands.

025

026 Hat og fordommer gjør oss mindre. Anstendighet gjør oss alle større.

027

028 For 70 år siden var jeg åtte år gammel. Under krigen var jeg flyktning i USA –
029 sammen med min mor og mine søstre. Samtidig fant min far og bestefar,

030 regjeringen og hele det norske styringsverket beskyttelse i Storbritannia. Derfra
031 kunne de lede motstandsarbeidet og opprettholde håpet om å gjenvinne vår frihet.

032

033 Mange land og folk venter fortsatt på sitt 8. mai. Også i dag kjemper mange for
034 frihet og demokrati. Som en konsekvens av krig og konflikt må de reise fra dem de
035 er glad i. En flyktning bærer ikke bare sitt personlige sår, men også på et folks håp
036 om en ny begynnelse.

037

038 Den 8. mai fikk Norge en ny sjanse. Den 8. mai er dagen for å minnes de døde og
039 takke de levende. Flere vil i dag få sin fortjente heder. Fortsatt vil mange bære på
040 krigens nedarvede byrder av sorg og savn.

041

042 Mye er forskjellig fra 1945, men mye er også likt. I sin avskjedshilsen skrev
043 Hjemmefronten "... at vi må møte hverandre med vilje til forståelse og med
044 gjensidig tillit". Det er et storsinnet råd som vi fortsatt gjør klokt i å ta med oss –
045 både som enkeltmennesker og folk. Når vi tar vare på hverandre, tar vi også vare på
046 freden.

047

048 Til alle som kjempet under de fem lange årene. Til alle veteraner – gamle som unge.
049 Til alle som slåss mot krig og urett – og for fred og frihet, demokrati og
050 menneskerettigheter:

051

052 Slik vi aldri skal glemme 9. april, skal vi alltid minnes 8. mai.

2016: Statsminister Erna Solberg

001 Deres Majestet,
002 Stortingspresident,
003 veteraner,
004 medaljemottakere,
005 kjære alle sammen.
006 I dag feirer vi at det er 71 år siden vi fikk vår frihet tilbake.
007 Etter fem års okkupasjon.
008 Og vi hedrer alle dem som har vært villige til å ofre alt.
009 Både hjemme og ute.
010 For fred og sikkerhet.
011 Og for de verdiene Norge er tuftet på:
012 Frihet, demokrati, toleranse og menneskeverd.
013 Verdier som våre beste- og oldeforeldre sloss for i møtet med undertrykkelse og
014 brutalitet.
015 Verdier som hundretusener av norske menn og kvinner har forsvart siden.
016 På våre vegne.
017 På vakt i vårt langstrakte land.
018 Og i internasjonale operasjoner over hele verden.
019 Verdier som er selve grunnlaget for at vi som bor i Norge kan si det vi vil, tro på
020 det vi vil og leve som vi vil.
021 Uten frykt for forfølgelse eller diskriminering.
022
023 Motstandsmannen og krigshelten, Gunnar Sønsteby, viet sitt liv etter krigen til å
024 minne oss om at frihet aldri må tas for gitt, men kjempes for hver dag.
025 Dette er et ansvar vi alle har, i møtet med holdninger som strider mot
026 grunnleggende demokratiske verdier.
027 Bekymringsfulle utviklingstrekk i verden rundt oss har skapt en ny klangbunn for
028 Kjakans viktige ord.
029 For la oss ikke glemme: Andre verdenskrig ble vunnet med makt.

030 Men den startet med holdninger.
031 Menneskefiendtlige holdninger som begynte med stigmatisering.
032 Som førte til forfølgelse.
033 Som legitimerte en diktators voldelige agenda.
034 Som satte verden i brann.
035 Og muliggjorde et bestialsk folkemord uten sidestykke i vår moderne historie.
036 Det er en lærdom vi aldri må glemme.
037 «Alt som er nødvendig for ondskapens triumf, er at gode mennesker gjør
038 ingenting», sa politikeren og filosofen Edmund Burke.
039 Det er vår plikt å stå opp mot urett.
040 Enten den skjer i skolegården, tvinges på oss som nasjon, eller begås mot andre
041 mennesker langt unna.
042
043 I dag hedrer vi alle dem som har stått opp mot urett på Norges vegne.
044 Under krigen og i internasjonale operasjoner siden.
045 Vi har mange å takke.
046 På denne dagen for 71 år siden, strømmet nordmenn ut i gatene med norske flagg.
047 For å feire at fem år med okkupasjon, lidelse og død endelig var over.
048 Vi skylder vår frihet til de mange som sloss for oss alle.
049 Til våre alliertes standhaftige mot.
050 Og de norske soldater og motstandsfolk som tok opp kampen mot en militær
051 overmakt.
052 Vi vil alltid huske deres innsats.
053 Jeg er glad for å se noen av dere her i dag.
054 At dere sitter her er en viktig påminnelse om at krigen fortsatt er vår nære historie.
055
056 De siste årene har vi også blitt flinkere til å løfte fram krigsseilerne.
057 Og anerkjenne deres formidable innsats og offer.
058 Norske tankskip fraktet 40 prosent av drivstoffet til de allierte styrkene.
059 Sjøfolkenes innsats var helt avgjørende for at de allierte vant krigen.

060 Mangelen på anerkjennelse i mange år vil for alltid stå som et vondt kapittel i vår
061 historie.

062 Vi er dem evig takknemlig.
063

064 De modige handlingene til tusenvis av nordmenn bidro til at vi til slutt fikk vår
065 frihet tilbake.

066 Men vi må heller aldri glemme de modige holdningene til de hundretusener som
067 kjempet sin kamp i det stille.

068 De som nektet å føye seg.
069 Nektet å bøye seg.

070 For en menneskefiendtlig ideologi og et brutalt diktatur.

071 Holdningskampen og den sivile motstanden var en ideologisk avvisning av
072 nasjonalsosialismen med alle dens forgreninger.

073 Også blant våre egne.

074 Et stort antall kvinner og menn deltok i aktiv motstand i full visshet om risikoen for
075 dødsstraff.

076 Over 44.000 ble arrestert og satt i fangenskap.
077 Omlag 10.000 mistet livet.

078 Som frie mennesker i et fritt land, står vi på skuldrene til alle dem som ikke lot seg
079 kue.

080 Men som reiste seg mot urett da det gjaldt. Og da det kostet.
081 De er alle våre helter.
082

083 «Også vi når det blir krevet», skrev Bjørnstjerne Bjørnson i siste vers av vår
084 nasjonalsang.

085 «Også vi, når det blir krevet, for dets fred slår leir.»

086 Det handler nettopp om at vi i ytterste konsekvens er parate til å forsvare vårt land
087 med militær makt om nødvendig.

088 Det ble krevet av oss da vårt land ble okkupert.

089 Det kan kreves av alle Forsvarets menn og kvinner som er på vakt hver eneste dag,
090 hver eneste natt, for å verne om alt vi har. Og alt vi er.

091 Og det kreves av oss som nasjon for å bidra til sikkerhet og stabilitet i andre deler
092 av verden.

093 Det går en linje fra kanondrønnene på Oscarsborg en aprilnatt i 1940.
094 Til den norske soldaten på en åskam over Kabul.

095 En linje av mot og vilje til å beskytte og forsvare.
096 En linje av nordmenn som har gjort en innsats på våre vegne.
097 De er alle veteraner som fortjener vår respekt og vår anerkjennelse.
098

099 På en dag som denne er det naturlig å trekke de lange linjene.
100 Og i de lange linjers perspektiv vil vi fra tid til annen møte situasjoner som krever
101 mer av oss.

102 Situasjoner som gjør at vi ikke kan fortsette å leve upåvirket av det som skjer rundt
103 oss.

104 Situasjoner hvor vi må stå opp mot hat og urett.
105 Ofre noe for andre.
106 Gjøre en ekstra innsats for fellesskapet.
107 Og stille opp når det det blir krevet.
108

109 Kanskje står vi nå overfor et slikt punkt i historien.
110 Vi ser ingen umiddelbar militær trussel mot oss i dag.
111 Men vi må likevel sikre vår evne til å forsvare oss.
112 For utviklingen rundt oss vekker bekymring.

113 Det er ingen gitt å vite om freden som slo leir en vårdag i 1945 vil holde seg.
114 Det utstedes ingen slike garantier.
115 Sikkerhetsutfordringene er flere og mer sammensatte enn på lenge.
116 Vi står overfor et mer selvhevdende og uforutsigbart Russland.
117 Som har bevist sin vilje til å bruke militær makt for å fremme sine interesser.
118 Voldelig ekstremisme er ikke lenger noe som bare skjer der ute.
119 71 år etter andre verdenskrig, er Europa atter mark for millioner av mennesker på
120 flukt. Fra krig, konflikt og håpløshet.
121 Det europeiske fellesskapet er under press.

122
123 Det er i slike tider det er viktig å ikke glemme hvem vi er og hva vi står for.
124 Og huske Sønstebys ord om at frihet aldri må tas for gitt.
125 Det er i slike tider vi skal stå opp mot menneskefiendtlige holdninger.
126 Og holde fast ved våre verdier.
127 Frihet, demokrati, toleranse og menneskeverd.
128 Og minne hverandre på hva de betyr.
129 Verdier som ikke kom gratis, men som nordmenn før oss har kjempet for.
130 Og gitt sine liv for.
131 Det er vårt ansvar å forvalte dem godt.
132 Og velge klokt når det blir krevet.
133 Slik at også våre barn og barnebarn kan få leve sine liv i frihet.
134 Og feire den med glede og ettertanke.
135 Slik vi gjør i dag.
136 Gratulerer med dagen.

2017: Statsminister Erna Solberg

001 Deres Majestet,
002 Stortingspresident,
003 veteraner,
004 kjære alle sammen.
005 Om morgenen den 9. april 1940, våknet det norske folk opp til en ny virkelighet.
006 Norge var i krig.
007 Og den skulle komme til å vare i fem lange og vonde år.
008
009 I dag markerer vi krigens slutt.
010 Og at vi igjen fikk vår frihet tilbake.
011 Vi feirer freden.
012 Vi takker alle dem som kjempet.
013 Og vi minnes alle dem som fikk sine liv ødelagt eller revet bort.
014 Av en ondskap vi aldri helt kan fatte.
015 Og aldri, aldri må glemme.
016
017 Da krigen var over, var Elverum, Molde, Kristiansund, Namsos, Steinkjer, Bodø og
018 Narvik totalskadd av kamper og tysk bombing.
019 Spesielt hardt gikk det utover befolkningen i nord.
020 Nedbrenningen og tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms påførte dem
021 enorme lidelser.
022 Større enn noe annet sted i Norge.
023 Og kampene i Narvik var blant de hardeste i landet.
024 Krigens sår var dype.
025 Og preget hele det norske folk.
026 Men dypest var de sårene ingen kunne se.
027 Og som skulle ta generasjoner å hele:
028 Om lag 10.000 nordmenn mistet livet.
029 Tap, sorg og svik rammet mange fler.

030
031 I dag samles vi over hele landet.
032 Slik som her på Akershus festning.
033 Vi samles for å vise vår dype takknemlighet til våre egne og allierte soldater.
034 Til sjøfolkene, motstandsgruppene og enkeltmenneskene.
035 Til alle dem som sloss.
036 Og alle dem som ytte sin motstand i det stille.
037 Som frie mennesker i et fritt land, står vi på skuldrene til alle dem som ikke lot seg
038 kue.
039 Men som reiste seg mot urett da det gjaldt, og da det kostet.
040 De er alle våre helter.
041 Og vi vil alltid huske deres innsats.
042 Jeg er glad for å se noen av dere her i dag.
043 At dere sitter her er en viktig påminnelse om at krigen fortsatt er vår nære historie.
044
045 I år hedrer vi spesielt de 50.000 norske soldatene fra Tysklandsbrigaden.
046 For 70 år siden reiste de første ned.
047 Til et utbombet land.
048 Og et krigstrøtt folk.
049 Ikke for å vinne krigen, men for å sikre freden.
050 På ruinene av menneskelig ødeleggelse, bidro de til demokratiseringen og
051 gjenoppbyggingen av det samme Tyskland som hadde påført oss,
052 og millioner av mennesker, så ufattelig mye smerte.
053
054 For etter krig må vi bygge opp.
055 Etter konflikt må vi jobbe sammen.
056 Det er en lærdom vi også må huske,
057 i møte med krig og konflikter i dag.
058 Den jobben våre soldater gjorde,
059 gjorde de på vegne av Norge og verdenssamfunnet.
060 Med håp om en bedre fremtid for oss alle.

061
062 Og en bedre fremtid fikk vi.
063 Vi som er født i Norge etter krigen har fått vokse opp i frihet.
064 Med demokrati, toleranse og menneskeverd.
065 Vi er så heldige at vi bor i et land hvor vi kan si det vi vil,
066 tro på det vi vil,
067 og leve som vi vil.
068 Og vi tar det kanskje som en selvfølge.
069 Det gjør ikke de som har kommet til oss fra land i konflikt.
070 Det gjorde ikke våre foreldre, besteforeldre og oldeforeldre som opplevde krigen.
071 Og det gjør ikke våre veteraner som har sett vold og lidelse i operasjoner ute.
072 De vet at de verdiene vi har bygget vårt samfunn på,
073 demokrati, toleranse og menneskeverd,
074 ikke kom gratis.
075 Og aldri må tas for gitt.
076
077 I dag hedrer vi også alle dem,
078 som med det norske flagget på skulderen,
079 har gjort en innsats for landet og friheten.
080 Både hjemme og ute.
081 Siden krigen og fram til i dag har over 100.000 norske kvinner og menn
082 tjenestegjort i krig og konfliktsoner.
083 I over 100 operasjoner.
084 På fire kontinenter.
085 Og gjort en viktig innsats.
086 På våre vegne.
087 For å skape stabilitet og sikkerhet i andre deler av verden.
088 Slik har de også bidratt til vår egen sikkerhet her hjemme.
089 Og utført vår nasjons plikt til å ta vår del av et internasjonalt medansvar.
090 Et medansvar vi, som frie mennesker, har for å skape en bedre fremtid for andre.
091 Og for dem som kommer etter oss.

092
093 Kjære alle sammen,
094 Vi står igjen i en brytningstid.
095 Verden er i endring.
096 Og den endrer seg raskt.
097 Et mer selvhevdende Russland utfordrer stabiliteten i våre nærområder.
098 Og forsøker å svekke det europeiske og transatlantiske samhold.
099 Dødelige konflikter og svake stater,
100 spesielt i Afrika og Midtøsten,
101 skaper grobunn for internasjonal terrorisme.
102 Og har sendt over 60 millioner mennesker på flukt.
103 I Europa og i USA gir mange uttrykk for økt misnøye.
104 Og mindre tillit til politikere, media og etablerte institusjoner.
105 Det liberale demokratiet er under press i flere land.
106 Og dermed også de verdiene som har sikret fred og fremgang i over 70 år.
107
108 Vår egen sikkerhet er, og forblir, uløselig knyttet til utviklingen i verden rundt oss.
109 Vi må ta en forverret sikkerhetssituasjon på alvor.
110 De utfordringene vi står overfor kan bare løses i fellesskap.
111 Med allierte og venner.
112 Vi må stå sammen i en usikker tid.
113 Og huske på hvem vi er.
114 Holde fast ved våre verdier.
115 Og minne hverandre på hva de betyr.
116 For demokrati, toleranse og menneskeverd er fredens grunnmur.
117 Bygget av dem som kom før oss.
118 Forsvart gjennom generasjoner.
119 Og kjempet for av nordmenn – med livet som innsats.
120 Og for mange den høyeste pris.
121 I dag feirer vi friheten.
122 Og de verdiene vår nasjon er tuftet på.

123 Det er vår oppgave å forvalte dem.
124 Det er vårt ansvar å forsvare dem.
125 Og det er vår plikt å kjempe for dem om vi må.
126 Slik våre soldater har gjort.
127 Og gjør hver eneste dag.
128
129 De har vår dypeste respekt og takknemlighet.
130 Gratulerer med dagen.

2018: Forsvarsminister Frank Bakke-Jensen

001 Deres Majestet,
002 Stortingspresident,
003 Medaljemottakere,
004 Soldater,
005 Veteraner,
006 I dag feirer vi frigjøringen fra okkupasjonen for 73 år siden.
007 Og hedrer alle dem som har vært villige til å forsake alt for vår frihet og våre
008 verdier.
009 *
010 Natten til den 9. april 1940 seilte fremmede krigsskip inn i norske fjorder.
011 I Oslofjorden var det tåke og snødrev.
012 De mørklagte skipene var vanskelige å se, og vanskelige å identifisere.
013 Det ble løsnet skudd fra Bolærne og Rauøy fort.
014 Men skipene fortsatte inn fjorden, helt til de kom til Drøbaksundet.
015 Der ble de møtt av kanonild og torpedoer som senket den tyske krysseren
016 «Blücher».
017 *
018 Angrepet på Norge 9. april 1940 var et definerende øyeblikk i norsk historie.
019 For første gang siden 1814 var Norge i krig.
020 Over Fornebu tok norske jagerfly opp kampen.
021 Men til slutt fikk de nazistenes styrker kontroll over flyplassen.
022 Derfra kom soldatene som med jernbeslåtte støvler marsjerte opp Karl Johans gate.
023 *
024 Senkningen av Blücher forsinket de tyske planene.
025 Kongen og regjeringen slapp unna.
026 Den tyske sendemannen i Oslo krevde deres overgivelse.
027 Kongen og regjeringen svarte et resolutt «Nei».
028 Etter nesten to måneders kamp måtte de norske styrkene kapitulere.
029 Det var begynnelsen på fem lange og vonde okkupasjonsår.

030 År hvor også vi fikk oppleve hva det vil si å leve i frykt.
031 Og hva det betyr å miste sitt land.
032 Miste sin frihet og selvstendighet.
033 *
034 Da krigen var over, var flere norske byer totalskadd.
035 Spesielt hardt gikk det utover befolkningen i nord.
036 Kampene i Narvik var blant de hardeste i landet.
037 Nedbrenningen og tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms påførte dem
038 enorme lidelser.
039 Krigens sår var tydelige, og preget hele det norske folk, fra nord til sør.
040 Men dypest var de sårene som ingen kunne se.
041 Om lag 10.000 nordmenn mistet livet.
042 Tap, sorg og svik rammet mange flere.
043 *
044 I dag minnes vi alle dem som fikk sine liv ødelagt.
045 De som mistet sine hjem.
046 De som måtte flykte.
047 Alle dem som ble fengslet, torturert, deportert eller drept.
048 Av en ondskap vi aldri helt kan fatte.
049 Og aldri må glemme.
050 *
051 Men i dag skal vi også takke dem som gjorde en innsats.
052 Som ikke lot seg kue av en voldelig overmakt.
053 Men som tok opp kampen mot tyranni og barbari.
054 For vårt land og vårt folk.
055 Som kjempet skulder ved skulder med våre allierte.
056 Og bidro til å vinne friheten tilbake.
057 Alle våre tapre soldater, i tjeneste ute og her hjemme.
058 Sjøfolkene, som vi som samfunn i mange år sviktet.
059 Motstandsgruppene.
060 Enkeltmenneskene.

061 De som sloss og de som ytte sin motstand i det stille.

062 *

063 Da andre verdenskrig var over, begynte arbeidet med å bygge en ny verdensorden.

064 Etableringen av FN skulle sikre en fremtid uten krig.

065 Men kampen mellom ideologier fortsatte.

066 Under den kalde krigen ble Europa forskånet for krigshandlinger.

067 Men i resten av verden fikk man merke rivaliseringen.

068 *

069 I år er det 70 år siden FNs første fredsoppdrag.

070 United Nations Truce Supervision Organization, UNTSO, ble opprettet i juli 1948.

071 I år har styrken, som den første i FN, fått en kvinnelig sjef.

072 En norsk general med lang fartstid og erfaring fra internasjonal tjeneste.

073 *

074 I år er det også 40 år siden norske styrker ankom Sør-Libanon som del av United

075 Nations Interim Force in Lebanon, UNIFIL.

076 Og 20 år siden det norske bidraget ble trukket hjem.

077 Til sammen har over 100.000 norske soldater bidratt i over 100 misjoner, på fire

078 kontinenter.

079 For å skape stabilitet og sikkerhet i andre deler av verden.

080 Slik har de også bidratt til vår egen sikkerhet her hjemme.

081 Og gjort at vi som nasjon har tatt vår del av et internasjonalt medansvar.

082 *

083 Det går en linje fra kystartilleristene som avviste de første tyske flåtestøtene 9. april

084 1940.

085 Til grensejegeren i Pasvik.

086 Og den norske soldaten som trener og veileder sine irakiske eller afghanske

087 kolleger.

088 En linje av mot og vilje til å beskytte og forsvare.

089 Siden krigen og fram til i dag har hundretusener av norske soldater vært på vakt.

090 Over hele vårt langstrakte land.

091 På bakken, til sjøs og i lufta.

092 For å verne om alt vi har. Og alt vi er.
093 *
094 De fleste av oss som er her i dag har vokst opp i et Norge i fred.
095 Vi har alltid hatt frihet til å ta våre egne valg og ytre våre meninger.
096 Vi har aldri behøvd å frykte.
097 Vi har aldri trengt å flykte.
098 Vi tar det kanskje som en selvfølge.
099 Det gjorde ikke våre foreldre, besteforeldre og oldeforeldre som opplevde krigen.
100 De vet at de verdene vi har bygget vårt samfunn på:
101 Demokrati, toleranse og menneskeverd,
102 ikke kom gratis.
103 Og aldri må tas for gitt.
104 Men kjempes for og forsvares.
105 *
106 Nå skal ti av våre soldater og veteraner hedres for særlig innsats i krevende
107 operasjoner og situasjoner.
108 Noen av hendelsene skjedde for 40 år siden.
109 Mange undrer seg over hvorfor det tok så lang tid.
110 Flere grupper ble ikke ivaretatt etter andre verdenskrig.
111 Krigsseilerne er de som er mest kjent – men de er langt fra alene.
112 Men takket være tapre krigsseilere og veteraner, har vi nå lært.
113 Nå vet vi at samfunnets anerkjennelse er avgjørende.
114 *
115 Kjære alle sammen,
116 8. mai er en dag for feiring og takknemlighet.
117 Feiring av at vi for 73 år siden fikk vår frihet tilbake.
118 Etter fem år med okkupasjon, lidelse og død.
119 Takknemlighet for den innsats som ble lagt ned.
120 Og de ofre som ble gjort.
121 Av soldater, krigsseilere, motstandsfolk og sivile i et okkupert Norge.
122 Og av de hundretusenvis av nordmenn som har tjenestegjort i Forsvaret siden.

123 I Norge, og i internasjonale operasjoner verden over.
124 Alle, som med det norske flagget på skulderen, har gjort en innsats for vårt land, er
125 våre veteraner.
126 I dag feirer vi vår frihet og selvstendighet.
127 Og vi takker og hedrer alle dem som har satt oss foran meg.
128 På vegne av regjeringen vil jeg særlig takke dagens medaljemottakere.
129 For at de valgte noe som var større enn dem selv.
130 Og der la ned en formidabel innsats.
131 Med anerkjennelse og respekt.
132 Takk for innsatsen.

2019: Statsminister Erna Solberg

001 Deres majestet,
002 Stortingspresident,
003 Medaljemottakere,
004 Soldater,
005 Veteraner.
006
007 8. mai er en dag for feiring.
008 Det er en dag for ettertanke.
009 Og det er en dag for takknemlighet.
010
011 Vi feirer at vi for 74 år siden gjenvant vår frihet og selvstendighet.
012 Etter fem år med brutal okkupasjon.
013 Vi var en liten del av en verdenskrig.
014 En verdenskrig med et omfang og en brutalitet vi knapt kan fatte.
015 En liten del av verdenskrigen, men en definerende erfaring for oss.
016 Den tyske kapitulasjonen ble feiret av store folkemengder over hele landet.
017 Endelig kunne vi heise det norske flagget.
018 Endelig kunne vi synge nasjonalsangen.
019 Men først og fremst – endelig var vi igjen et fritt folk.
020 Her på Akershus festning var det en ung fenrik fra hjemmestyrkene som tok imot
021 den tyske kommandantens overgivelse.
022 Bildet fra det øyeblikket har blitt ikonisk.
023 Et symbol på hva vi hadde fått til i fellesskap.
024 Felleskap mellom nordmenn hjemme og ute.
025 Og ikke minst - mellom Norge og våre allierte.
026
027 Vi må alltid huske at fred, frihet og demokrati ikke kommer av seg selv.
028 At det ikke er gratis.
029 Vi må huske alle dem som har kjempet for oss.

030 Alle dem som var villige til å ofre alt på våre vegne.
031 Minnelunden på Akershus festning hedrer dem som ble henrettet her av
032 okkupasjonsmakten.
033 Her minnes også de som falt i de væpnede styrker.
034 Og vi står i skyggen av nasjonalmonumentet for krigens ofre.
035 Derfor er frigjøringsdagen også en dag for ettertanke.
036
037 Det er samtidig en dag for takknemlighet.
038 Takknemlighet for at vi får bo i et av verdens beste land.
039 Et land hvor vi har tillit til hverandre.
040 Et land der rettsstatens prinsipper ligger til grunn.
041 Et land der vi ikke må frykte at det banker på døren midt på natten.
042 Et land der vi kan si, mene og tro hva vi vil.
043 Uten frykt for at våre holdninger og verdier skal sende oss i fangenskap.
044 At vi er et av verdens beste land å bo i er en konsekvens av vårt demokrati.
045 Et demokrati som favner alle.
046
047 Et av statens tydeligste symboler på anerkjennelse og takknemlighet er tildeling av
048 dekorasjoner.
049 I dag tildeles noen av våre soldater regjeringens eller forsvarssjefens medaljer for
050 innsats langt utover det man kan forvente.
051 Selv av en soldat.
052 Innsats i situasjoner hvor det handler om liv og død.
053 Innsats der øyeblikkets avgjørelse og handling kan få store konsekvenser.
054 Innsats under et press vi sivile vanskelig kan ta inn over oss.
055 Hver enkelt av dere er fremragende representanter for Forsvaret.
056 For alle dem som tenker oss fremfor meg.
057 Som hver eneste dag, hjemme og ute, tar ansvar for vår sikkerhet.
058
059 Siden den andre verdenskrig har over hundre tusen norske soldater, kvinner og
060 menn, tjenestegjort i internasjonale operasjoner.

061 For å bidra til å sikre vår selvstendighet og vår frihet.
062 For å sikre vårt demokrati – og våre verdier.
063 Slik dere har gjort.
064
065 Takknemlighet i form av medaljer og dekorasjoner tildeles den enkelte.
066 Selv om mange mottakere oppfatter at de anerkjennes på vegne av sin avdeling, sine
067 kolleger og kamerater – er dekorasjoner individuelle.
068 En annen måte samfunnet uttrykker sin takknemlighet og anerkjennelse på er
069 monumenter og statuer.
070 Her på festningsplassen står Nasjonalmonumentet for krigens ofre.
071 Regjeringen har nylig besluttet å etablere et felles nasjonalt veteranmonument på
072 Akershus festning.
073 Monumentet skal vise vår anerkjennelse av alle dem som siden andre verdenskrig
074 har deltatt i internasjonal tjeneste på vegne av Norge.
075 Alle dem som på våre vegne har vært villige til å ofre alt.
076 For noe som er større enn dem selv.
077 Slik også dere har gjort.
078
079 Da frigjøringsdagen var et faktum, raste fortsatt krigen i Stillehavet.
080 Ytterligere tre måneder skulle gå før andre verdenskrig var avsluttet.
081 Tre måneder med ufattelige lidelser.
082 Tre måneder hvor norske krigsseilere fortsatt risikerte alt i frihetens tjeneste.
083 Tre måneder som så bruk av atomvåpen.
084 Tre måneder som kastet den etablerte verdensorden om kull.
085
086 I fellesskap seiret de allierte over aksemaktene.
087 Andre verdenskrig viste oss at vi ikke kunne stå alene.
088 Bare sammen med gode allierte kan vi sikre vår trygghet.
089 I år markerer vi også at det er 70 år siden Norge var med på å etablere NATO.
090 En allianse som har garantert for vår sikkerhet.
091 En allianse som er tuftet på demokratiske verdier.

092 Og hvor demokratiene lover hverandre:
093 En for alle – alle for en.
094
095 I asken etter andre verdenskrig ble ideene om et internasjonalt fellesskap skapt.
096 En internasjonal verdensorden som skulle forebygge krig og konflikt.
097 Bygget på ideer om demokrati, samarbeid og en internasjonal rettsorden.
098 En rettsorden et lite land som Norge er helt avhengig av.
099 En verdensorden som nå utfordres i større grad enn på lenge.
100
101 I dag skal vi feire at vi er et velfungerende demokrati.
102 At vi bor i et land det er godt å være i.
103 At vi kan mene, tenke, tro og elske som vi vil.
104 Men det er også tid for ettertanke.
105 En verden der et lite land kan forvalte enorme ressurser til beste for befolkningen,
106 er ikke selvsagt.
107 Det kommer ikke av seg selv.
108 Det må vernes og forsvares.
109 Og kjempes for om vi må.
110
111 Men først og fremst er dagen i dag en dag for takknemlighet.
112 Takknemlighet for at så mange har vært villige til å ofre så mye for oss.
113 At så mange har tenkt på oss fremfor seg.
114
115 Gratulerer med dagen.

